

Naturvårdsplan

Dokumenttyp Planer	Förvaltning KSF, stab
Ämnesområde Naturvård	
Ägare/ansvarig Miljöstrateg	
Antagen av KF 2006-11-09 § 77	Dnr KS/2005:49
Revisions datum	Giltig fr.o.m.
	Giltig t.o.m.

1 Inledning

När Linné och hans lärljungar på 1700-talet fick uppdraget att resa runt och beskriva Sverige, var syftet att kartlägga landets ”naturtillgångar”. Från Orust återkom sålunda Pehr Kalm inte bara med berättelser om vedbrist och ”skallota berg”, utan också om allehanda tjänliga växter, om havets frukter och om björnbär, slån och hylle från Morlanda. I takt med övergång till industrisamhälle fick ordet naturtillgångar en annan mening och än i dag förknippar många av oss ordet främst med saker som järnmalm, skogsråvara och vattenkraft. I det moderna informationssamhället kan det verka som om våra naturtillgångar har spelat ut sin roll. Vi kan lätt få för oss att vårt levebröd består av kilobytes som vi skickar mellan varandra med allt högre hastigheter. Det är lätt att glömma till och med att vi för vår föda fortfarande är beroende av naturen. För dem som livnär sig av jord, skog och fiske ser det förstås annorlunda ut och de höjer måhända på ögonbrynen när andra av oss kommer utstormande på semestern och försöker ladda batterierna med naturupplevelser i bredbandshastighet. Men mer än någonsin behöver vi den där batteriladdningen. En del nöjer sig med att uppleva västkustens natur på sommaren. Andra har ett behov av att leva i dess närhet hela tiden. Naturtillgång.

Naturtillgångarna på Orust har förändrats både i kvantitet och betydelse sen Pehr Kalms tid. Men det är inte bara naturtillgången *virkesrik-skog* som vuxit i betydelse. Naturtillgångarna *måsarnas-skri-över-friska-vatten*, *gravändernas-kacklande-över-strandängen* och *doften-av-hö-och-Taubevals-på-Ångön* har fått en allt större betydelse för öns utveckling och framtid. Naturupplevelserna har blivit en allt viktigare bas i det mångsyssleri som alltid har kännetecknat kustborna. Tillgång till god åkerjord och bra skogsmark är fortfarande viktig, men den beskrivs på andra ställen. Detta program handlar om tillgången till natur på Orust. Natur som en tillgång att bevara och utveckla för Orustbor och besökare. Natur för upplevelse, livskvalitet och förankring. Men också natur som vår del i det globala ansvaret för mångfald och formrikedom på detta vårt jordklot.

Bakgrund och syfte

I Riodeklarationen om hållbar utveckling - Agenda 21 - betonades starkt det lokala ansvaret för att denna utveckling skall bli verklighet. I Sverige är det också kommunerna som har ansvaret för den fysiska planeringen av marken. På senare år har riksdagen genom den nya naturvårdspolitiken än mer betonat det kommunala ansvaret för naturvården. Bland annat har kommunerna fått samma möjlighet som länsstyrelserna att bilda naturreservat. Den översiktliga planeringen är ett viktigt medel för kommunen att ange vägen mot en hållbar utveckling och ett hållbart utnyttjande av sina naturtillgångar. Som ett led i den pågående översiktsplaneringen beslutade kommunen därför att upprätta ett naturvårdsprogram.

Syftet med naturvårdsprogrammet är att

- beskriva kommunens natur och dess värden för människor och den biologiska mångfalden
- bilda en plattform för vidare åtgärder för att skydda dessa värden
- fungera som underlag i kommunens planering
- öka förståelsen och kunskapen hos tjänstemän, politiker och allmänhet
- genom information om Orust värdefulla natur göra den mer tillgänglig för öns invånare och dess besökare

Naturvårdsprogrammet syftar således till att behandla värdena i Orust natur och landskap i ett brett perspektiv, inkluderande värden för biologisk mångfald, men också för landskapsupplevelse, friluftsliv och förståelse av de historiska sammanhang som naturen alltid är en spegling av.

Naturvårdsprogrammet har utarbetats under ledning av en arbetsgrupp bestående av Boo Widén, kommunstyrelsekansliet, Ulrika Marklund, miljö- och byggnadsförvaltningen och Calle Bergil, GF Konsult AB. Arbetet har skett i samråd med en referensgrupp bestående av Tore Mattsson/Olle Molander, Naturskyddsföreningen, Thomas Liebig, Ornitologerna, Niklas Åberg, Sportfiskarna, Bo Olsson, LRF och Ingela Antonsson, Friluftsförbundet.

2 Naturen på Orust

Naturen på Orust är tydligt påverkad av närheten till havet. Det handlar om klimat och salta vindar, men minst lika mycket om kultur. De samhällen som så starkt format naturen här har också påverkats av havets närhet. Dessutom har så gott som hela öns natur ett ursprung som havsbotten.

Orusts naturhistoria

Redan för ungefär 1.700 miljoner år sedan formades det urberg av huvudsakligen gnejser som idag utgör grundstommen på Orust. Årmiljarders rörelser i jordskorpan har gjort att berggrunden spruckit sönder i långa sprickzoner. Det är dock först under de senaste årmiljonerna som landskapet verkligen tagit form - genom vittringsprocesser och upprepade nedisningar har berggrunden slipats till sina rundade former och sprickzonerna fördjupats till markanta sprickdalar. Så har det typiska bohuslänska sprickdalslandskapet uppstått.

För ungefär 12.500 år sedan började den senaste inlandsisen att dra sig tillbaka. Landet var då nertryckt av isens tyngd och endast Brattås vette och några andra toppar på de högsta bergen stack upp som öar ur havet. Den strandlinje som fanns vid detta tillfälle benämns idag högsta kustlinjen (HK) och ligger ungefär 120 m över dagens nivå. Strax nedanför denna finns spår från det kalla istidshavets verkan i form av ursvallade blockmassor, men också skalgrusbänkar med rester av arktiska havsorganismer, som tydligt vittnar om ett annat hav än idag.

All mark under HK har således en historia som havsbotten och strandzon. De enorma mängder finmaterial som först isen och sedan strandvallningen fört ut i havet har avsatt sig som tjocka leror på bottenarna av de havsvikar som nu är Orusts grunda kilar och bördiga dalbottenar. På dalsidorna, där marken sluttat mer när den stigit ur havet, har det finaste materialet svallats ur av strändernas vågor. Å andra sidan påträffas här ofta rikligt med skal från marina djur, som berikar jordarna.

Det Orust som steg ur havet kom först att beklädas av en vegetation liknande den som idag finns i de svenska fjällen; öppna hedar med dvärgbjörk, viden, gräs och småörter omväxlande med glesa björkskogar. Vildrenar och myskoxar strövade med säkerhet över dessa hedar och simmade mellan öarna och kanske var det dessa som lockade de första människorna till dessa trakter. Kanske är de fjällnejlikor man ännu kan hitta i några klippskrevor på Malön en kvarleva från denna tid!

Från omkring 8.000 f Kr förbättrades klimatet. Björk och asp fick över stora områden ge vika för utbredda tall-hasselskogar. Kanske höll uroxar gläntor och strandzoner öppna i det annars allt tätare skogslandskapet, men människans påverkan på landskapet inskränkte sig fortfarande till de eventuella effekterna av jakten på de stora djuren. Stenåldersbosättningarnas

lägen på Orust tyder dock på att det var havets läckerheter som betydde mest. Ofta var boplatserna belägna i skyddade lägen nära dåvarande havsvikar och sund. Huseby klev i Morlandadalen är ett typiskt exempel på en sådan gynnsam plats, som kanske allt sedan dess lockat människor till bosättning!

Inte heller när temperaturen steg ytterligare från c:a 5.000 f.Kr. och den s.k. värmetiden inleddes, förmådde människan förändra landskapsbilden. I ett klimat som i dagens sydfrankrike kom ymniga ädellövskogar med ek, alm, ask och lind att breda ut sig över dalar och bergsidor, medan ek och tall huserade på bergen.

Vid omkring 4.000 f Kr påbörjade dock människorna färden in i bondeåldern och de första småytorna kring boplatserna öppnades. En viss sädesodling påbörjades på tillfälliga åkertegar, men framförallt började boskapsdjur redan skapa de tydliga täta ”grässvålar” med tätt och frodigt ört- och grässkikt, som allt sedan denna tid kommit att prägla mycket av det kustnära landskapet. Här och var i detta landskap påträffas än idag stora s.k. megalitgravar av resta stenblock, som hälsningar från mellersta Bohusläns första jordbrukare. En av de mest kända är den s.k. Hagadösen i Stala.

Under flera årtusenden förblev bondelandskapet inskränkt till fragment i ett stort skogslandskap, även om dessa fragment låg betydligt tätare vid kusten. När bronsåldern inleddes skedde dock en tydlig expansion av jordbrukskulturen. De lätta, sandblandade lerjordarna på dalsidornas sluttningar odlades upp och bergsidornas skogar blev utglesade och betespräglade. Det milda klimatet gjorde att djuren kunde beta ute året runt. Kvistbetet på träd och buskar vintertid inledde avskogningen av Bohusbergen och i närheten av boplatserna utvecklades troligen de första egentliga ljunghedarna.

Vid järnålderns början tog värmetiden definitivt slut och det kallare klimatet tvingade fram stora förändringar av jordbruket. För att klara behovet av vinterfoder till djuren togs nu allt större områden i dalbottnarna i anspråk för ett nytt bruk som kom att prägla jordbruket i två tusen år; ängslåtter. Först nyttjades havsstrandängar och madängar vid sjöar och vattendrag, men sedan röjdes även allt mer slåttermarker fram ur lövskogarna. Åkrar togs upp – först i ett vandrande system, sedan allt mer permanent - på de lättaste jordarna nära husen och gödslades med spillning från de vinterstallade djuren.

Fram mot vikingatiden var skogen på dalbottnarna troligen ordentligt uttunnad. Ask, ek, alm och al dominerade, men granen hade börjat komma in som ett frekvent inslag på östra Orust. Utglesningen var hittills inte värre än att en omfattande trävaruexport kunde utvecklas under medeltiden. Denna handel bidrog dock starkt till avskogningen i områden med högvuxen och lättillgänglig skog. Kanske framträdde de helt öppna dalslätterna i Bohuslän på 1500-talet. På bergsidorna hade boken vandrat in redan under järnåldern och var fläckvis vanlig, men eken dominerade, ofta som krum

och krattig, sedan de mer högresta ekarna nere i dalsidorna förvandlats till skepps- och exportvirke. När många vattensågar kom i bruk i öns åar från mitten av 1500-talet ökade trävaruhandeln ytterligare. Dessutom behövde den ökande befolkningen allt mer ved och när sedan sillperiodernas silltunnetillverkning och trankokerier kom ovan på detta ledde det till en avskogning, som på västra Orust blev närmast total.

1742 beskriver Linnéärljungen Pehr Kalm från sin resa över västra Orust att han överallt såg ”skallota berg” där bara ljungbuskar och enstaka enar stack upp. Att situationen åtminstone inte då var lika illa i östra kanten av ön förstår man av Linné själv som några år senare passerande mellan Orust och fastlandet och då beskriver den ö han såg såsom skogbevuxen.

Under åren 1800-1850 växte befolkningen snabbt i hela Sverige, men allra snabbast i Bohuslän. Tack vare havet, kunde - som alltid - fiske, sjöfart, båtbyggande m.m. ge kompletterande föda och intäkter, men trycket på utmarkerna ökade ändå markant. Många människor tvingades under denna tid flytta ut och nyodla på de magra utmarkerna t.ex. uppe på Store hamn. Skalmgrusförekomster gav trots allt rikare jordmån här och var, och där dessa finns kan man fortfarande ofta finna rester av ängsflora.

Nya revolutionerande metoder kom nu att förändra både jordbruket och landsbygdens utseende radikalt. De nya järnplogarna gjorde det möjligt först vid denna tid att omvandla de vida ängsmarkerna på dalbottnarnas tunga leror till åker. Konstgödsel och vallodling gjorde att det traditionella ängsbruket nästan helt upphörde redan under 1800-talet, medan så gott som all övrig äng blev betesmark. För att rationalisera driften av de ofta finmaskigt uppsplittrade åkrarna genomfördes en rad skiftesreformer, som kom att ändra både de sociala förhållanden och landskapsbilden. Något av det gamla mönstret, med gårdarna samlade i byar kan ännu ses t.ex. i det småskaliga jordbrukslandskapet på Råssö, medan ett typiskt resultat av laga skiftet kan ses t.ex. i dalgången norr om Allmag, där gårdarna på Orustvis ligger i glesa pärlband längs dalsidorna.

Såväl åkerarealen som antalet betande djur i jordbrukslandskapet nådde sin kulmen i landet i början av 1900-talet. Allt effektivare metoder, dyrare arbetskraft och hårdare rationaliseringar har sedan dess minskat åkerarealen och gjort de brukade gårdarna allt färre och större. I än högre grad har de öppna betesmarkerna minskat. Skogen har brett ut sig och gullviva, mandelblom, kattfot och blå viol har blivit sällsyntheter i stora delar av landet. Även på Orust har de öppna markerna minskat kraftigt sen början av 1900-talet, men inte på långt när så mycket som i de flesta mellanbygder. Än finns mycket öppna landskap kvar.

Landskapet idag

Sydvästra delen av Orust kommun ligger inom den vegetationsregion som benämns *södra lövskogsområdet* eller nemoral zon (Nordiska ministerrådet 1984). Kännetecknande är bl.a. att ädellövträd är naturligt beståndsbildande,

medan granen inte anses vara det. Regionen omfattar stora delar av Europa, inklusive nästan hela Frankrike, Storbritannien och Tyskland. I Skåne och Västkustområdet når lövskogszonen sin nordliga utpost.

Den norra och östra delen av kommunen tillhör det *södra barrskogsområdet* eller boreonemoral zon. Regionen omfattar större delen av Götaland och sträcker sig i ett bälte över de baltiska staterna och vidare österut. I regionen kan granskog naturligt nå dominans, medan ädellövskog är betydligt mer sporadiskt förekommande.

Figur 1: Gränsen mellan löv- och barrskogszonen i Europa går tvärs igenom Orust

Båda zonerna kan delas upp i så kallade naturgeografiska regioner med liknande drag. Västra Orust tillhör regionen 15 d "Norra Hallands och södra Bohusläns kust- och skärgårdsområde", som kännetecknas av särgårdar och klippkust, öppet och hedartat landskap med hållmarker och uppodlade sänkor. Besläktade områden finns i Norge inom det större området 15 "Ljungheds- och kustskogsområden längs svenska och norska västkusten".

Östra Orust ingår istället i region 21a "Östfold-Dalslandsområdet" inom "Sydöstra Norges och sydvästra Sveriges kuperade barr- och lövskogslandskap". I denna region är det barrskogen som är typisk, med talldominans på höjderna och gran i sänkorna.

För kulturlandskapet har på motsvarande sätt gjorts en indelning i agrara landskapsregioner. Orust ligger där helt inom regionen "Bohuslänska kustbygden." (Nordiska ministerrådet 1987)

Orust är ett utpräglat sprickdalslandskap, utbildat i det stora västsvenska gnejsområdet. I ett band längs västkusten dominerar berggrunden fortfarande landskapsbilden i form av öppna klippedar och synliga klippstränder och branter. De stora bergsplatåerna längre inåt land – "hamnerna" - har mestadels magra jordar på näringsfattig svårvittrad berggrund och domineras idag av

barrskog och myrar. I väster, t.ex. på Storehamn, är skogen ännu gles och fortfarande på långsamt återtag på de gamla klipp- och ljunghedarna. I öster däremot är ofta jordlagren tjockare och barrskogen har funnits med sedan gammalt.

På de tjocka finjordarna i sprickdalarna dominerar jordbrukslandskap. I t.ex. Morlandadalen och den långa dalen mellan Henån och Varekil är sprickdalarna typiskt utformade med åkrar centralt och bårder av randlövskogar utmed bergen. I andra områden finns dock ett mer lågkuperat jordbrukslandskap som t.ex. centralt på ön kring Tegneby och Röra. Sprickdalarna avslutas mot havet ofta i flacka strandängar som övergår i grunda kilar. De vidaste strandängarna och grundområdena finns i söder mot Stigfjorden, men de förekommer där sprickdalar möter havet runt hela ön. Mellan dessa kan finnas häftiga branter mot havet. Även vid västkusten finns något mer lågkuperade områden, som ännu delvis hålls öppna tack vare inverkan både från havet och från småskaliga kustnära jordbruk, som t.ex. på Hällevikstrand, Stocken, Lavön och Härmanö. Sprickdalskaraktären är ändå tydlig i dessa områden och bergen domineras av kala klippedar.

Runt Orust finns ett fjordsystem av högst varierande bredd från de smala grunda sunden mot Bokenäset i nordväst till den vida Stigfjorden i söder. Förutom i kilarna är mer eller mindre brant klippkust dominerande runt ön. I norr och öster tar den ofta formen av höga stup, medan klipporna mot söder och väster ibland är flackare. En grund örik skärgård finns utmed syd- och västkusten. Utanför Härmanö och Käringön öppnar sig Skageracks vida vatten.

Havet

Kusthavet kring Orust påverkas framförallt av två starka influenser som ofta konkurrerar med varandra om inflytande. Dels har vi det stora flödet av utsötat Östersjövatten, som strömmar upp längs västkusten söderifrån. Denna den baltiska strömmen håller en ungefärlig salthalt av c:a 25 promille. I höjd med Orust och Tjörn möts denna ström av den jutska strömmen, som från Nordsjön för in saltare – c:a 34 promille - och därmed tyngre vatten från Nordsjön. Den lättare baltiska vattenmassan flyter ovanpå nordsjövattnet och dominerar helt i fjordarna och innerskärgårdarna, medan nordsjövattnet påträffas där djupet är större än 10-12 m.

Växtplanktonsamhällen

Basen för näringskedjorna i havet utgörs nästan alltid av den stora mängden kringflytande mikroskopiska växtplankton. Mängden av dessa tilltar ofta stötvis i s.k. algblomningar vid goda närings- och ljusförhållanden. Detta är helt naturliga processer, som dock accelereras av de extra näringsutflöden som idag sker via avlopp, jordbruk och luftföroreningar. Följden blir ofta skadliga mängder alggifter i vattnet och ökad syrebrist i bottenvattnen. Ett flertal sådana episoder har förekommit de senaste åren. Vädersituationer och klimatvariationer spelar en stor roll både indirekt för näringsutflöden och

direkt för algblomningarna. Även utfiskning av rovfiskar kan ha spelat roll vid påverkan i hela näringskedjan. En positiv roll kan spelas av musselodlingar, genom att musslor förmår filtrera stora mängder vatten och därmed kan minska mängden växtplankton lokalt.

Mjukbottnar

Huvuddelen av bottenarna i havet täcks av lösa sediment, som sällan eller aldrig rörs upp. Där ljuset når ner och bottenvattnet är väl syrsatt på 1-6 m djup kan fröväxten ålgräs *Zostera marina* breda ut sig och bilda vida *ålgräsängar*. I utsötat vatten får den sällskap av olika natingarter av släktet *Ruppia*. Ålgräsängarna är högproduktiva miljöer av mycket stor betydelse för både fiskproduktion och fågelliv. Återkommande inventeringar har visat på starka minskningar i ålgräsets utbredning i många områden både på Bohuskusten och på andra håll i världen. Kommunen hyser mycket stora och ekologiskt betydelsefulla bestånd av ålgräsängar framförallt i Stigfjorden – vilket är en av anledningarna till området status som internationellt värdefullt våtmarksområde inom den s.k. Ramsarkonventionen. Mindre, men lika värdefulla ålgräsängar finns även i många andra grundområden runt hela ön. En trolig anledning till ålgräsets minskning kan vara ökningen av fintrådiga grönalger. Anledningarna till trådalgeras ökning kan sökas dels i ökad närsaltbelastning och dels den minskade mängden rovfiskar. Rovfisken gynnar normalt via näringskedjorna en rik förekomst av trådalgätande smådjur.

Där vattnet ofta har större rörelse består bottenarna av grövre sediment som sand eller skalgrus. Även dessa miljöer är ofta värdefulla med många specialiserade arter. Särskilt värdefulla miljöer utvecklas där blåmusslor lyckas bilda rev på bottenarna.

Också de allra flesta djupa områden i havet täcks av mjukbottnar. Där syrsättningen är god är också detta artrika miljöer, med en fauna av ofta spektakulära arter av havsborstmaskar, nässeldjur och ormstjärnor. I fjordarna norr och öster om Orust, där djupområdena är fyllda med m. el. m. stillastående vatten av hög salthalt, råder ofta permanent syrebrist. Syrefria bottenar skulle sannolikt täcka stora delar av dessa områden även utan människans påverkan, men hög närsaltbelastning och algblomningar leder till större utbredning av ”döda bottenar”.

Hårdbottnar

Hårdbottensamhällena är ofta artrika miljöer och har som regel en tydlig zoneringsstruktur både med avseende på växter och djur. På mer eller mindre skyddade platser ganska nära vattenytan finns bälten av stora brunalger som blås- och knöltång. På starkt vågexponerade platser ersätts dessa av kortlivade rödalger. Från några meters djup täcks klipporna ofta av stora arter av släktet *Laminaria* med sina ibland upp till meterlånga bladskivor. Från ca 5-10 meters djup vidtar olika arter av rödalger i en mängd olika former. Blåmusslor, ostron, sjöpungror och olika nässeldjur är exempel på den rika

fauna av planktonfiltrerande djur som lever på hårbottenarna. Mot djupet tar djuren över utrymmet från algerna. Hummer och krabbtaska hör till de arter som lever på hårbottenar under algbältet.

Liksom mjukbottenmiljöerna har hårbottensamhällena genomgått stora förändringar under 1900-talet. Blåstången och andra fleråriga tångarter har i stor utsträckning ersatts av fintrådiga grönalger.

Fiskfaunan

Även fiskfaunan tycks ha undergått stora förändringar på senare år (Se GF Konsult 2005). Framförallt har mängden vuxen fisk av såväl torsk och kolja som plattfisk och ål minskat starkt. Torsken hade tidigare viktiga lekområden i fjordsystemet norr om Orust, men idag tycks den ungfisk som förekommer av både torsk, kolja och plattfisk huvudsakligen härstamma från Nordsjön och Öresund. Vad gäller havsöring, sill och skarpsill bedöms situationen bättre. Sillen tycks ännu leka framgångsrikt i Havstensfjorden och Hakefjorden och havsöringen har en god utveckling bl.a. tack vare aktiva fiskevårdsåtgärder i lekvattendragen i området.

Trender och hot

Havets ekosystem är föränderliga och har alltid varit det, men det mesta av de negativa trender vi ser idag är med stor säkerhet kopplade till mänsklig påverkan. Miljögifter kan ha bidragit till vissa av de förändringar vi ser. Klimatförändringarna kan också spela en stor roll, inte minst för hur mycket näring som flödar ut från land och hur mycket algerna blommar. Det råder dock knappast någon tvekan om att övergödning och utfiskning hör till de viktigaste orsakerna till problemen i havet. Åtgärder för att minska näringsutlakning – av både kväve och fosfor - och åtgärder för att återupprätta reducerade fiskstammar är bland det viktigaste vi kan göra för havets miljö.

I vissa miljöer finns också andra konkreta hot – och möjligheter till åtgärder. Det gäller t.ex. problemet med ankring eller bojfortöjning i värdefulla grundområden. Påtagliga arealer av ålgräsängar har skadats genom att ankar- eller bojkättingar ligger och sveper fram kring bojtyngden/ankaret.

Havsstränder

Klippstranden är den särklassigt vanligaste strandtypen på Orust. Kärlväxtfloran är här mycket sparsam av naturliga skäl. Istället finns från vattenlinjen och uppåt en zonerings av olika alg- och lavsamhällen. En särskilt intressant och välutvecklad lavflora finns på s.k. fågeltoppar, där berget gödslas av mycket fågelspillning.

På blockstränder finns betydligt mer skrymslen för kärlväxter att få fäste, främst eftersom tång och annat material sköljs upp och blir kvar mellan stenarna och här är kärlväxtfloran ofta artrik. Strandtypen är inte så vanlig på Orust, men trots detta hyser ön sammantaget en ovanligt rik population av

den annars rätt sällsynta vackra bohusmarrispen. Stolt trampört och strandvial är andra rariteter.

Också sandstränder hör till ovanligheterna på Orust. På tångbankar kan finnas en liknande flora som bland blocken, medan floran högre upp på den torra sanden är mer specialiserad med torktåliga starr- och gräsarter som dominerande vegetation.

De värdefullaste stränderna ur naturvårds- och kulturhistorisk synpunkt är tveklöst de betade havsstrandängarna -"sältorna". Dessa flacka finsedimentstränder har ofta betats kontinuerligt sen de steg upp ur havet och hyser inte bara ovanligt smakligt bete utan också en mycket artrik kärlväxtflora och stora värden för fågellivet. Orust har stora arealer värdefulla sältor, framförallt i söder mot Stigfjorden och Halsefjorden, men även i många andra mindre kilar runt om ön. Bland de många skyddsvärda växtarterna på Orust sältor kan nämnas saltmålla, dvärglin, knutört, saltstarr, strandstarr, strandloka, smal käringtand, kust- och dvärgarun. Havsstrandängarna lockar tillsammans med grundområdena utanför stora mängder fåglar både till rastning och häckning. Under vår- och höststräck rastar svanar, gäss, änder och vadare. Till typiska häckfåglar hör tofsvipa, rödbena, större strandpipare och gulärta.

De obetade finsedimentstränderna utvecklar en högvuxen kärrvegetation med starr, havssäv, älgört och vass. Hägern trivs med den högvuxna vassen, men strandängens typiska fågelliv försvinner.

Odlingsmarker

Även om huvuddelen av Orust idag är skogstäckt är det framförallt odlingsmarken som sätter sin prägel på landskapet. Jordbruksmark – åker och betesmark – täcker c:a 23% av landarealen, mot 9% i Sverige som helhet.

Naturvärden i odlingslandskapet är dessutom främst kopplade till kantzoner och naturbetesmarker, och av båda kan Orustjordbruken stoltsera med höga andelar.

Sprickdalslandskapet ger gott om kantzoner, som dessutom tack vare bergklackar, varmt klimat och skalgrus hyser en ovanligt hög biologisk mångfald. Västkusten har en ovanligt artrik flora av brynbuskar och -träd; förutom vanliga västkustarter som slån och stenros finns rariteter som rosenbjörnbär, västkustros och Orustbjörnbär! Tillsammans med äldre träd har de stor betydelse för den stora mängd av både insekter och fåglar som trivs i brynen. Bland fåglarna märks hämpling och törnskata, som minskat så mycket i odlingslandskapet att de rödlistats i Sverige, men ännu är rätt vanliga på Orust. En raritet är däremot höksångaren, som har en av få västkustförekomster på Orust. Höksångaren, som trivs i ymniga buskage på solvarma platser illustrerar dock det stora naturvårdsproblemet i odlingsmarkerna; igenväxningen. Buskmarkerna är visserligen artrika, men om de får breda ut sig på de öppna naturbetesmarkernas bekostnad, är det än

fler arter som försvinner. De buskrika brynen tillför en stor artrikedom, men de behöver tuktas och begränsas, och helst kombineras med en god beteshävd, för att behålla sina värden.

Av odlingsmarksarealen har Orust dessutom en ovanligt hög andel ängs- och naturbetesmarker. Vid ängs- och hagmarksinventeringen 1989 utgjordes 11% av jordbruksmarken av sådana marker, jämfört med bara 6% i landet som helhet. Till detta skall läggas de vitt utbredda öppna klippedarna utmed kusten, som till största delen är skapade av århundrades eller årtusendes ljungränning och utmarksbete.

Ofta består naturbetesmarkerna på Orust av en mosaik av klippor, ljunghed, gräshed, småkärr och buskage, varav det sista främst är ett nyare inslag. Finns skalgrus i marken dyker det upp arter som väddklint, låsbräken, kattfot och slätterfibbla och i kärrkanterna granspira och myrlilja. I de verkliga kalkkärrarna påträffas orkidéer som kärrknipprot och ängsnycklar. Även en mängd både vanliga och ovanliga lavar och mossor finns på dessa marker. Stenskvätta, ängs- och skärpiplärka är typiska. På stora, hävdade hedar kan även ljungräna, storspov och orre trivas.

De ur naturvårdssynpunkt kanske allra värdefullaste betesmarkerna; sältorna, har beskrivits ovan. De utgör en stor andel av den totala arealen betesmarker på Orust, och hyser många av de allra mest skyddsvärda växterna och fåglarna.

En särskild betydelse och en särskild tradition har betet på öar. Många av öarna i ett band från Stigfjorden och ända upp till Flatön, har fått särpräglad flora och fauna, med en mängd ovanliga och hotade arter, som ofta är beroende av fortsatt betesdrift. Hävden spelar också stor roll för sjöfågellivet. Men även andra djur kan gynnas. Detta gäller t.ex. förekomsterna av kustens egen lilla padda; den rödlistade stinkpaddan på Orust.

Slutligen måste nämnas den förr så viktiga och ombesjungna naturtypen slätteräng, som förr var dominerande på inägorna. På ängen får en mängd blomster, också av beteskänsliga örter, chans att blomma, och deras frösättning var förr en förutsättning för ett fortsatt närings- och smakrikt hö åt kreaturen. Idag är ängen försvunnen på de flesta håll, så även på Taubes Flatön och Ängön, där de fanns kvar in i sen tid. Utanför naturreservaten finns bara ett fåtal små ängar i bruk, tack vare ihärdiga brukare. På Härmanö och på Valön har man dock fortfarande chansen att uppleva fragment av det kustnära ängslandskapet. Idag finns 25 ha slätteräng på Orust, varav 3 ha utanför naturreservaten.

Trender och hot

Upphörd eller minskad hävd är tveklöst det största hotet mot odlingsmarkernas naturvärden och ett av de största hoten också mot dess upplevelsevärden. Igenväxningen går i olika takt på olika marker.

På klippshedarna vid kusten och på de magraste markerna på hamnarna går det sakta för träden att återerövra marken, på grund av magra jordar och salta havsvindar. Inslag av hävdgynnad värdefull flora kan därför finnas kvar länge här. Men buskar och hög ljung förändrar landskapsbilden och tränger med tiden ut betesgynnade örter, när det nu inte längre sker några ljungbränningar för att förbättra betet. Apollofjärilens och många andra arters tillbakagång från klippshedarna har säkerligen sin bakgrund i denna utveckling.

På mer bördiga marker går igenväxningen snabbt. Flora och fauna förändras och landskapet ändrar karaktär på kort tid. Unga lövskogar och snår täcker idag stora arealer av vad som för var öppna betesmarker. Vad gäller de återstående betesmarker som identifierades i slutet av 80-talet, tycks dock situationen bättre på Orust än på många håll i inlandet.

Vid ängs- och hagmarksinventeringen 1989 noterades 1.003 ha ängar och betesmarker inom Orust kommun. Jordbruksverkets ängs- och betesinventering 2002-04, som ännu inte slutredovisats, noterade 813 ha aktiva eller tydligt restaurerbara ängar och betesmarker. Urvalskriterier m.m. har dock varit något olika, så de två siffrorna kan inte jämföras rakt av. En utvärdering som gjorts för södra Bohuskusten upp till halva Orust (Hultengren & Pleijel 2005) visar på en i många stycken positiv utveckling. Arealen värdefulla betesmarker i ohävd har minskat och totalarealen hävdad mark har ökat.

Den positiva utvecklingen har varit möjlig tack vare ökade stöd från samhället, men att det slagit så pass väl ut har varit helt beroende av de engagerade brukare, som kanske här mer än på andra håll varit vana att leva av ett mer mångsidigt entreprenörskap. Situationen är dock fortfarande kritisk för många växter och djur på restmarker, som ännu nåtts av den nya trenden.

För slätterängarna är läget kritiskt utanför naturreservaten, men kanske är trenden på väg att vända även här. Några enstaka brukare – som t.ex. vid Röd på Storehamn, har av eget intresse plockat fram slätterbalk och lie igen och visat att det ännu inte är för sent att locka fram till synes försvunnen ängsflora ur till synes förvuxna slättermarker. Här skulle många – både sommarstugeägare, jordbrukare och kommunen - kunna göra viktiga insatser för både närmiljö och hotade blommor och fjärilar. Kanske kan även Flatön - Ängön, vars blomster gav Evert Taube så mycket inspiration ännu på 40-talet, återfå en del av de ängar som gett Ängön dess namn?

Skogar

Även om skogen under hela 1900-talet varit på framfart på Orust hör kommunen ännu till de skogfattigare i landet. Bara 23% av landytan är skogstäckt, jämfört med 57% i landet som helhet.

Skogslandskapet på Orust återspeglar de stora skillnaderna i både klimat, geologi och historia mellan östra och västra delen av ön.

Sprickdalslandskapets kontraster mellan berg och dal syns i både väst och öst, men i öster har barrskogarna på bergen en betydligt längre historia. Barrskogarna på Orust är dock i allmänhet väl brukade sedan mycket länge och några naturskogar står knappast att finna. Detta hindrar inte att barrskogarna på östra Orust ofta kan vara fina för både strövande och bär- och svamplockning. Den skarpögde kan faktiskt också hitta så östliga inslag som linnéa och ögonpyrola. Älg & rådjur är vanliga.

På de gamla hamnerna i väster – Storehamn – och söder – Kultehamn, syns idag långsamväxande glesa hedskogar av tall, björk och en del asp på de gamla klipp- och ljunghedarna. Ljungen är fortfarande en karaktärsart, som tillsammans med rik förekomst av enar visar på historien av öppna utmarksbeten.

Den skogstyp som har störst naturvårdsintresse och som karaktäriserar Orustlandskapet för den som färdas på vägarna, är dalsidornas randlövskogar. Ofta ligger de skarpt avgränsade mellan åker och branta berg som t.ex. vid Varekil och längs Morlandadalens sidor. Randlövskogarna har ofta en relativt kort historia, eller har åtminstone varit starkt påverkade av bete, vedtäkt m.m. in i sen tid. Trots detta hyser de ofta känsliga och naturvårdsintressanta arter, kanske som följd av en kombination av kalkinslag, gynnsamt lokalklimatläge och en terräng som här och var gjort det svårt för människor och betesdjur att fullfölja avskogningen. I högre delar brukar eken dominera- ofta som senvuxen, vindpinad krattskog. Där skogen återkommit sent finns ofta ett stort inslag av björk och asp. I låglänta delar kan randlövskogarna idag vara högvuxna. Alm och ask är där vanliga, tillsammans med eken. På många ställen finns i dessa skogar en rik lundflora, särskilt där skalgrus förekommer i marken. Exempel på sådana artrika skogar finns vid t.ex. Huseby, Köperöd, Nöteviken och Varekil. Skogen vid Varekil är även påverkad av kalk i berggrunden och här växer t.ex. grov fjädermossa *Neckera crispa* rikligt på de skuggade lodytorna. Den gamla lövskogen vid Morlanda hyser i sin rika flora bl.a. det beteskänsliga gräset skogssvingel och den gammelskogskrävande laven gulvit blekspik *Sclerophora nivea*.

Ibland är randlövskogarna utformade mer som en omväxlande mosaik av skogsfragment, betesmark, bergsklackar och buskage. Detta är kanske bland de allra mest artrika miljöer vi har, med goda förutsättningar för en mängd olika artgrupper. Vid Boxvik finns en kustnära ädellövskog med välutvecklade bryn, där små vindskyddade fragment av högörtängar kan locka fjärilar och andra insekter med både sol, lä och nektar. Här växer busken havtorn, som är mycket ovanlig i Bohuslän, men också pukvete, blodnäva, kungsmynnta, bergmynnta, småborre och bergjohannesört.

En annan värdefull lövskogstyp utgörs av de klibbal- eller ask-almskogar som växer utmed bäckar och åar i de leriga dalgångarna. Dessa ravinskogor utgör en internationellt sett sällsynt naturtyp, som bara förekommer vid landhöjningskuster. Också ravinskogarna är mycket artrika miljöer, som

också har stor betydelse för vattenmiljön i bäckarna. Förekomster av skalgrus i marken ger ofta upphov till extra spännande växtmiljöer.

Trender och hot. Lövskogarna ökar idag sin utbredning och många av bestånden får idag ökande naturvärde med ökande ålder. Trots detta täcker den fortfarande bara en liten bråkdel av sin ursprungliga yta och hyser ett flertal arter i kritiskt små populationer. Det positiva faktum att bestånden ofta är utbredda i mer eller mindre sammanhängande strukturer i dalgångarna måste tas tillvara. Vedhuggning och annan avverkning är fortfarande ett viktigt hot. För de många arter som behöver både lövskog och hävdad mark eller hör hemma i randlövmosaikernas brynzoner är dock upphört bete och igenväxning det allvarligaste hotet.

Vattendrag, sjöar, våtmarker

Trots sin kustprägel och sin lilla areal, hyser Orust en stor variation av sjöar och myrar. De näringsfattiga vattnen med humusfärgat eller klart vatten dominerar, men här finns också näringsrika slättsjöar, kalkpåverkade vatten och brackvattensjöar. Höggeröd vatten är en typisk klarvattensjö med stort siktdjup och rosettväxter som notblomster på botten. Många sjöar är utpräglade sprickdalssjöar, omgivna av branta berg. Ett sådant vattensystem med särskilt värdefull flora är Rödsvatten-Vrångevatten. Här växer bland flera intressanta arter bl.a. den sällsynta och starkt hotade krypflokan (EN) som behöver grunda, oftast betespåverkade vattensamlingar vid näringsfattiga vatten, helst på västkusten.

På hamnerna ligger småsjöar, liksom inom stora delar av västsveriges bergsområden, ofta i mosaik med myrmarker. Många av dessa småvatten är naturligt fiskfria, men har istället en rik insektsfauna, vilket uppskattas av flera fåglar, t.ex. den tidigare rödlistade smådoppingen, som har flera förekomster på ön. De mossomgärdade sjöarna är oftast också naturligt sura, men på Orust – t.ex. på södra Storehamn – finns flera kalkpåverkade myrsjöar. Här förekommer till och med den storvuxna agen, som är mycket ovanlig på västkusten, men typisk för de Gotländska träskan. Det stora och variationsrika myrkomplexet på södra Storehamn är av en typ med få motsvarigheter så nära havet. Fukthet, sumpskog och fattigkärr dominerar området, men här finns också kalkpåverkade kärr med arter som gräsull, tagelstarr och orkidén kärrkniprot.

De näringsrika sjöarna återfinns på östra Orust; Assmunderöd vatten, Grindsbysjön och Kollungerödvatten. Den sistnämnda är Bohusläns enda riktigt välutvecklade fågelsjö, som bl.a. tack vare en fortsatt hävd av omgivande betesmarker fortfarande har stor betydelse för fågellivet. Brun kärrhök, skäggmes, årtå och skedand hör till häckfåglarna, ibland även småfläckig sumphöna och trastsångare.

En mycket speciell sjötyp på Orust är de sjöar helt nära havet som har bräckt vatten, med en salthalt som varierar med vattenstånd och väder. Rödsvatten vid Boxvik är en sådan, men också hela det lilla systemet med småsjöar vid Stockesundet på Flatön. Floran är en spännande blandning av söt- och saltvattensarter. Här växer bl.a. den rödlistade uddnaten (NT), som liksom ålgräset i havet hotas av övergödningsgynnade trådalger.

Också de många små åarna på Orust har ofta höga naturvärden. Många djur och växter utnyttjar åarna och deras lövbårder för sin spridning och ett flertal ovanliga kärlväxter påträffas i dessa miljöer, som även de ofta är kalkpåverkade. En av vattendragens viktigaste naturtillgångar är kanske ändå havsöringen, som utnyttjar åtminstone ett tjugotal bäckar och åar på ön för sin lek.

Trender och hot

Försurningen, som varit ett av de största hoten mot vattendragens naturvärden i västsverige är fortfarande ett hot mot vissa vattendrag och måste motverkas genom kalkning. Problemet är dock mindre än på många andra håll och idag i minskande.

Istället är övergödning och igenväxning de största hoten i de flesta av vattenmiljöerna. Påväxten av trådalger tycks ha ökat och floran utarmats på många håll, sannolikt som en följd av ökad kvävebelastning från jordbruk och luftnedfall. En successivt ökad igenväxning sker också på grund av upphörd hävd. Återupptaget bete eller slåtter är bland de viktigaste motåtgärderna.

Fiskevårdsåtgärder i åar och bäckar har gett havsöringen rejält utökade lekrområden, men fortfarande är fisken utestängd från en mängd forna lekbottnar p.g.a. dammar och andra vandringshinder. Fortsatta åtgärder mot dessa skulle ytterligare kunna öka öringstammarna i kustvatten och åar.

När det gäller de insektsrika småvattnen är däremot fiskinplantering ett av de större hoten. Fisk bör inte sättas ut där den inte tidigare funnits.

Kulturarvet i naturen

Som framgått ovan är naturlandskapet på Orust till mycket stor del ett kulturlandskap, som bär vittnesmål om olika tidsepokers bruk av marken. Historien berättas både av betes- och slättergynnade örter, av den öppna landskapsbilden med bebyggelse, åkerformer, vägar och stenmurar och av spåren av de riktigt gamla Orustbornas lämningar. För beskrivningen av hela denna viktiga dimension av natur- och landskapsupplevelsen, hänvisas till Orust kommuns kulturmiljöprogram, utgivet 1994 i form av boken Orust – Historia och miljö.

Natur för friluftsliv

Den mänskliga organismen är genom årmiljonerna skapad för rörelse och för att med alla sinnesorgan ta emot, känna av och förhålla sig ett flöde av intryck från naturen. Tills helt nyligen i historien var detta också nödvändigt för vår överlevnad. I Sverige levde en stor majoritet av befolkningen i ett nära beroende av naturen långt in i modern tid. Industrialism, urbanisering och ökad handel ändrade på detta beroende, men har inte förändrat våra kroppar. I synnerhet hos oss nordbor, som blev stadsmänniskor först de senaste generationerna, lever också en kultur och tanketradition kvar med starka kopplingar till naturen. Vår specialiserade livsstil har gett oss ett behov av ett särskilt friluftsliv – något som började uppmärksammas i början av 1900-talet, men som har fått förnyat fokus de senaste åren, i takt med ökade problem med stress och välbefinnadssjukdomar.

Svensken är dock ännu i hög grad en friluftsmänniska. Av de mängder med fritidsaktiviteter som står till buds är promenaden i närnaturen eller vandrigen i friluftsområdet det vi oftast väljer. Vi har alla märkt den goda inverkan en tur i svampskogen eller en promenad utmed stranden har på vårt välbefinnande. Numera finns också forskning som visar på de starka sambanden mellan god hälsa och vistelse i naturen. På Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) bedrivs forskning om t ex ”Parken som hälsofaktor” och ”Utevistelsens och utemiljöns betydelse för förskolebarns hälsa och utveckling”. Inom denna s.k. miljöpsykologiska forskning har man t ex funnit positiva samband mellan tillgång till natur och förskolebarns koncentrationsförmåga och känslomässiga utveckling. Naturkontakt har också visat sig vara en av de effektivaste metoderna vid rehabilitering av människor med stress- eller utbrändhetsskador.

Vi behöver naturen. På Orust är det mycket tydligt att detta gäller både landsortsbor och stadsbor.

Friluftsturismen på Orust

Orust har under mycket lång tid varit en attraktiv rekreativ miljö. Stillingsön, Henån, Svanesund är ett exempel på orter där badgäströrelsen tidigt utvecklades. På 1880- och 1890- talen kom även Ellös, Kåringön, Nösund och Hälleviksstrand i ropet som badorter. Med den mycket goda ångbåtstrafiken, som utvecklades i hela Bohuslän, var det inte heller några svårigheter för stadsborna att ta sig ut till dessa öar och fiskelägen.

Från början var det endast societeten som hade möjligheter att ta semester i skärgården. När alla löntagare under 1940- talet fick rätt till semester, blev västkusten populär även bland andra samhällsgrupper. Turistströmmarna har sedan dess ökat år från år.

Fritidsbebyggelse

Från början hyrde badgästerna vanligen in sig hos lokalbefolkningen. Under 1950- talet började en stor mängd torp, smågårdar och fiskarstugor att köpas upp av stadsbor som sommarstugor. Samtidigt började en tämligen omfattande nybyggnation av fritidshus. Från början skedde denna utbyggnad utan någon mer omfattande reglering från samhällets sida. Efterhand ökade dock kraven på en planmässig styrning av fritidsbebyggelsen och kommunerna ställde då också i allt högre grad krav på detaljplan vid exploatering.

Under åren 1965 och 1975 planlades ett mycket stort antal fritidshusområden längs kommunens kuster. Omkring 1 500 fritidshustomter tillkom under dessa år. Trots att utbyggnaden av helårsbostäder var omfattande byggdes det då nästan lika många fritidshus som permanentus.

Utvecklingen av nya fritidshusområden avstannade i princip helt och hållet efter 1975. Detta sammanhänge dels med en ändrad policy inom kommunen och dels med den påbörjade fysiska riksplaneringen, som innebar stora restriktioner när det gäller traditionell fritidsbebyggelse inom kustområdet. Nya fritidshus tillskapas idag främst genom den omvandling som sker i kustorterna genom att helårshus köps upp som exklusiva fritidsbostäder. En viss nyproduktion förekommer också. Totalt finns idag c:a 5 500 fritidshus i kommunen. Detta inkluderar då alla före detta helårshus som omvandlats till fritidsbostäder.

Turism idag

Turismen På Orust har fortsatt att utvecklas och håller på att bli en viktig näringsgren. Inom kommunen finns bl a fyra större campingplatser, hotell och konferensanläggningar med helårsaktiviteter, restauranger, golfbanor, några av Västkustens mest välbesökta gästhamnar mm. Inom kommunen finns stora natur- och kulturvärden, vilka utgör viktiga förutsättningar för en fortsatt utvecklig av en livskraftig turismnäring. Havet och olika aktiviteter med anknytning till bad och båtliv har naturligtvis en central roll när det gäller turismen på Orust.

Den alltmer växande besöksnäringen och det stora antalet fritidshus genererar arbetstillfällen och ger ett förbättrat underlag för service, men skapar också en del problem. Under semesterperioden räknar man med att Orust befolkning åtminstone tredubblas. Detta leder givetvis till påfrestningar på infrastrukturen (vägar, vatten- och avloppsförsörjning mm) samt ökar risken för förslitning av naturen mm. Kommunens ambitioner när det gäller en utökad turism är därför också till stor del inriktad på att uppnå en bättre spridning över året, d v s en ökad "helårsturism".

Orust och fritidsbåtlivet

Det är knappast en överdrift att säga att fritidsbåtslivet är en central del av turismen på och runt Orust. Här finns landets absolut mest namnkunniga aktiva båtbyggerier, men framför allt nyttjas vattnen och skärgårdarna runt ön av en mycket stor och skiftande mängd fritidsbåtar och dess användare. Orust gästhamnar och småbåtshamnar med förhyrda platser är mer än välbelagda under hela sommarsäsongen, därtill kommer ett minst lika stort nyttjande av ett stort antal naturhamnar, som finns på alla sidor av ön. Till detta ska läggas en icke oväsentlig närvaro av båtliv som ej nyttjar vanliga hamnar, nämligen privatbryggförtöjda båtar och kajaker, hyrda på ön eller hittransporterade per bil.

Båtlivet befinner sig generellt i stadig ökning. För hela landet ökade antalet gästhamnsbesök med nästan 17 % mellan 2004 och 2005 (enligt rapport från Gästhamnsguiden och Turistdelegationen), och alla tecken tyder på att denna ökning fortsätter. För Orust del var antalet gästhamnsbesök 2003 nästan 20 000 st. Bara kajakuthyrningen från ön har på 10 år ökat från i stort sett 0 till lågt räknat 6 000 hyrdagar per år.

Orust läge, mitt i fritidsbåtlivets epicentrum Bohuslän, ger unika möjligheter för båtturen. Dels är skärgårdsnaturen här storslagen, dels ger vattnens och skärgårdarnas speciella karaktär möjligheter för i stort sett alla sorters båtliv. Här vistas allt mellan mångmiljonbåtar, med flera meters djupgående och småbåtar, som bara behöver centimetrar.

Den stora närvaron av båtturen ställer också allt högre krav på kommunens omhändertagande. Ska båtturen dels vara en positiv upplevelse för utövarna och dels ge kommunens näringsliv ett tillskott, krävs välskötta hamnar med moderna serviceanläggningar men också en aktiv tillsyn av naturmiljön. Punktvis i skärgården är nyttjandet av naturen mycket stort.

Orust och hästsporten

I hela riket är hästsporten antagligen den enda del av jordbruksnäringen som växer. Ökningen kan iaktas även på Orust, där det finns minst 200 identifierade hästgårdar. Effekter finns självklart i hävdandet av odlingslandskapet, men även i näringsliv och fritidsverksamhet. Många småföretag är sysselsatta med olika aspekter av hästsporten, och ett stort antal boende på ön har hästen som sitt stora fritidsintresse.

Fortsatt turismutveckling

Turistnäringen i Bohuslän har generellt brottats med den mycket korta säsongen. För att turismen skall få en större betydelse som näringsgren och försörjningskälla för helårsboende är det nödvändigt att på olika sätt försöka locka besökare även under andra tider av året än de normala semesterperioderna. Detta förutsätter också en fortsatt utbyggnad av en turistisk infrastruktur i form av olika boendeanläggningar och aktiviteter mm.

I kommunens översiktsplan föreslås nya satsningar på turistanläggningar på ett stort antal platser som t.ex. Mollösund, Hälleviksstrand, Karingön,

Stocken, Härmanö, Tuvesvik, Henån, Skåpesund mm. Nya golfbanor planeras vid Morlanda och Trätte. Olika aktiviteter som t ex ridning, kultur- och naturvandringar, fisketurer, kulturevenemang, utbildning, rehabilitering etc. kan på olika sätt bidra till en ökad helårsturism.

I centrum, som en grundläggande resurs för all turistutveckling på Orust, står kommunens mycket stora natur- och kulturvärden. Att ta tillvara denna resurs på ett bra sätt och göra den tillgänglig för besökare och boende på ett sätt som inte skadar naturvärdena är också ett övergripande mål för kommunens satsning på turism och friluftsliv i olika former. Detta kan innebära t ex anordnande av parkeringsplatser på strategiska ställen, anordnande av toaletter vid frekventerade badplatser och naturhamnar etc, lämplig kanalisering, anordnande av informationsskyltar mm.

Fritidsfiske

Många av de aktiviteter som lockar människor till Orust bedrivs självklart också i hög utsträckning av orustborna själva. Det gäller inte minst båtliv och hästsport, men också i hög grad fritidsfiske. Färska studier visar att fritidsfisket engagerar ungefär varannan vuxen svensk. På frågan varför man fiskar ligger svaren ”Avkoppling från vardagen” och Naturupplevelse” i topp, men även ”samvaro med familj/vänner ” kommer högt.

I området runt Orust finns det goda förutsättningar för fritidsfisket, även om beståndet av många arter minskat under de senaste årtionden. Det traditionella kustfisket efter torsk på klipporna har i det närmaste helt upphört. Idag fiskas det främst efter havsöring längs Orusts stränder. Speciellt under våren kan det ibland stå mycket folk längs med stränderna. Även det traditionella dörjfisket (mete från båt) efter makrill och vitling lockar många utövare. Även fisket utomskärs kan fortfarande då och då bjuda på högtidsstunder. Främst är det pelagiskt levande arter som t ex makrill och gråsej som tidvis kan komma in i stora stim.

Garn- och ryssjefisket efter fisk har minskat i takt med att många av utövarna har blivit äldre och fallit ifrån. Men även de minskade fångsterna har bidragit till att antalet utövare av dessa fiskesätt minskat. Det finns dock ett stort undantag och det är hummerfisket. Här har antalet utövare ökat under de senaste åren. Fångsterna i det hårt reglerade hummerfisket ligger på en stabil nivå. Hummerpremiären är en lika stor högtidsstund för kustfiskarna som starten på älgjakten är för jägarna.

På Orust finns det ett flertal mycket goda fiskesjöar och många spöfiskare, då särskilt ungdomar, har upptäckt de mycket goda fångstmöjligheter som finns i dessa. I sjöarna finns det både mycket och grov fisk. I takt med att kustfiskebestånden utarmats har allt fler även upptäckt insjöfisket.

Spontant och organiserat friluftsliv

I en beskrivning av friluftaktiviteterna på Orust är det lätt att helt fokusera på de mycket synliga former som sommarens bad- och båtliv tar sig. Sannolikt är dock orustbornas egna vardagliga friluftliv av större volym och omfattar dessutom hela öns natur. Även om den absoluta merparten av allt friluftsliv bedrivs som enskilda spontana aktiviteter, har också föreningsverksamhet i naturen en stor omfattning på Orust. Till de aktivaste organisationerna hör Naturskyddsföreningen, Friluftsrådet, Sportfiskarna och scouterna. Men hit måste också räknas många av de aktiviteter som arrangeras av hembygdsföreningar och byalag, som också fyller en viktig uppgift för att hålla intresset för det hävdade landskapet vid liv.

Faktaruta 2.1: Allemansrätten

Den svenska naturen står öppen för oss alla. Du får ta dig fram till fots, cykla, rida, åka skidor och tillfälligt vistas i naturen om du inte riskerar att skada stängsel, boskap, gröda, skogsplantering eller annan känslig mark. Du måste vara varsam mot naturen och du måste visa hänsyn mot både människor och djur. Inte störa - inte förstöra är huvudregeln i allemansrätten. I stora drag gäller följande:

- Respektera hemfriden och passera inte över eller vistas på privat tomt (området närmast boningshuset). Din vistelse i naturen får inte heller medföra att markägaren hindras i sin verksamhet.
- Det är förbjudet att köra bil, MC, moped och andra motordrivna fordon på barmark i terrängen eller att köra in med motordrivna fordon på enskilda vägar som är avstängda för obehörig motortrafik. Ridning och terrängecykling i naturen är inte generellt förbjudet, men kräver extra försiktighet så att inte markskador eller skador på vandringsleder m m uppstår.
- Det är tillåtet att slå upp ett tält för något eller några dygn på mark som inte används för jordbruk och som ligger avlägset från boningshus.
- Elda aldrig om det är minsta fara för brand. Vid torrt väder råder ofta eldningsförbud. Elda aldrig direkt på klippställar.
- Du får gå i land, tillfälligt förtöja din båt och bada nästan överallt, utom vid tomt eller där det är särskilt tillträdesförbud, t ex till skydd för fåglar eller sälar.
- All nedskräpning utomhus är förbjuden.
- Du får du plocka vilda bär, blommor och svamp, nedfallna grenar och torrt ris på marken, men inte fridlysta växter. Du får inte heller bryta kvistar, ta näver, bark, löv, ollon, nötter eller kåda från växande träd.
- Hunden får följa med i naturen, men under tiden 1 mars-20 augusti får den inte springa lös i skog och mark. Även under annan tid på året måste du ha din hund under sådan uppsikt att den inte kan skada eller störa djurlivet.
- Jakt ingår inte i allemansrätten. Vissa i jaktlagen angivna däggdjur och fåglar får jagas, medan övriga är fredade. Du måste lämna djurens ungar och bon i fred och får t ex inte ta fågelägg. Beträffande fiske, se nedan.

Fiske

Fiske ingår inte generellt i allemansrätten. Du får dock fiska fritt med spö och andra handredskap i våra fem största sjöar, dvs Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön, samt längs kusterna, med vissa undantag. I alla andra vatten krävs fiskekort eller annat tillstånd. På Orust är bl. a. fisket efter havsöring i kustområdet en populär sysselsättning.

3. Varför bevara naturen?

Båda orden ”naturvård” och ”naturvärde” har getts mycket skiftande innehåll i olika tider och olika sammanhang. När ordet naturvård först började användas i förra seklets början handlade det främst om att bevara vild och orörd natur som storslagna nationalsymboler. I senare epoker har naturvård ibland betytt att gynna jaktbara viltstammar, skydda grusresurser eller syftat på skötseln av kulturlandskap. Under 90-talet kom ordet nästan att bli liktydigt med värnandet av biologisk mångfald. Än idag råder viss förvirring vad gäller ordets innehåll, varför det är på sin plats med en definition.

Ordet naturvärde används här för alla de värden vi identifierar som kopplade till naturen och naturlandskapet – det vilda såväl som det brukade. Det gäller alltså såväl upplevelsevärden som nyttovärden eller värden för geologisk, biologisk eller historisk vetenskap. Värdet av att jordens biologiska mångfald får fortleva är en viktig aspekt. Natur för upplevelse, identifikation och friluftsliv är en annan, kulturarvets läsbarhet i landskapet en tredje. Naturvård handlar om värnandet av allt detta och naturvårdsprogrammet syftar således till att behandla alla dessa aspekter.

Biologisk mångfald

Biologisk mångfald handlar enkelt uttryckt om variationen bland allt levande. Variationen uppträder på olika nivåer. Oftast är det *variationen mellan arter* man menar när man talar om biologisk mångfald. Minst lika viktig - men svårare att se och mäta - är dock variationen inom en och samma art. Varje individ bär i de flesta fall på en unik uppsättning arvsanlag och därmed på unika egenskaper. Denna *genetiska variation* bland olika individer inom en art möjliggör att arten utvecklas och även att nya arter uppstår.

En tredje nivå av biologisk mångfald man ibland talar om är *variationen inom och mellan ekosystem*. Ett ekosystem är uppbyggt av olika naturtyper och arter. Ett ekosystem med många olika naturtyper och ett utvecklat mönster av samband mellan olika arter m m ger upphov till stor biologisk mångfald, inte bara på ekosystemnivå, utan på alla nivåer.

I konventionen om biologisk mångfald, vilken trädde i kraft 1993, ges följande definition av biologisk mångfald:

”variationsrikedomen bland levande organismer av alla ursprung, inklusive bl a landbaserade, marina och andra akvatiska ekosystem och de ekologiska komplex i vilka de ingår; detta innefattar mångfald inom arter, mellan arter och av ekosystem.”

Varför behöver den biologiska mångfalden bevaras?

Det finns flera skäl till varför den biologiska mångfalden bör bevaras. De viktigaste värdena förknippade med biologisk mångfald kan sammanfattas i följande:

Ekologiska, livsuppehållande värden

Att fotosyntesen är en biologisk process som vi är direkt beroende av för vår överlevnad, vet de flesta. Däremot kanske vi inte tänker på betydelsen av insekters pollinering av växter, svampars omsättning av växtnäring i skogen eller marina mikroalgers betydelse för klimatreglering på jorden. Dessa och andra biologiska processer påverkar direkt eller indirekt en mängd livsavgörande förhållanden på jorden. Exempellistan kan göras lång. Systemen är ofta komplicerade och riktigt tydliga och enkla orsakssamband till varför klimatförändringar sker eller atmosfären förändras går sällan att hitta.

Vad vi däremot med säkerhet vet är att de miljontals växt- och djurarter som idag finns på jorden gör att de livsuppehållande processerna och förhållandena än så länge har kunnat bevaras. Dessa förhållanden skulle sannolikt kunna upprätthållas även med betydligt färre arter. Ingen kan dock säga hur många arter som på detta sätt behövs för att de livsuppehållande processerna ska kunna bibehållas. Ju närmare denna gräns man kommer desto mer sårbart blir systemet eftersom det till slut kan räckas med en i normala fall vanlig sjukdom som slår ut en särskilt viktig art för att systemet allvarligt ska störas. Med andra ord ju färre djur- och växtarter vi utrotar desto större buffert och chans har vi att upprätthålla de livsuppehållande systemen utan att de störs. De ekologiska och livsuppehållande värdena kan också ses som indirekta nyttovärden eller bruksvärden (jmf nedan).

Nyttovärden (bruksvärden)

Den biologiska mångfalden ger oss möjlighet att nyttja olika biologiska resurser. Maten vi äter hämtar vi från växt- och djurriket liksom en stor del av de nyttomaterial och ting av olika slag vi använder och omger oss med såsom byggnadsmaterial, möbler, kläder, kemikalier etc. Även vårt bruk av naturen för friluftsliv kan betraktas som en form av nyttovärde. Genom att på ett aktivt sätt utnyttja den genetiska variationen hos olika växt- och djurarter har vi genom selektion kunnat utveckla grödor och husdjur med egenskaper som vi bedömt är av särskilt stor nytta för oss. Ursprunget till detta nyttjande är den vilda naturen. Det kan vidare nämnas att ungefär 40 % av de läkemedel som används inom den västerländska medicinen innehåller ämnen som ursprungligen påträffats i vilda växter (Naturvårdsverket 1994). Vi vet idag inte vilka arter i naturen eller vilka gener hos olika individer som vi i framtiden kommer att ha nytta av. Naturen kan på detta sätt betraktas som ett stort skafferi där vi ännu inte vet vilka specier vi kommer att ha behov av att plocka ut.

Estetiska och känslomässiga värden

Naturen betyder mycket för oss på ett känslomässigt plan som vi inte alltid har så lätt att förklara. Blomsterängarna, sjöarna, havet och skogen berör något djupt inom oss och får författare och poeter att skalda. Översätter man naturens dragningskraft

till turism och friluftsliv går det att räkna ut i reda pengar vad naturen är värd för oss. Svårare är det kanske att beräkna vad värdet är av att bara veta att de savannmiljöer som såg människan klänga ner från träden i Afrika ännu finns kvar, att det ännu lufsar björnar i våra svenska skogar eller för den delen att berguvar spanar på oss i våra båtar från bergbranterna runt Orust. Naturen är inte bara en estetisk krydda i livet utan fyller en långt mer djupliggande funktion än så.

Etiska värden

Många arter - kanske de flesta - kan vi finna ekologiska, praktiska och/eller estetiska skäl för att bevara. Men för vissa arter kan det trots allt vara svårt att föra fram dessa skäl som tungt vägande argument. Ändå anser de flesta att vi inte har rätt att utrota heller dessa arter. Den tanke som ofta döljer sig bakom ett sådant synsätt är att vi inte kan ta oss rätten att utradra andra livsformer och därmed utarma vårt jordklots unika biologiska mångfald, oberoende av om vi själva kan uppleva denna mångfald eller ej. Vi kan heller idag inte veta vilka behov som kommer att finnas hos framtida generationer eller för den delen vad de kommer att tycka är estetiskt eller känslomässigt tilltalande.

Kulturspåren i landskapet

Kulturarvet på Orust har ett eget kulturmiljöprogram ”Orust – historia och miljö”. Trots detta är det nödvändigt att ta med dessa aspekter också i ett naturvårdsprogram. Natur- och kulturmiljövärden är ofta nära kopplade, framförallt i kulturlandskapet. Även om många betraktar Bohuskusten som en av våra mest orörda miljöer är det viktigt att komma ihåg att detta egentligen är ett enda långt kulturlandskap. Idag, när betet av kusthedarna till stora delar upphört, märker vi så sakteliga att det öppna landskapet i kustbandet delvis var en kulturprodukt. Kustzonen har alltid attraherat människor och i de ännu öppna landskapen ser vi otaliga spår av tidigare generationers verk, alltifrån stenåldern till idag. Naturen behöver vårdas också för dess kulturhistorias skull. Kulturspåren hjälper oss att förstå denna historia och de hjälper oss att förstå de olika samspel med naturen vi har levat i och fortfarande lever i.

Friluftsliv och naturupplevelse

Den ökade urbaniseringen under slutet av 1800- och början av 1900-talet skapade ett tydligare behov hos människan av ett särskilt friluftsliv. Friluftslivet, som i grund och botten alltså handlade om stadsmänniskornas längtan tillbaka till naturen, växte fram under ungefär samma tidsperiod som naturvården. Friluftslivet har också alltid utgjort en viktig del av naturvården. Ibland talar man om friluftsliv som social naturvård. Idag räknar man med att ungefär hälften av landets naturreservat har friluftsliv som ett av de särskilda motiven till att området skyddats. När det gäller kusten är andelen ännu högre.

Svensken är i hög grad en friluftsmänniska. Av de mängder med fritidsaktiviteter som står till buds är promenaden i närskogen eller vandringen i friluftsområdet det vi oftast väljer. Vi har alla märkt den goda inverkan en tur i svamp- och bärskogen har på vårt välbefinnande. Numera finns också forskning som visar att det finns ett direkt samband mellan god hälsa och vistelse i natur. På Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) bedrivs forskning om t ex ”Parken som hälsofaktor” och ”Utevistelsens och utemiljöns betydelse för förskolebarns hälsa och utveckling”. Inom denna s k miljöpsykologiska forskning har man t ex funnit positiva samband mellan tillgång till natur och förskolebarns koncentrationsförmåga och känslomässiga utveckling. Friluftsliv har också visat sig ha stor betydelse för rehabilitering efter både stressrelaterade och andra sjukdomar. Naturen läker oss.

Vatten i allmänhet och vida vatten i synnerhet har en stark lockelse när vi får välja var vi vill slå oss ner, för stunden eller för livet. Sannolikt är denna attraktion till vatten djupt rotad i vår organism. För många kustbor har kontakten med havet blivit en nödvändighet. För nån miljon övriga svenskar är den så viktig att man är beredd att satsa stora summor för att åtminstone få denna kontakt en period varje sommar.

Men naturintryckens betydelse för oss handlar om mer än läkande och nedärvda attraktioner. Naturen och landskapet är något vi lär oss att läsa, förstå och identifiera oss med, medvetet eller omedvetet. Landskapet spelar roll både för att vi ska förstå vår omvärld och för att vi ska må bra i den.

Kvaliteter och funktioner för friluftslivet

Identitetsvärden

Tillgång till natur som har en karaktär kopplad till den ort man bor på. T.ex. havsutsikt för en kuststad, äldre kulturlandskap för en ort framvuxen i gammalt kulturlandskap etc. Även särprägel hos naturen ger identitetsvärden.

Kulturhistoria

Kultur- och fornminnen har både attraktionskraft, stora pedagogiska värden och stora identitetsvärden.

Frihetskänsla

Ett område som upplevs som att det går att vandra länge i utan att ”nå slutet”. Så lite som möjligt bör störa naturintrycken. Oftast skogsmark, men kustområden kan ha samma funktion.

Känsla av orördhet är en närliggande kvalitet, viktig för många, medan **vildmarkskänsla**; intrycket av stort orört område, är en speciell kvalitet, som uppsöks av en mindre, men inte liten grupp naturintresserade.

Representativitet

Välutvecklad och typisk natur- eller kulturmiljö. Har förutom identitetsvärden även stora pedagogiska värden.

Kust, strand, vatten

Att dras till och finna ro av utsikt över vatten är något som tycks ganska universellt för oss människor oberoende av bakgrund. För kustbor intar havet en särställning. Båtliv utgör en mycket viktig del av friluftslivet.

Utsikt

Också utsiktsplatser tycks ganska universellt attraktiva. Ger ofta utflykten en viktig målpunkt.

Strövrunda

Möjlighet att gå (/anlägga) en strövrunda - helst minst 3-4 km lång. Varierande natur upplevs som en viktig kvalitet.

Artrikedom, blommor, fåglar, djur

Artrikedom ger generellt en uppskattad variation av intryck och blomprakt på våren är något som lockar många besökare. Att stöta på djur i naturen anses oftast starkt berika naturupplevelsen. Även att få se betande tamdjur är positivt för många. För naturintresserade ger artrikedomen mycket viktiga kvaliteter.

Fiskevatten

Fritidsfiske är en av våra allra största fritidssysselsättningar och är mycket viktigt som mål för naturutflykter.

Bär och svamp

Fortfarande en av våra viktigaste anledningar till naturbesök.

Bad

Kanske den kvantitativt största anledningen till naturbesök. Viktig målpunkt och berikande kvalitet.

Motion, sport

Motionsidrott och olika sporter är andra kvantitativt viktiga anledningar för naturbesök. Oftast är naturupplevelsen en viktig del av aktiviteten.

Social plats

Betydelsen av öppna platser i tätortsnära natur som social samlingsplats, fest- och picnicplats har alltid varit viktig, men betydelsen tycks ha ökat på senare tid. Bland annat viktig funktion för många invandrargrupper.

Skönhet

Att ett naturområde är vackert anges ofta som det viktigaste motivet att besöka det. Vad som upplevs som vackert varierar visserligen, men inte mer än att t.ex en naturinventerarens bedömningar av skönhetsvärdet kan användas. Förutom det som ovan nämnts om vatten, utsikt och blomrikedom, kan nämnas t.ex välhävdad mark, halvöppet landskap, grova och gamla träd, lövrikedom, bergsformationer och böljande linjer av skilda slag.

4. Nationellt och internationellt naturvårdsarbete

Konventionen om biologisk mångfald

FN-konventionen om biologisk mångfald (CBD) trädde i kraft i december 1993 och är i dagsläget slutligt godkänd av drygt 170 stater. Den syftar till bevarande och uthålligt nyttjande av den biologiska mångfalden och kan ses som ett gemensamt försök från världssamfundet att lösa det stora problemet med förluster av ekosystem, arter och gener. Konventionen är en av de mest omfattande internationella överenskommelserna någonsin och har förutsättningar att få en samordnande och ledande roll inom det internationella naturvårdsarbetet. Det bör framhållas att konventionen gäller både vilda och domesticerade organismer. Den innehåller även bestämmelser om nyttjandet av biologiska resurser och genetiskt modifierade organismer (GMO).

Konventionen har tre övergripande mål:

- bevarande av biologisk mångfald
- hållbart nyttjande av mångfaldens beståndsdelar
- rättvis fördelning av den nytta som kan utvinnas ur genetiska resurser

Konventionen verkar i första hand som en katalysator för nationella, regionala och lokala processer snarare än som ett bindande regelverk i sig. Dess struktur är så flexibel att varje land kan utforma sin egen politik på området och uppfylla sina åtagandena utifrån egna, nationella förutsättningar.

EU och Natura 2000

Europeiska Unionen (EU) har undertecknat konventionen om biologisk mångfald. Ett av EU:s bidrag till bevarandet av den biologiska mångfalden på Europeanivå är arbetet med Natura 2000 - ett europeiskt ekologiskt nätverk av naturområden (se vidare nedan). Vidare är t ex EU:s miljöstödsprogram inom jordbruket ett viktigt verktyg för att bevara biologisk mångfald i jordbrukslandskapet.

EU-kommissionen presenterade 1998 en EU-strategi för biologisk mångfald som fokuserar på fyra teman:

- Bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald
- Rättvis fördelning av nyttigheter som uppstår vid användandet av genetiska resurser
- Forskning, identifiering, övervakning och informationsutbyte

- Utbildning och medvetandegörande.

Strategin utgör ett ramverk och policydokument. Av de åtgärder som strategin lägger fast kan framför allt nämnas att aktionsplaner ska tas fram för flera olika sektorer och/eller politikområden såsom:

- Bevarande av naturresurser
- Jordbruk
- Fiske
- Regionalpolitik och fysisk planering
- Utvecklingssamarbete och ekonomiskt samarbete

Aktionsplanerna ska utarbetas av berörda direktorat inom kommissionen i samarbete med bl a EU:s miljöbyrå (EEA) och medlemsländernas olika nationella myndigheter.

Ett viktigt arbete för den biologiska mångfalden inom ramen för EU är det nätverk av värdefulla naturområden kallat Natura 2000, som för närvarande håller på att byggas upp. Syftet är att bevara naturtyper och livsmiljöer för arter som i ett europeiskt perspektiv betraktas som skyddsvärda. Det åligger varje medlemsland att vidta sådana åtgärder för de områden som klassats som Natura 2000-områden att de ges ett fullgott skydd enligt landets egen lagstiftning.

Natura 2000 bygger på två direktiv: art- och habitatdirektivet respektive fågeldirektivet. *Fågeldirektivet* som kom redan 1979 innebär bl a att varje medlemsland skall peka ut för fågelfaunan särskilt värdefulla områden, s k SPA-områden. *Art- och habitatdirektivet*, som kom 1992, är en komplettering till fågeldirektivet. Begreppet "habitat" används i mycket bred bemärkelse och innefattar här såväl geologiska formationer som biotoper och växtsamhällen. Även vissa särskilt utpekade arter ingår i direktivet. Liksom beträffande fågeldirektivet skall särskilt värdefulla områden avgränsas, s k SCI-områden.

Ingrepp med negativa effekter på de utpekade naturvärdena får inte genomföras i Natura 2000-områden utan regeringens tillstånd; ibland krävs även samråd med EU-kommissionen. Mycket starka skäl krävs för att tillåta ett ingrepp i ett Natura 2000-område, och skulle detta ske ställs krav på kompensation för ingreppet.

Bestämmelser om Natura 2000-områden regleras i 7 kap 28-29 §§ miljöbalken. Vidare skall alla Natura 2000-områden hanteras som riksintressen enligt 4 kap miljöbalken.

En sammanställning och karta över Natura 2000-områdena på Orust presenteras nedan i avsnittet Skydd av naturområden.

Strategi för biologisk mångfald i Sverige

Som en direkt följd av att Sverige godkände konventionen om biologisk mångfald beslutade riksdagen 1994 att anta en *strategi för biologisk mångfald*. Denna anger bl a:

- Varje samhällssektor ansvarar för att dess egna aktiviteter bidrar till upprätthållandet av biologisk mångfald (sektorsansvar).
- Tyngdpunkten i bevarandearbetet bör inriktas på ekosystem och olika naturtyper.
- Fortsatt arbete med att utveckla uppföljningsbara mål.
- Sverige har ansvar för ”vår egen mångfald”, t ex för landets naturligt förekommande arter.

Samma år tog Naturvårdsverket tillsammans med de fyra sektorsmyndigheterna Boverket, Fiskeriverket, Jordbruksverket och Skogsstyrelsen samt Sveriges lantbruksuniversitet, ArtDatabanken och Nordiska genbanken fram en s k *landstudie*, ”Biologisk mångfald i Sverige” (Naturvårdsverket 1994). I denna ges en fullödig beskrivning av situationen för den biologiska mångfalden i landet.

Naturvårdsverket och de fyra nämnda sektorsmyndigheterna presenterade 1995 var sin *aktionsplan för biologisk mångfald*. I aktionsplanerna föreslås en rad konkreta mål och åtgärder som syftar till bevarande och hållbart nyttjande. De fem aktionsplanerna kompletterar varandra och bör ses som en helhet. Regeringen och riksdagen har godkänt aktionsplanerna och har gett respektive myndighet i uppdrag att genomföra åtgärdsförslagen.

Som en följd av konventionen om biologisk mångfald har det i Sverige också bildats ett antal olika organisationer och instanser som arbetar med biologisk mångfald. Som exempel kan nämnas Centrum för biologisk mångfald (CBM), ArtDatabanken och Vetenskapliga rådet för biologisk mångfald. En av ArtDatabankens viktigaste uppgifter under de kommande tjugo åren är att leda det s k *Svenska artprojektet* i syfte att skapa en nationell flora och fauna. Projektet innebär att Sveriges ca 50 000 arter av flercelliga organismer - varav ca 30 000 idag är mycket dåligt kända - skall beskrivas. Projektet skall utmynna i en *Nationalnyckel till Sveriges flora och fauna*, vilken skall bestå av populärvetenskapligt hållna bestämningshandböcker över våra svenska arter. Den första delen – om dagfjärilar – utkom 2005.

Åtgärdsprogram för hotade arter.

För att klara de mest hotade arterna har regeringen gett Naturvårdsverket i uppdrag att upprätta särskilda åtgärdsprogram. En del program rör livsmiljöer för flera arter. Totalt omfattar satsningen 210 program och över 500 arter. Åtgärdsprogrammen ska innehålla kunskapsöversikt om arterna och dess naturtyper samt konkreta åtgärder med ansvars- och kostnadsfördelning och uppföljningsplan. De program som särskilt angår vissa kommuner skickas på remiss till dessa. Alla programmen kommer sedan att finnas i digital form i Bokhandeln på Naturvårdsverkets webbplats. Exempel av betydelse för Orust kommun är programmen för stinkpadde och tumlare.

Rödlistade arter och signalarter

Rödlistade arter är ett internationellt begrepp och utgör en beteckning för sådana arter vars framtida överlevnad inte anses säker. Från och med år 2000 följer den svenska listan över rödlistade arter - den så kallade rödlistan - det system som Internationella Naturvårdsunionen (IUCN) använder för global rödlistning (Gärdenfors 2000). Enligt detta system grupperas arterna i sex kategorier beroende på hur stor risken för utdöende bedöms vara (se *faktaruta*). Rödlistorna är viktiga instrument i såväl internationellt som nationellt naturvårdsarbete. Deras huvudsyfte är att göra beslutsfattare, myndigheter, organisationer, markägare etc uppmärksamma på berörda arter och deras belägenhet samt att ge ett underlag för vidare åtgärder. Rödlistan revideras vart 5:e år och den senaste versionen är från 2005.

I faktarutan presenteras också två andra begrepp som ofta används vid värdering av naturområden; *signalart* och *indikatorart*. Indikatorart är en art som indikerar ett visst miljötillstånd. I det fall det används i meningen "art som indikerar naturvärden" är det i princip liktydigt med signalart. Dessa arter används som hjälp vid bedömningen av ett områdes naturvärden. De är oftast inte lika sällsynta som de rödlistade arterna, och dessutom förhållandevis lätta att upptäcka och känna igen vilket gör dem till praktiska redskap vid naturvårdsinventeringar. Det finns ingen fastställd nationell lista över signalarter/indikatorarter på motsvarande sätt som för rödlistade arter. Istället har olika myndigheter eller instanser tagit fram listor för användning i olika typer av inventeringar. (se *faktaruta*).

FAKTARUTA

Skyddade arter

Artskyddsförordningen omfattar bestämmelser för skyddade djur- och växtarter. Enligt förordningen är det bl a förbjudet att döda eller skada vissa djurarter som finns förtecknade i förordningens bilaga samt att skada eller förstöra dessa djurs fortplantningsområden eller viloplatsen. För att vidta åtgärder som kan skada en skyddad art och dess livshabitat krävs dispens från länsstyrelsen. Förordningen omfattar bl a samtliga arter som finns upptagna i EU:s fågeldirektiv och habitatdirektiv, men för alla arter gäller inte samma starka skydd. För vissa arter som omfattas av EU:s habitatdirektiv finns även ett krav att speciella bevarandeområden (dvs Natura 2000-områden) skall utses. Utöver dessa finns även några arter som inte omnämns i de nämnda direktivens bilagor.

Rödlistade arter

ArtDatabanken, som är en för Sveriges lantbruksuniversitet och Naturvårdsverket gemensam enhet, har via olika flora- och faunaårdskommittéer angivit vilka svenska växt- och djurarter som bör klassas som hotade eller missgynnade (Gärdenfors 2000). Dessa arter kallas gemensamt för rödlistade arter. Arterna anges i sex kategorier och följer det system som Internationella Naturvårdsunionen (IUCN) presenterat för global rödlistning:

- RE. Försvunnen (Regionally Extinct)
- CR. Akut hotad (Critically Endangered)
- EN. Starkt hotad (Endangered)
- VU. Sårbar (Vulnerable)
- NT. Missgynnad (Near Threatened)
- DD. Kunskapsbrist (Data Deficient)

Signalart

En art vars förekomst signalerar att miljön där den påträffats kan ha höga naturvärden kallas ibland signalart. En lista av signalarter har sammanställts av Skogsstyrelsen (Skogsstyrelsen 1994 & 2000), och dessa används som stöd vid inventering av nyckelbiotoper dvs skogsmiljöer med höga naturvärden. Signalarterna omfattar kärlväxter, lavar, mossor och svampar eftersom dessa grupper lämpar sig bäst för inventering av nyckelbiotoper. De krav som en signalart skall uppfylla är enligt Skogsstyrelsen:

- Någorlunda vanlig med en jämn utbredning så att arten ofta finns där naturvärdet är högt.
- Starkt knuten till skogsbiotoper med höga naturvärden. Arten påträffas sällan där naturvärdet är lågt.
- Lätt att upptäcka i fält.
- Kan identifieras i fält. Saknar närliggande förväxlingsbara arter.

Indikatorart

En indikatorart är en art som indikerar en speciell förekomst eller kvalitet i en miljö, vilket i sig inte behöver vara förknippat med höga naturvärden. De indikatorarter som tas upp i denna rapport är dock alla sådana som indikerar naturvärden. Dessa typer av indikatorarter har alltså i princip samma betydelse som begreppet signalart. Eftersom vi har valt att använda samma begrepp som uppges i källmaterialen används båda begreppen i rapporten (se vidare Hallingbäck 1995 & 1996, Hallingbäck & Aronsson 1998 och Naturvårdsverket 1997).

Nationella miljömål

Sverige har formulerat sexton nationella *miljökvalitetsmål* som ska göra det möjligt att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Miljökvalitetsmålen har tagits fram genom samarbete mellan förtroendevalda, myndigheter, näringsliv och miljöorganisationer. De är formulerade med utgångspunkt från den miljöpåverkan som naturen tål och definierar det tillstånd för den svenska miljön som miljöarbetet ska sikta mot. De sexton miljömålen är:

1. *Frisk luft*
2. *Grundvatten av god kvalitet*
3. *Levande sjöar och vattendrag*
4. *Myllrande våtmarker*
5. *Hav i balans samt levande kust och skärgård*
6. *Ingen övergödning*
7. *Bara naturlig försurning*
8. *Levande skogar*
9. *Ett rikt odlingslandskap*
10. *Storslagen fjällmiljö*
11. *God bebyggd miljö*
12. *Gifrfri miljö*
13. *Säker strålmiljö*
14. *Skyddande ozonskikt*
15. *Begränsad klimatpåverkan*
16. *Ett rikt växt- och djurliv*

Riksdagen beslutade i november 2001 om ett antal delmål, vilka skall nås senast år 2010. Delmålen är åtgärdsinriktade och skall vara möjliga att följa upp. Det 16:e miljömålet med delmål har tillkommit senare – år 2004. Miljömålsarbetet har en egen hemsida; <http://miljomal.nu/index.php>, där också läget för uppföljningen av miljömålen redovisas.

Regionala miljömål

Länsstyrelsen och Skogsvårdsstyrelsen har arbetat med att anpassa, konkretisera och precisera riksdagens miljömål till förhållandena i Västra Götaland. Skogsvårdsstyrelsen har därvid ansvarat för miljökvalitetsmålet ”Levande skogar” och Länsstyrelsen för de övriga miljökvalitetsmålen. I vissa fall är de regionala målen liktydiga med de nationella delmålen, i andra fall anges preciserade regionala mål. Även de åtgärder som krävs för att uppnå de regionala målen anges.

Lagstiftning: Miljöbalken

För att begreppet hållbar utveckling ska ta steget från allmän programförklaring till konkreta åtgärder krävs en regelstyrning genom lagstiftning och lagtillämpning. Miljöbalken som antogs 1999 är en övergripande lagstiftning som rör all miljöpåverkan. I miljöbalken har regler från femton tidigare gällande miljölagar sammanförts, bl a naturvårdslagen, miljöskyddslagen, lagen om hushållning med naturresurser (NRL), hälsoskyddslagen, renhållningslagen och vattenlagen. Balken utgör en modernisering och skärpning av den tidigare miljölagstiftningen.

Miljöbalkens mål är att främja en hållbar utveckling, vilken skall säkra en hälsosam och god miljö för nuvarande och kommande generationer. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.

Miljöbalkens regler ska tillämpas så att:

- människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter, oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan,
- värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,
- den biologiska mångfalden bevaras,
- mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas, och
- återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas så att ett kretslopp uppnås.

Hushållningsbestämmelserna från naturresurslagens 2 och 3 kapitel har förts in i miljöbalkens 3 och 4 kapitel utan att några stora förändringar gjorts. Det innebär t ex att de regler angående områden av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården och med hänsyn till friluftslivet som tillkom i samband med att NRL infördes 1987 fortfarande gäller, i stort sett oförändrade. Detsamma gäller även för merparten av övriga hushållningsbestämmelser i miljöbalken.

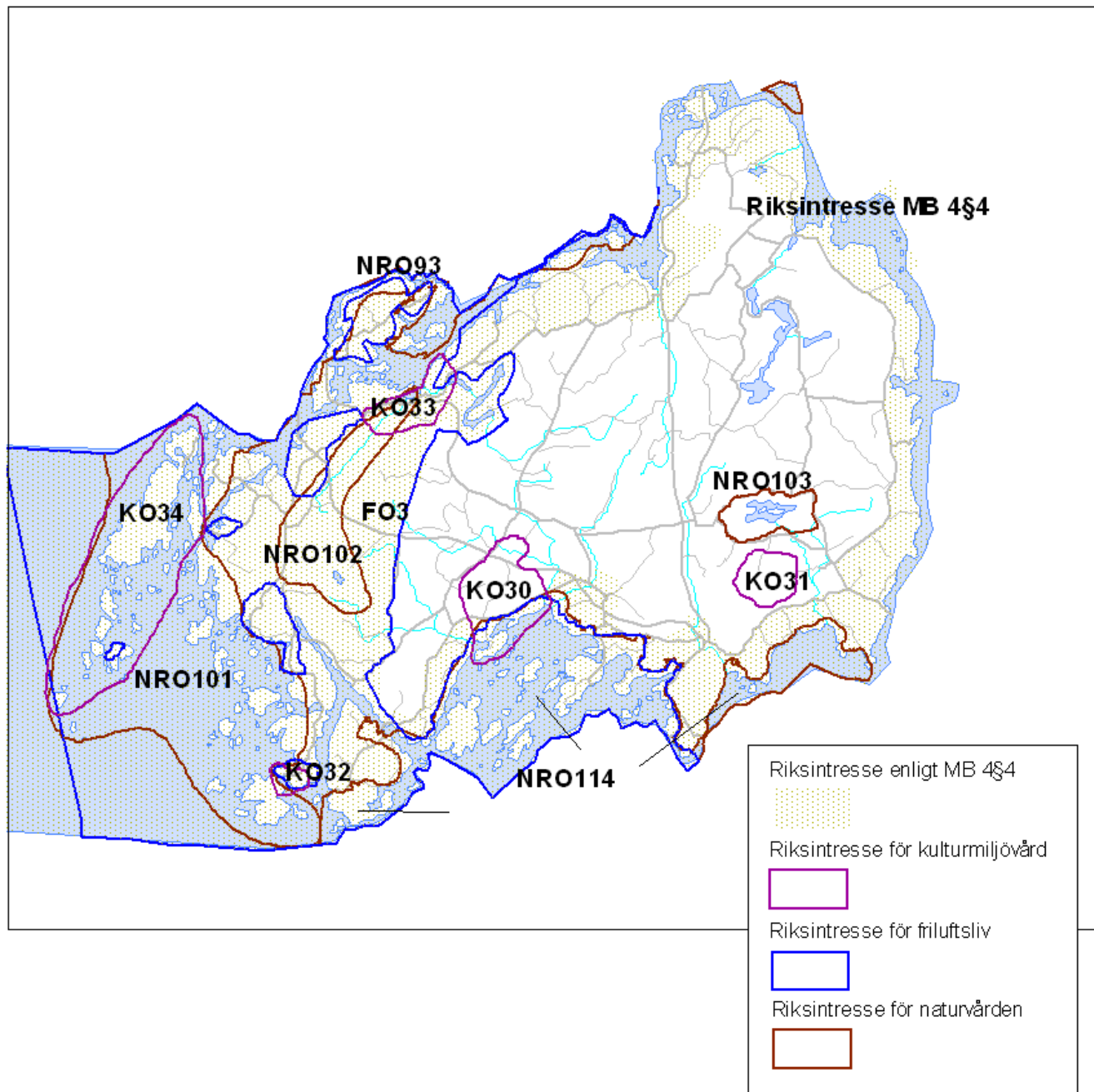
Riksintresse "Nationallandskapet Södra Bohuskusten"

4 kap 4 §§ i miljöbalken behandlar områden som i sin helhet är av riksintresse med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i områdena, de s.k. "nationallandskapen". Kustzonen i södra Bohuslän är utpekad som ett sådant område. Området inkluderar kusten runt hela Orust. Enligt 4 kap 1 § miljöbalken får exploateringsföretag inte komma till stånd som påtagligt skadar områdets natur- och kulturvärden. Bestämmelserna utgör dock inte hinder för utvecklingen av befintliga tätorter. 4 kap 4 § miljöbalken rör restriktioner för utbyggnad av fritidsbebyggelse och större anläggningar.

Riksintressen för friluftslivet, kulturmiljövården och naturvården

Förutom de stora riksintresseområdena ovan, som pekats ut direkt i Miljöbalkens 4 kap, har landets kommuner i samråd med länsstyrelserna och naturvårdsverket pekats ut områden av riksintresse specifikt för friluftslivet, kulturmiljövården respektive naturvården. Stora delar av Orust är utpekade för olika riksintressen, inom vilka exploateringar måste avvägas särskilt noga mot de värden som redovisas för respektive område. Vilka områden det gäller och vilka deras specifika värden är framgår av tabell 4.1 och karta 1.

För att förenkla hanteringen av planfrågor kring tätorter berörda av riksintressen har kommunen föreslagit vissa justeringar av riksintresseområdenas gränser vid dessa tätorter. Se avsnitt 5.2! Samtidigt föreslås en utvidgning av riksintresseområdet för naturvården Morlandadalen (NRO14102), då det nuvarande riksintresseområdet inte täcker in några av de värdefullaste delarna som beskrivs i södra delen av området.

Karta 1. Riksintresseområden

Tabell 4. 1 Riksintresseområden på Orust

Jämför karta 1

Riksintresse MB 4.4
<p>Bohuskusten söder om Lysekil</p> <p>Värdebeskrivning</p> <p>Bohuskusten söder om Lysekil, den ”Högexploaterade kusten” kännetecknas av bl.a:</p> <ul style="list-style-type: none">- stark känsla av ursprunglighet i delar av området- närhet till områden med många människor- mycket goda förutsättningar för rekreation- högklassiga fornlämningsmiljöer och talrika äldre bebyggelse- och verksamhetsmiljöer- mycket höga naturvärden <p>Dessa värden sammanfaller ofta till mycket värdefulla helhetsmiljöer för ett stort antal människor. Det är framförallt dessa helheter som 4 kap MB syftar till att bevara.</p> <p>Riktlinjer</p> <ul style="list-style-type: none">- Större sammanhängande områden som är förhållandevis fria från bebyggelse eller andra ingrepp skall bevaras i detta skick.- Bebyggelsens utformning och syfte har betydelse för om den kan tillåtas.- Strandzonen skall hållas fri och tillgänglig för människor.- En helhetssyn på kustens samlade natur- och kulturvärden skall vara avgörande.
<p>Orust kommun vill inom detta område särskilt uppmärksamma</p> <ul style="list-style-type: none">- de öppna hävdpräglade naturtyperna gräsmarker, ljunghedar och örtrika klippedar- kustbandets synliga kulturspår- den reella tillgängligheten till strandområden för människor

Riksintresse för friluftslivet

FO3 Södra Bohusläns kust

Intresseaspekter:

Naturstudier (botanik, zoologi, ornitologi, geologi), kulturstudier (kulturhistoria, arkeologi), strövande, bad, båtsport, kanoting, fritidsfiske.

Värdebeskrivning:

Kustområdet är ett utpräglat skärgårdslandskap med stor variation från exponerad ytterskärmiljö till skyddad, ofta lummig innerskärgård. Området har särskilt goda förutsättningar för positiva upplevelser. Naturskönt kust- och fjordområde.

Särskilt goda förutsättningar för bad, båtsport, kanoting.

Särskilt goda tillfällen till fritidsfiske.

Intresseväckande natur- och kulturföreteelser, tilltalande landskapsbild, omväxling.

Lämpliga klimatförhållanden, bra vatten, stränder och bottnar för bad, lämpliga förutsättningar för fritidsfiske.

Vatten med god tillgång på fisk och goda förutsättningar i övrigt för fiske.

Mångsidighet och storlek ger förutsättningar för flera friluftaktiviteter samtidigt. Stor variation.

Möjligheterna att komma till och in i området är goda. På de flesta ställen en väl fungerande kollektivtrafik.

Små inskränkningar i allemansrätten.

Anordningar för friluftslivet i form av marinor, vandrarhem, båtuthyrning.

Riksintressen för naturvården

NRO14101 Islandsberg - Käringöfjorden

Värdeomdöme

Geologi: Sprickbildningen på Stora Härmanös västsida intill den stora spricklinjen från Gullmarsfjordens västsida är av särskilt geovetenskapligt intresse. Glaciälskulpturen är väl dokumenterad.

Odlingslandskap: Representativa naturbetesmarker och ängar i kustbygd. Här återfinns art- och individrika växtsamhällen med hävdgynnade arter. Lokalerna är Härmanö (21-66 och 21-67) och Bråtö (21-1). Naturbetesmarkerna utgörs av havsstrandäng, annan öppen utmark och annan öppen äng. Vanliga vegetationstyper är salttågstrandäng, rödvensfriskäng och ljunghed. De art- och individrika växtsamhällena hyser arter som salttåg, gulkämpar, darrgräs och brudbröd. Andra värdefulla utmarksbeten finns på Islandsberg.

Havsstrandängarna är tillsammans med Käringöfjordens grundare havsområden viktiga häcknings-, rast- och vinterlokaler för vadare och sjöfågel. NO om Mollösund och i Ellösefjorden finns dessutom flera skär som bl. a. utgör viktiga häckningslokaler för labb, tärnor och måsar och där man kan hitta skärnsnäppa.

I ytterskärgården finns på ett flertal öar populationer av stinkpadda.

Förutsättningar för bevarande:

Strändernas opåverkade karaktär bibehålls. Fortsatt jordbruk med naturvårdsinriktad betesdrift och skötsel av landskapselement. Restaurering av igenvuxna naturbetesmarker. Reproduktionsområden för fisk samt områden av betydelse för häckande och flyttande sjöfåglar och vadare skyddas mot fysiska ingrepp och störningar.

Områdets värden kan påverkas negativt av:

- __exploatering av stränder för bebyggelse m.m.
- __påslag av olja
- __anläggning av hamnar, bryggor eller pirar;
- __täkt av sten, grus, sand, skalgrus
- __sjöfart (olyckor)
- __muddring,
- __utfyllnad, dumpning, avfallsdeponering
- __vindkraftverk, kraftledningar, kommunikationsmaster
- __fiskodling
- __nedlagd jordbruksdrift
- __förändring av miljöstödens inriktning
- __friluftsliv/turism
- __orenade avloppsutsläpp
- __bebyggelseexploatering
- __väganläggningar, broar, hamnanläggningar

← **Formaterade:** Punkter och numrering

NRO14093 Strömmarna - Koljöfjorden

Värdeomdöme

Odlingslandskap: I objektet finns för kustbygden representativa naturbetesmarker och ängar på Skaftö (84-59, 84-68), Bassholmen (85-27) och vid Ånggårdsvik (21-119). I dessa objekt märks särskilt större arealer havsstrandängar.

Barrskog: På de större öarna förekommer delvis spontant uppkomna kustbarrskogar med naturskogs-karaktär.

Marina värden: Koljöfjordens djupvatten är instängt av trösklarna vid Malö strömmar och österut till fjordsystemet till Havstensfjord. Fjordens djupvatten drabbas därför av återkommande syrebrist, ibland för långa perioder (år), och därför särskilt känslig för utsläpp av syreförbrukande föroreningar och övergödning (eutrofiering). Fjorden är av stort värde för musselodling då halterna av musselfisker ofta är låga. De smala sunden i strömmarna, främst Håleströmmen, har en rik hårbottenfauna med filtrerande organismer, bland annat svampdjur (Porifera).

Vattendjupet i Strömmarna överskrider på många håll inte mer än en meter, vilket ger ovanligt höga strömhastigheter för svenska förhållanden. Detta medför att dessa områden är isfria största delen av året och erbjuder därmed goda övervintringsområden för vadare och sjöfågel.

Området är välbesökt och hyser stora värden för friluftslivet.

Förutsättningar för bevarande:

En god vattenkvalitet upprätthålls med avseende på eutrofierande ämnen. Strändernas opåverkade karaktär bibehålls. Värdefulla partier med kustskog skyddas. Värdefulla kulturmarker hålls i hävd. Reproduktionsområden för fisk samt områden av betydelse för häckande och flyttande sjöfåglar och vadare skyddas mot fysiska ingrepp och störningar.

Områdets värden kan påverkas negativt av:

- exploatering av stränder för bebyggelse m.m.
- utsläpp från industriella processer, fritidsbåtar och tätorter
- närsaltsbelastning från omgivande jordbruk och vattendrag
- anläggning av hamnar, bryggor eller pirar; bojförstärkning
- muddring, sandtäkt
- utfyllnad, dumpning,
- vindkraftverk, kraftledningar, kommunikationsmaster
- framdragningsrör eller ledningar i vattnet eller på botten
- fisk- och musselodling samt musselfiske
- nedlagd jordbruksdrift
- förändring av miljöstödens inriktning
- friluftsliv/turism
- orenade avloppsutsläpp
- bebyggelseexploatering
- väganläggningar, broar, hamnanläggningar

NRO14111 Stigfjorden-Halsefjorden

Värdeomdöme:

Hela området: Stigfjordenområdet utgör ett inneslutet vattenområde med variationsrik strandlinje och en mångfald av öar, kobbar och skär. De olika djupförhållandena och de speciella hydrografiska förhållandena utgör väsentliga förutsättningar för en mångfald av olikartade marina biotoper. Området är skonat från större mänskliga ingrepp. Delar av Stigfjorden är listat som ett internationellt skyddsvärt våtmarksområde (Ramsarkonventionen) och är beträffande förekomst av sjöfågel och vadare sannolikt den värdefullaste i länet.

Kontrasterna i landskapet runt fjorden mellan de norra delarnas låglänta jordbrukslandskap och de i söder branta klippformationerna och de många öarna ger området stora landskapliga värden. Området får ett speciellt botaniskt värde genom att det utgör en brytningszon mellan olika floragelement.

Odlingslandskap: Runt Stigfjorden finns en mängd olika naturbetesmarker, representativa för den bohuslänska kustbygden. Mest framträdande är havsstrandängarna samt olika typer av utmarker. Här återfinns art- och individrika växtsamhällen med hävdgynnade arter. Havsstrandängarna är viktiga häcknings-, rast- och vinterlokaler för vadare och sjöfågel. Viktiga lokaler är Ö. Kalvöfjorden, Åmunnen, Tjuve kile, Al-viken-Björnshuvudet, Ängholmen och Hästholmen.

Lövskogar: Inom området finns också ett antal mycket värdefulla lövskogsmiljöer. Vid Sundsby säteri på Mjörn finns stora arealer aldrig ädellövskog. Detta tillsammans med förekomst av en lång rad rödlistade arter inom flera olika organismgrupper gör detta lövskogsområde till ett av de viktigaste i länet. Också sprickdalslandskapet vid Viks kile bjuder på stora arealer med slingrande randlövskogar där krattformig ek oftast bildar trädsikt. Intill dessa finns lövsånar med blommande buskar, högörtängar och välhävdade gräsmarker. Denna typ av miljöer är mycket värdefulla ur entomologisk synvinkel.

Marina värden: I området finns stora sammanhängande ålgräsängar (*Zostera marina*). Området innehåller således rika uppväxtplatser för fisk och ryggradslösa djur. Dessutom finns stora äldre blåmusselbankar med associerade arter. Den inre delen av Halsefjorden vid Hagaåns mynning är också fredningsområde för lax och öring.

Förutsättningar för bevarande:

En god vattenkvalitet upprätthålls med avseende på eutrofierande ämnen. Strändernas opåverkade karaktär bibehålls. Reproduktionsområden för fisk samt områden av betydelse för häckande och flyttande sjöfåglar och vadare skyddas mot fysiska ingrepp och störningar. Fortsatt jordbruk med åkerbruk, naturvårdsinriktad betesdrift och skötsel av landskapselement. Restaurering av igenvuxna naturbetesmarker.

Områdets värden kan påverkas negativt av:

- exploatering av stränder för bebyggelse m.m.
- fritidsbåtstrafik inom känsliga områden (fågellivet)

- anläggning av hamnar, bryggor eller pirar; bojförtöjning
- muddring
- utfyllnad, dumpning,
- vindkraftverk, kraftledningar, kommunikationsmaster
- framdraging av rör eller ledning i vattnet eller på botten fisk- och musselodling samt musselfiske
- nedlagd jordbruksdrift
- förändring av miljöstödens inriktning
- orenade avloppsutsläpp
- närsaltsbelastning från omgivande jordbruk och vattendrag
- bebyggelseexploatering
- väganläggningar, broar, hamnanläggningar

Formaterade: Punkter och numrering

NRO14102 Morlandadalen

Värdeomdöme:

Hela området: Området uppvisar en provkarta på landskapselement och processer av geovetenskapligt slag. Storehamnsplatåns markerade västra brant mot Morlandadalen präglar i hög grad den magnifika landskapsbilden.

Geologi: Morlandadalen är en förkastningsdal bildad i en överskjutning som är vetenskapligt belagd. Det avgränsade området utgör en skiva som lyfts i väster. Spår av deformationen syns på västsidan av vägen mellan Bua och Stensbo. Nere i dalen vid Boxvik finns rester efter hårt exploaterade skalbankar.

Lövskog: I branterna i dalens södra delar, norr om Boxvik, finns artrika maritima lövsån delvis på kalkrikt underlag. Längre norrut finns flera bestånd med åldriga ädellövskogar där jordmånen har givit upphov till en rik lundflora. Särskilt välutvecklade och artrika bestånd finns vid Glimsås.

Våtmarker: I Storehamnsområdet finns ett mosaikartat våtmarkskomplex som är typiskt för västkustens småbrutna sprickdalsterräng. Fattiga våtmarker dominerar. Särskilt värdefulla är de områden som har växtsamhällen på skaljord. Detta gäller bl.a sjöområdet i den centrala delen där gotlandsag förekommer långt utanför sitt egentliga utbredningsområde. I den smala dalgången från Boxvik i söder till Hjortbacken på platån finns bl a kalkpåverkade myrmarker. I anslutning till Hjortbacken och öster om Djupvatten finns kalkpåverkade kärr. Våtmarkerna runt Hjortbacken utgör goda häcknings- och näringsplatser för vadare.

Området är vetenskapligt dokumenterat och av stort värde som referenslokal.

Förutsättningar för bevarande:

En mycket restriktiv hållning vid nylokalisering av bebyggelse i dalgången samt på hållmarksområdena. Skogsbruk med stor naturvårdshänsyn på hållmarksplatåerna och inga ingrepp i randlövskogarna (speciellt viktigt i ängslövskogarna). Områdets värden kan påverkas negativt av vägdragningar och olämpligt lokaliserad bebyggelse eller andra anläggningar. Bevarandet av våtmarkernas värde kräver att områdets hydrologi skyddas mot dränering, vattenreglering, dämning och torvtäkt. Avverkning av sumpskogar, skogar på fastmarksholmar och i kantzoner bör ej utföras.

NRO14103 Kollungeröd vatten

Värdeomdöme:

Kollungeröd vatten är från ornitologisk synpunkt den mest betydelsefulla lerslättsjön i Bohuslän. Sjön och dess omgivande stränder och öar är värdefull såväl som häckningsplats för ett stort antal fågelarter som rastplats under sträckperioderna.

Av stor betydelse för det rika fågellivet är de omfattande starrängarna. På senare tid har vissa övergödningstendenser kunnat iakttas i sjön och vassarna visar tecken på expansion. Sannolikt har förhållandena ännu ej helt stabiliserats efter sjösänkningarna i början på seklet. Det intensiva jordbruket på omgivande marker kan också spela en roll i detta hänseende. Försök med vasslätter har gjorts på senare tid.

Förutsättningar för bevarande:

Omgivande landområden utgör en väl fungerande ekologisk ”skärm” i vilken skogsbruk etc bör ske med största försiktighet. Tillträdesförbud för allmänheten inom vissa zoner nödvändigt. Områdets värden kan påverkas negativt av den tilltagande eutrofieringen av sjön. Av största betydelse är därför att inga utsläpp i form av avlopp, gödselvatten etc går ut i sjön eller omgivande våtmarker.

Bevarandet av våtmarkernas värde kräver att områdets hydrologi skyddas mot dränering, vattenreglering, dämning och torvtäkt. Avverkning av sumpskogar, skogar på fastmarksholmar och i kantzoner bör ej utföras.

Riksintressen för kulturmiljövården

KO30 Haga

Motivering

Fornlämningsrikt område med länets största koncentration av stenkammargravar, däribland den kända Hagadösen, som tillsammans med Tegneby kyrka och omgivande odlingslandskap med Kalvöfjordens strandängar visar på ett kontinuerligt utnyttjande av landskapet allt sedan förhistorisk tid.

Uttryck för riksintresset

Stenåldersboplatser, rösen, skålgropar, åtta megalitgravar, stensättningar och högar (bl.a. Kullbergs slott och Guldknapp), ett gravfält och Tegneby kyrka samt odlingslandskap med strandängar.

KO31 Kultehamn

Motivering

Torplandskap i kargt, väglöst och höglänt utmarksområde, där lämningar efter minimala torp och stenstugor samt stenhägnader från laga skiftet berättar om den växande skaran obesuttnas livsvillkor under 1800-talet.

Uttryck för riksintresset

Torp, lämningar efter torp, backstugor, jordkällare samt åkerlyckor och hägnader.

KO32 Mollösund

Motivering

Ett av Bohusläns äldsta och största fiskelägen, med karakteristisk tät långsträckt bebyggelseklunga utmed huvudstråket "Gatan". Den ekonomiska tyngpunkten har förutom sillfiske varit djuphavsfiske med storbackor och fiskhandel; torkställningar med spilad långa är fortfarande inslag i samhällsbilden.

Uttryck för riksintresset

(Endast aspekter kopplade till bebyggelsen)

KO33 Morlanda – Torebo

Motivering

Centralbygd där en rik förekomst av fornlämningar tillsammans med säteri och f.d. patronatskyrka med medeltida anor speglar utvecklingen av en attraktiv kustbygd, som kontinuerligt utnyttjats av människan sedan förhistorisk tid.

Uttryck för riksintresset

Stenåldersboplatser, två dösar (vid Torebo), gravfält (vid Nybygget), fornborg (Slottsberget); odlingslandskap präglat av storgårdens brukningskapacitet, karaktäristiska bohüslänska strandängar, säteribebyggelse med bl.a. manbyggnad i trä (etc.), kyrka av medeltida ursprung med Sveriges äldsta spelbara orgel, f.d. centrum från 1800-talets mitt (Kårehögen). Lämningar efter kvarndrift (Ilandafors/Strömsholm).

KO34 Nordvästra Orustskärgården

Motivering

Skärgårdsmiljö typisk för mellersta Bohuslän med tätbebyggda fiskelägen (stränder) på karga kronoholmar, där man helt eller huvudsakligen tagit sin försörjning från havet. Fiskelägen tillsammans med tomtningar, Måseskärs fyrplats och industriella lämningar från sillperioderna visar hur människan nyttjat skärgården framförallt från 1500-talet och framåt.

Uttryck för riksintresset

Täta bebyggelseklungor med små enkelstugor och större ljusa dubbelhus; sjöbodrar och magasin samt stigar, präng och gränder på Gulholmen, käringön och i mindre skala även på Råön (fiskelägen troligen sen 1500-talet). Kyrkor uppförda under den stora sillfiskeperioden i slutet av 1700-talet på Käringön och Fullholmen. Simsons prästgård på Käringön, Lämningar efter bosättning på Vallerö (fiskeläge under 1600-talet). Begravningsplats på Vedholmen, lämningarefter trankokeri och sillsalterianläggningar och Måseskärs fyrplats med länets första heidenstamsfyr från 1865.

Skydd av naturområden

De olika former av skydd för naturområden som tidigare fanns i naturvårdslagen är numera infogade i miljöbalken. Samtidigt med att balken infördes gjordes vissa förändringar av skyddsformerna. Till exempel försvann den speciella skyddsformen ”naturvårdsområde”, som tidigare användes för att skydda områden mot framförallt bebyggelseexploatering. Dessa områden definieras idag som naturreservat, men de ursprungliga restriktionerna kvarstår tills vidare. Skydd för landskapsbilden enligt naturvårdslagen gäller fortfarande enligt den gamla lagstiftningen under en övergångsperiod. De nu gällande skyddsformerna är därmed följande:

- *Nationalpark (7 kap 2-3 §§ MB)*
- *Naturreservat (7 kap 4-8 §§ MB)*
- *Kulturresevat* (7 kap 9 § MB)*
- *Naturminne (7 kap 10 § MB)*
- *Biotopskyddsområde (7 kap 11 § MB)*
- *Djur- och växtskyddsområde (7 kap 12 § MB)*
- *Strandskyddsområde (7 kap 13 § MB)*
- *Särskilt skydds- eller bevarandeområde (Natura 2000) (7 kap 28 § MB)*

* *Skyddet avser värdefulla kulturpräglade landskap.*

Någon nationalpark finns inte som berör Orust kommun. Däremot finns inom kommunen 10 områden skyddade som naturreservat. Naturreservat kan ha mycket olika regler för vilka verksamheter som inskränks. Alla naturreservat är öppna för allmänheten. Begränsad rörelsefrihet under delar av året gäller dock för delar av några av reservaten, med hänsyn till fågellivet. Oftast finns särskilda anordningar såsom parkeringsplatser, informationstavlor och vandringsleder. För allmänheten gäller vissa restriktioner, vilket närmare anges i respektive naturreservats föreskrifter. Det kan handla om förbud mot plockning av växter, camping m m. Idag är det inte längre bara staten som kan inrätta naturreservat, utan även kommunerna har fått denna möjlighet.

Mindre objekt som enstaka träd eller liknande har sedan gammalt skyddats som naturminnen. Naturreservaten och naturminnena redovisas i tabell 4.2 och karta 2.

Ofta finns tydliga kopplingar mellan värdefulla kulturmiljöer och naturvärden. Som framgår av figur 4.1 har även ett skyddsinstrument för kulturmiljöer infogats i miljöbalken. Inget kulturresevat finns för närvarande på Orust.

Skydd för kulturmiljöer finns annars genom att alla fasta fornlämningar är skyddade enligt kulturminneslagen. Det är förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort eller på annat sätt skada en fornlämning. Länsstyrelserna har också

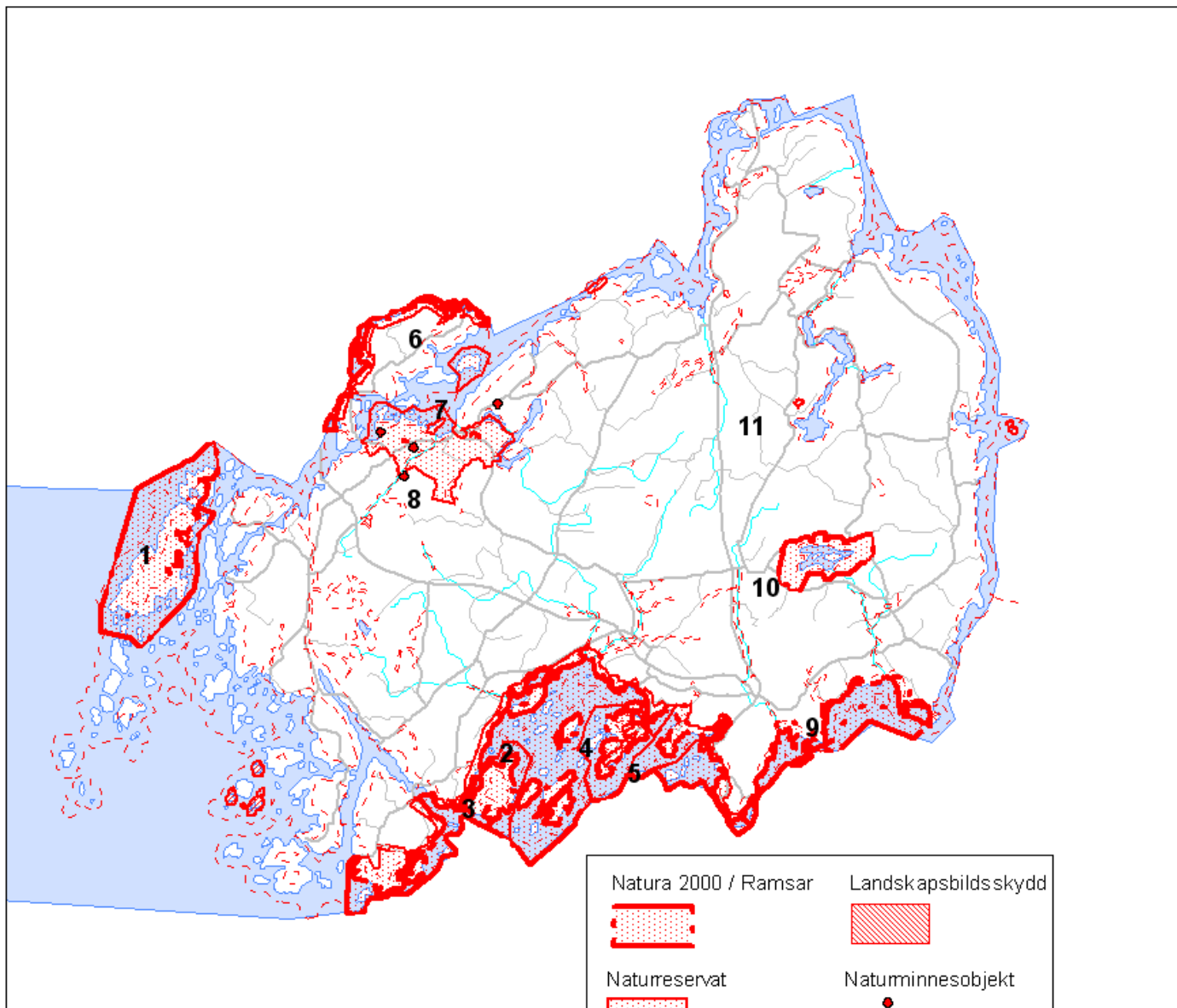
vissa anslag för att vårda fornminnen och hålla dem synliga. I många fall innebär detta även ett skydd för naturvärden förknippade med fornlämningarna.

För vissa mindre mark- och vattenområden gäller biotopskydd enligt 7 kap 11 § miljöbalken. I jordbrukslandskapet gäller generellt biotopskydd för vissa småbiotoper såsom alléer, åkerholmar, stenmurar, småvatten, öppna diken m m. Länsstyrelsen har dessutom möjlighet att besluta om biotopskydd för vissa områden i jordbruksmark om dessa har höga naturvärden. Det kan t ex gälla naturbetesmarker eller rikkärr. I skogsmark har skogsvårdsstyrelsen på motsvarande sätt möjlighet att besluta om biotopskydd för vissa skogsmiljöer med höga naturvärden. I Orust kommun finns f.n. inga sådana särskilt beslutade biotopskyddsområden.

En annan möjlighet att skydda vissa mindre naturområden är genom naturvårdsavtal. Ett sådant avtal bygger på frivilliga överenskommelser mellan staten eller kommunen och markägaren och tecknas för viss tid. Inte heller några naturvårdsavtal finns f.n. på Orust.

Utöver de specifika objektskydden ovan råder ett generellt strandskydd vid havet och vid insjöar och vattendrag. Skyddet omfattar normalt 100 meter från strandlinjen. Vid en stor del av kusten i Orusts kommun är strandskyddet utvidgat till 300 meter. Inom strandskydd får ingen exploatering ske om det inte är uppenbart att det kan ske utan att skada naturvärden eller allmänhetens tillgång till strandområdena.

Många av naturreservaten är också klassade som Natura 2000-områden. Områden enligt såväl art- och habitatdirektivet som fågeldirektivet förekommer. Härutöver är grundområdena i Stigfjorden och Halsefjorden skyddade genom den s.k. Ramsarkonventionen om skydd för internationellt betydelsefulla våtmarker. Naturreservaten, Natura 2000-områdena och Ramsarområdet redovisas tillsammans med reservaten i tabell 4.2 och karta 2.

Karta 2. Skyddade områden

Tabell 4.2 Naturresevat och Natura 2000-områden på Orust
Jämför Karta 2!

<p>1 Härmanö Stor ö med klippig kust, vidsträckta ljunghedar och värdefulla slåtterängs- och betesmarker med skyddsvärd flora. Klåvor hyser ofta en tät lövvegetation. Bl.a. påträffas safsa och havtorn. Intressant geologi. Värdefulla kulturmiljöer: rester av äldre samhälle samt Gullholmens bebyggelse (till större delen utanför NR). Höga värden för friluftsliv; strövande, båt, bad, fågelskådning. Natura 2000: gräsmarker samt klippmarker, sumpskog, stränder och bottnar. Fisktärna och höksångare. Kommunens ståndpunkt: Karaktären av öppet välhävdad kustnära kulturlandskap har högsta bevarandevärde. Fortsatt hävd är av största vikt för att bibehålla öns naturvärden. Tillgänglighet och markering av leder bör ses över och hållas i gott skick. Gullholmens kulturhistoriska värde och dess betydelse för kommunikationer och service året runt är av stor betydelse också för reservatet.</p>	<p>NR PSCI SPA</p>
<p>2 Stigfjorden (naturvårdsområde inkl flera NR) Stort, mestadels grunt, öriskt, skyddat havsområde. Framförallt på Orustsidan omfattande områden med grunda produktiva mjukbottnar med bl.a ålgräsängar och musselbankar. Omfattande strandängar ingår, liksom öar med mycket varierande karaktär, från helt betespräglade, via mosaiklandskap till lövskogsbevuxna. Ålgräsängar m.m. har höga marina naturvärden och stor betydelse för fiskproduktion och fågelliv. Kalvöfjorden en av de viktigaste näringsplatserna för rastande och övervintrande sjöfåglar och vadare längs västkusten. Stor betydelse för båtliv och fritidsfiske. 3 Valön NR: omväxlande landskap, stor betydelse för friluftsliv och för fågelliv. Värdefulla ängs- och betesmarker. Bl.a. apollofjäril. 4 Råssöhalvön NR, värdefullt kulturlandskap inkl bebyggelsestruktur, ekdungar, hagar, barrskog. Stränder och strövområden för friluftslivet; 5 Svanviks NR: Omväxlande skärgårdsnatur av betydelse för friluftslivet. Randlövsogor. Strandängar och grundområden med viktiga rast- och övervintringsplatser för fåglar. N2000: Endast havsmiljöer och mindre öar ingår: marina miljöer, strand- & klippmiljöer, gräsmarker. Havsörn, ljunpipare, brushane, grönbena, fisktärna.</p>	<p>NR (NVO inkl NR Råssöhalvön, Valön, Svanvik) PSCI SPA Ramsar</p>
<p>6 Strömmarna Kustvattenområdet mellan Bokenäset, Skaftölandet och Flatön – Malön kallas Nordströmmarna eller bara Strömmarna. Området utgör en mosaik av smalare havssund med klippor uppblandat med långgrunda vikar. De välutvecklade grunda och näringsrika bottnarna med omgivande strandängar är viktiga häcknings- och övervintringslokaler för sjöfågel och vadare. Bottnarna har höga marina värden. Området är mycket populärt ffa för fritidsbåtlivet och sportfiske, men även landburet</p>	<p>NR (NVO Gullmarn och Strömmarna) pSCI</p>

<p>friluftsliv. Natura 2000: Vattenmiljöer och klippor. Fisktärna.</p>	
<p>7 Koljön Låglänt ö, till större delen täckt av sand- och grusavlagringar, vilka också når långt ut över omgivande havsbotten. Inslag av sand- och frusstränder samt strandäng med bl.a. kustarun och karaktäristiskt djurliv. Öns inre består av en tämligen orörd tallskog. Ön är lättillgänglig och tilltalande för friluftslivet.</p>	NR
<p>8 Morlanda Säteri Morlanda säteri är en av länets största gårdar. Vidsträckta odlingsmarker kännetecknar den västra delen kring säteriet, som har medeltida anor. Säteriets huvudbyggnad är uppförd på 1670-talet och ska vara Bohusläns äldsta träbyggnad. I norr når reservatet fram till Malö strömmar och Björnsundsfjorden. I öster reser sig förkastningsbranterna mot Storehamnsplatån, kantade av ädellövskog med lundartad flora. Särskilt välutvecklad är lövskogen i den imponerande, naturminnesskyddade ravinen Berga klev. En golfbana upptar tidigare odlingsmarker nära kyrkan, som ligger centralt i reservatet. Badvänliga klippor och sandstränder invid Malö strömmar är lättillgängliga från parkeringen i norr. Vidsträckt utsikt från reservatets högsta punkt, Svens Altare. Höga botaniska värden, särskilt vid Huseby klev. Rullstensåsen vid Gunnarsskogen, som är skyddad som naturminne. Kommunens ståndpunkt: En god hävd är av största betydelse. Bl.a. bör ljungränning ske med jämna mellanrum, liksom röjningar vid Svens Altare. Kulturstigen bör hållas i gott skick och hela området bör hållas tillgängligt för besökare.</p>	NR
<p>9 Halsefjorden Dessa vatten utgör tillsammans med Kalvöfjorden i Stigfjorden de fågelrikaste i Bohusläns innerskärgård. Avgörande är god tillgång till friska näringsrika grundbottnar och att området är beläget utmed en viktig flyttningsled. Stora flockar av bl.a. knipor och småskrakar uppehåller sig under ruggningstiden. Under höst och vinter kan även stora mängder gäss och bl.a. alla landets doppingar påträffas. Även havsörn, pilgrimsfalk och salskrake är vanliga gäster. De grunda bottenarna täcks till stor del av omfattande ålgräsängar, som också utgör yngel- och uppväxtområde för fisk. Natura 2000: bottentyper, fåglar</p>	PSCI SPA Ramsar (inre delar)
<p>10 Kollungeröd vatten En av Bohusläns få lerslättssjöar. Stora värden för fågellivet. Djupet är bara ca 1,5 - 2 meter. Stränderna kantas av vidsträckta vassområden och omgivningarna präglas av åker- och betesmarker omväxlande med lövskogspartier och barrskogsklädda sluttningar. Sjön har varit utsatt för sjösänkingsföretag. Sjön är intressant både som sträcklokal och som häckningslokal. Till häckfåglarna hör brun kärnhök, skäggmes, årta och skedand, samt tillfälligt trastsångare och småfläckig sumphöna. Höga värden också för landskapsbild och fågelskådning. Natura 2000: sjö och grästyper, bergytter och sumpskog. Brun kärnhök och småfläckig</p>	NR pSCI

sumphöna.

Kommunens ståndpunkt: Förutom tillräckliga vår- och höstöversvämningar är fortsatt nötbete nödvändigt för att upprätthålla sjöns värden. Även bete av öarna är av största värde.

<p>11 Näs Primärt har naturvårdsintresset knutits till hägerkolonin som fanns i norra delen sedan mycket lång tid tillbaka. Kolonin är nu borta, men ett klart naturvärde kan också tillmätas den högvuxna skogen med dess innehåll av barrskogsarter, såväl kryptogamer som fanerogamer.</p>	<p>NR</p>
--	-----------

Skydd av djur- och växtarter

Bestämmelser om skydd av särskilt utpekade djur- och växtarter har samlats i 8 kap miljöbalken. Till exempel gäller förbud att döda, skada eller fånga särskilt angivna vilt levande djur eller att ta bort eller skada dessa djurs ägg, rom eller bon. Kapitlet inrymmer också bestämmelser om fridlysning av växter, d.v.s. förbud att ta bort, skada eller ta frön från särskilt angivna vilt levande växtarter. En art kan vara fridlyst i hela Sverige eller i delar av landet. Vilka fridlysta arter som förekommer i Västra Götalands län framgår av länsstyrelsens hemsida, "www.o.lst.se/projekt/frida". Vidare finns i kapitel 8 i miljöbalken bestämmelser om bl a handel och in- och utförsel av djur- och växtarter.

5. Kommunens naturvårdsarbete

5.1 Allmänt

Arbetet med översiktsplanen intar en central roll i kommunens arbete med naturvårdsfrågorna.

Genom årens lopp har genom olika inventeringar och utredningar samlats en stor mängd information och kunskap om olika ur naturvårds-, kulturminnesvårds och friluftslivssynpunkt värdefulla objekt och miljöer inom kommunen. En stor del av detta arbete har utförts av institutioner och organisationer utanför kommunen; länsstyrelsen, Naturskyddsföreningen, olika forskningsinstitutioner etc.

I översiktsplanen gör kommunen en sammanställning och utvärdering av tillgängligt kunskapsunderlag samt föreslår åtgärder och restriktioner i syfte att så långt som möjligt skydda dessa intressen. I översiktsplanen redovisar kommunen också olika riksintressen samt beskriver hur man avser att säkerställa dem.

I samband med nu pågående arbete med en ny översiktsplan har kommunen låtit utföra en översiktlig biologisk inventering av bottenmiljön inom Orust kustvattenområden.

I samverkan med grannkommunerna har Orust kommun medverkat i projektet "Åtta fjordar" vars syfte är att utarbeta ett gemensamt planeringsunderlag samt en gemensam strategi för fjordsystemet innanför Orust.

Arbetet med detta naturvårdsprogram kan också ses som ett viktigt underlag för det fortsatta arbetet med översiktsplanen. I arbetet har representanter för Orust naturskyddsförening, Sportfiskarna, LRF med flera organisationer medverkat.

Som exempel på övrigt arbete med naturskyddsfrågor bör nämnas pågående utredningar av sjöarna Grindsbyvattnet och Assmunderöd vatten.

Kommunen har i syfte att öka tillgängligheten till de både ur naturvårds- och kulturminnesvårdssynpunkt intressanta områdena Kultehamn och Storehamn anlagt kulturstigar som vägleder besökare genom områdena.

5.2 Kompletterande lokala naturvårdsunderlag

Utöver de naturområden som skyddats eller identifierats i olika nationella och regionala inventeringar har kommunen i samband med framtagandet av detta naturvårdsprogram tagit fram ytterligare naturvårdsunderlag. Egna digitala underlag finns nu för:

- Lokaler för rödlistade och sällsynta växter (SNF)
- Områden i Orust Kulturmiljöprogram
- Naturhamnar (Kryssarklubben)
- Särskilt värdefulla sportfiskevatten (Orust sportfiskeklubb)
- Vattendrag med havsöring - och vandringshinder i dessa (från länsstyrelsens fiskevårdsplan)

- Marina bottnar i Orust kustvatten (HydroGIS AB)
- Närströvområden i anslutning till Orust tätorter (ÖP)
- Aktuella vandringsleder och fasta exkursionsslingor för kommunens och föreningars aktiviteter (kommunen & SNF)

Alla dessa områden kommer att omfattas av särskild hänsyn vid kommunens planering. Se kapitel 7!

För att ytterligare förtydliga bilden av kommunens naturvärden har två kategorier av områden identifierats;

- **Lokalt värdefulla naturområden**
- **Lokalt värdefulla landskap.**

Syftet är dels att få med områden som inte kommit med i övriga digitala underlag och dels att lyfta fram områden av särskilt intresse, t.ex. för att de är intressanta besöksobjekt eller för att de hyser naturvärden som kommunen särskilt vill uppmärksamma i enlighet med de kommunala målen för naturvärden (Se Kapitel 6). Områden som redan skyddats som Naturreservat upptas dock inte.

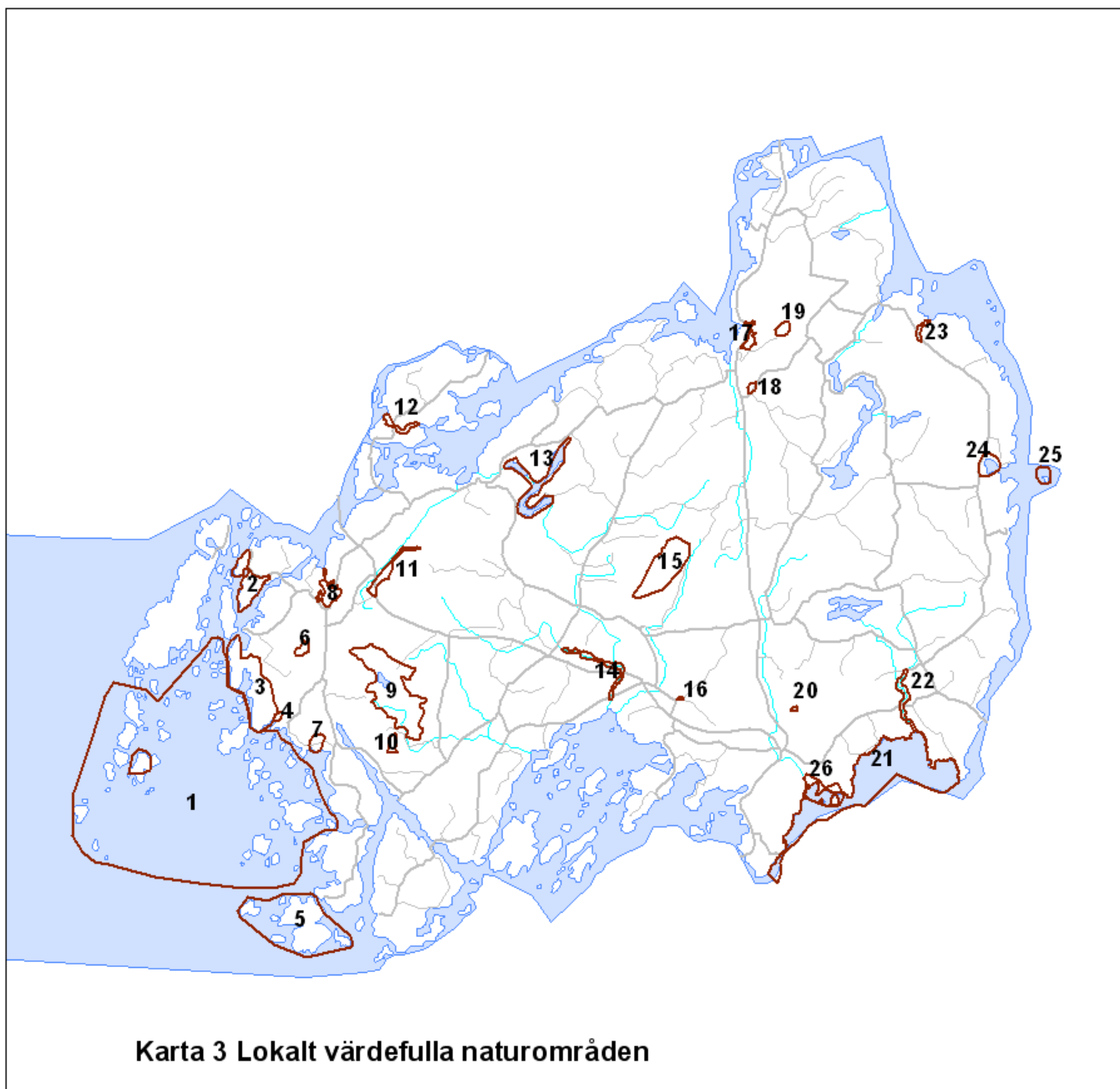
De ”värdefulla naturområdena” avses i kommunens planering hanteras på samma höga hänsynsnivå som t.ex. ädellövskogar och hagmarker med höga naturvärden. (Se kapitel 7)

Inom de oftast betydligt större ”värdefulla landskapen” fokuseras speciellt värdefulla egenskaper, företeelser eller utspridda miljöer, som kräver en *helhetsyn på landskapet* för att värnas och utvecklas. En utveckling kan mycket väl äga rum, eller till och med krävas inom dessa områden, men den bör anpassas till de speciella värden som finns. Värden och hänsyn anges i områdesbeskrivningarna.

Det bör betonas att beteckningen ”lokalt värdefulla” här snarast bör läsas som att dessa områden tagits fram i en lokal process. I själva verket utgår prioriteringarna till stor del från en syn på kommunens ansvar i ett nationellt eller till och med globalt perspektiv.

Preciseringar av riksintressen och ”samhällsområden” enligt ÖP

Förutom utpekandet av ovan nämnda områden, har kommunen ägnat särskild uppmärksamhet åt områden där tätortsutveckling överlappar riksintressen för naturvård och friluftsliv. Gränserna för dessa riksintressen är i regel dragna med grov penna också intill tätorter. Kommunen har därför efter studier av och avvägningar mot riksintressenas värden, föreslagit utpekande av särskilda ”samhällsområden” kring tätorterna. Inom samhällsområdena finns ofta lokala värden för natur- och friluftsliv som pekats ut i underlagen ovan och som kommunen kommer att ta särskild hänsyn till. De naturvärden som pekas ut inom riksintressebeskrivningarna är dock låga inom dessa områden och värdena för friluftslivet är här mer kopplade till samhällsservicen än till naturen. Inom ”samhällsområdena” är därför bedömningen att en samhällsutveckling bör kunna ske utan konflikt med riksintressenas värden. Kommunen kommer därför att föreslå att riksintressenas gränser revideras i dessa avsnitt.

5.3 Lokalt värdefulla naturområden

1 Käringöarkepelagen

Grunt skärgårdsområde med rikt djurliv och värdefull flora.

Ett mycket tilltalande och upplevelserikt skärgårdslandskap med rikt djurliv och värdefull flora. Stora delar av skärgården är svårnavigerad med kölbåtar, men lättillgängligt med t.ex. havskajak.

På öarna finns i många fall fortfarande en stark prägel av det typiska öbetet, här och var även med gamla rester av ängar. Här återfinns mycket artrika och ofta speciella växtsamhällen. Darrgräs, loppstar, spåtistel etc. förekommer frekvent, men här finns även arter som granbräken, prickstarr etc. Bråtö utgör ett särskilt värdefullt exempel på en ö med levande karaktär av långvarig hävd.

Käringöfjordens grundare havsområden är viktiga häcknings-, rast- och vinterlokaler för vadare och sjöfågel. Flera skär utgör viktiga häckningslokaler för labb, tärnor och måsar, medan andra hyser tobisgrissla, knubbsälskolonier eller stora populationer av huggorm. Skärnäppa kan påträffas på några av öarna och flera hyser populationer av stinkpadde.

Även de marina miljöerna har höga värden, med mångformiga grunda bottenområden med god vattenomsättning. Här finns artrika brun- och rödalgsamhällen på klippbottnar såväl som fina ålgräsängar mellan Härmanö och Käringön.

Hänsyn: Den oexploaterade prägel är viktig att värna. Buller utgör hot mot en del av upplevelsequaliteterna. Fortsatt och helst utökad betesdrift på öar är av största betydelse för många av dess naturvärden. Alternativ hävd kan behöva övervägas på värdefulla småöar med hänsyn till speciell flora eller fauna. Flera fågelskyddsområden finns inom området. Det bör dock observeras att fåglarna ofta byter häckningsplats och att man bör undvika landstigning på alla öar med fågelkolonier i området, även utanför skyltade fågelskydd.

Käringön och Måseskär omfattas av hänsyn enligt kommunens kulturmiljöprogram.

2 Södra Lavön

Lättillgänglig gammal kustbetesmark med badklippor.

Södra Lavön utgörs av gammal kustbetesmark, som i stora delar ännu hävdas och har en mycket rik betespräglad flora. Området utgörs av två hållmarksryggar, nästan helt skilda av den långgrunda Slupeviken. Bergryggarna genomkorsas av mindre sprickor, som ger ön en starkt sönderbruten karaktär. Klippställarna ger flerstädes fina vittnesbörd om inlandsisens påverkan, genom rundhällar, isräfflor och jättegrytor. Berggrunden domineras av gnejs, men inslaget av mer lättvittrade bergarter som diorit ger, tillsammans med rik skalgrusförekomst i jorden, upphov till en rik flora. Gullviva, spåtistel och bockrot växer på torrängarna, medan granspira, kustarun och sumpgentiana hör till inslagen på de fuktiga markerna.

Området erbjuder goda bad- och strövmöjligheter och nås lätt från landsvägen i norr.

3 Slätterna

Området utgörs av en bergsplatå som sluttar svagt mot havet. Berggrunden är genomskuren av dalgångar, vilket medfört en starkt bruten kustlinje med vikar och uddar.

Klipp- och ljunghed är den dominerande vegetationstypen. I sänkor med ännu öppna gräsmarker finns dock en rikare flora. På skalhaltigt underlag har utvecklats torrängar med rik och representativ örtflora med arter som väddklint, rödklint, småborre, spåtisel och gullviva. Klippstränder dominerar, men i vikarnas inre delar finns intressanta strandängar. Vid Koljebergskilen noteras bl.a. strandloka och den sällsynta aromatiskt doftande strandmalörten.

Områdets öppna karaktär vidmakthålls fortfarande delvis genom beteshävd. Strandängar, gammal åkermark samt i viss mån även hedpartier i bergen betas av nötkreatur, även om hävden i vissa delar är för svag för att hindra igenväxning. I mer buskrika delar vid Flackevik och Båsvik har dock höksångaren ett av sina fåtaliga fästen på västkusten.

För friluftslivet erbjuder området fina badplatser på klippuddarna och en lättströvad terräng för vandring vid en fri horisont både för närboende och tillresta. För fågelintresserade finns mycket att hämta. Slätterna är bl.a. en säker plats för att se gök och hörsnäckor.

Hänsyn/skötsel: Intensifierad beteshävd önskvärt. De buskrika markerna vid Flackevik och Båsvik bör dock inte röjas utan samråd med ornitologisk och entomologisk sakkunskap.

4 Skalgrusbankar vid Hällevikstrand

Stora och föga påverkade skalgrusbankar

Hävd: Skyddas mot skalgrustäkt och exploatering

5 Mollön och Söskär

Mollön är en av de lättillgängligare öarna med karaktär av traditionellt utmarksbete och vindpinad ytterskärgård. Ön är ett fascinerande utflyktsmål med forntida begravningsplats och bronsåldersrösen och en fantastisk utsikt över skärgård och hav. Under sommaren skimrar det av färger från styvmorsviol och trift. Förr fanns ett replageri som tillverkade makrilldörjor. Dessutom bereddes långa här, som hängdes på tork på särskilda ställningar. Den på 1800-talet utrotade garfågeln observerades på Mollön 1785. Släktingen tobisgrissla kan dock fortfarande ofta beskådas här.

Hänsyn: Bibehåll karaktären av oexploaterad ö med utmarksbete. Fortsatt bete, helst med nöt. Gärna ljungbränning. Förbättra om möjligt tillgängligheten för icke båtägare.

6 Tjärnar vid Hästekälla

De små fiskfria, men insektsrika sjöarna är bl.a. häckningsplats för smådopping.

Hänsyn: Fiskinplantering får ej ske. Orörd hydrologi.

7 Rastplats vid Sollid

Lättillgänglig utsiktsplats på klippeden med vid utsikt över skärgården mellan Mollösund och Kåringön. Fina klippedar ner mot havet. Värde för friluftslivet.

Hänsyn: Behåll öppen oexploaterad kusthed, bullerfrihet

8 Köperöd

En yppig ädellövskog med ask, alm, ek, lind m.m. har här utvecklats på skalgrusjord. Närmast vägen dominerar ask, i andra delar al, hassel och björk. Skogen har börjat anta naturskogskaraktär med åtskilliga stående och liggande döda träd. I fältskiktet växer rikligt med blåsippa och gullviva, men även trolldruva, hässleklocka, stor blåklocka, tvåblad och småborre.

Bäcken som flyter genom området är urgrävd, men på senare tid restaurerad för förbättrade förhållanden för den havsöring som här vandrar upp och leker. Det gamla uppgrävda materialet är rikt på välbevarade skal av marina organismer.

Hänsyn: Lövskog och vattendrag skyddas mot ingrepp, annat än för att förstärka naturvärden, t.ex genom fiskevårdsåtgärder eller naturvårdande åtgärder i skogen. Eventuellt behov av biotopskydd/nv-avtal/naturresevat.

9 Krokvattnet - Vassdalsvattnet

Ett stort mosaikartat våtmarkskomplex nära havet, som enligt Myrskyddsplanen för Sverige utgör en viktig representant för västkustens våtmarker. Terrängen är ett typiskt sprickdalslandskap med igenväxande ljunghedar, men även högvuxna lövskogar ingår. Fukthet, sumpskog och topogena kärr dominerar områdets våtmarker. I anslutning till Hjortsbacken och öster om Djupvatten finns kalkpåverkade kärr, där det växer gräsull, knagglestarr, loppstarr, kärrknipprot och kalkgynnade mossor. I övrigt dominerar området av fattigkärrsvegetation.

Hänsyn: Hela området behöver skyddas mot åtgärder som kan skada hydrologin, såsom körning med skogsmaskiner, avverkning av kantzoner och lövskogar etc. Även igenväxning hotar dock på sikt att ändra områdets karaktär om inga åtgärder vidtas. Skydd tillsammans med torpmiljöer etc. vid Hjortsbacken bör diskuteras, liksom enkla tillgänglighetsåtgärder som P-plats.

10 Hjortbacken

Värdefulla torpmiljöer och lokaler för hävd- och kalkpåverkad flora

Under 1800-talet tillkom flera torp på de magra utmarkerna på Storehamn. Vid Hjortbacken ligger Paraten m.fl. välbevarade torp i ett stråk där skalgrus gjorde markerna något bördigare. Än idag syns rester av den hävd som bedrivits och än finns en värdefull och vetenskapligt intressant flora i flera vegetationstyper, som gynnats av både kalk och slåtter- och beteshävd.

Hänsyn: Skötsel krävs för att bevara både byggnader, landskapsbild och hävdgynnad flora kring torpen, på skalgrusbankarna och i olika äldre hävdmiljöer.

11 Glimsås

Upplevelse- och artrik lövskog

Artrik och varierad lövskog i Storehamns sluttning. Delar av skogen växer i en bäckravin i skalgrushaltig finjord. Skogen är till stor del lundartad med ask, alm och rik flora. Skogsbingel, lundelm, rödblåra och nässelklocka är vanliga, men även storräms, lundstjärnblomma, vätteros och desmeknopp påträffas. På torrare mark består skogen mest av ek, björk, ask och hassel och har något fattigare fältskikt. I den stora ravinen växer en olikåldrig högstammig bokskog med inslag av mycket grova träd. Närheten till väg och ett utvecklat stignät, som bl.a. leder till fina utsiktsplatser, gör skogen både upplevelserik och lättillgänglig.

Hänsyn: Landskapsbildskydd gäller (14-19-054), men hindrar inte avverkningar. Behov av bättre skydd bör utredas. P-plats bör ordnas.

12 Brackvattensjöar på södra Flatön

En rad botaniskt mycket intressanta och värdefulla sjöar som växlar i salthalt beroende på väderförhållanden. Ansluter till värdefulla strandängar

Hänsyn: Orörd hydrologi. Utformning av vägbank och trumma/bro är av största betydelse. Hävdbehov bör utredas.

13 Gersbäcken-Rödsvatten

Ett av Orust många botaniskt intressanta sötvatten. Bäckens, som aldrig fryser vintertid, är dessutom viktig uppehållsort för strömstare under denna årstid.

Hänsyn: Botaniskt sakkunniga bör anlitas vid alla ev. åtgärder nära sjön eller vattnet.

14 Hagån

Hagåns mynningsområde inom Stigfjordens naturreservat är en viktig del av det internationellt utpekade fågel- och våtmarksområdet Stigfjorden. Även uppströms detta område har dock Hagån höga värden. Ån är havsöringförande i de nedre delarna och åtgärder mot vandringshinder kan göra en större del tillgänglig. Bården av gamla lövträd utmed ån ger en bra miljö och försärla häckar. Uppströms väg 178 bildas i översvämningstider en våtmark som attraherar flockar av simänder som gräsand, kricka och stjärtand.

Hänsyn: Ån och lövbården skyddas mot åtgärder. Vid eventuell ny vattendom bör hänsyn tas både till våtmarksvärdena och havsöringens vandring.

15 Rörtjärneområdet

Orört strövområde med hållmarker och kärr

Rörtjärn är en liten skogstjärn med kärrpartier, belägen mitt i det stora barrskogsområdet mellan Röra, Vräland och Henån. Söder om tjärnen breder vidsträckta ljungklädda hållmarker uts sig. Vegetationen runt sjön utgörs av breda vassbälten och fattigkärr med pors, myrlilja och tranbär. I hållmarkens sänkor och skrevor växer lövskogsdungar med björk och asp.

Naturen har en prägel av orördhet, terrängen är lättgången och vidsträckta utblickar medges från de högsta partierna.

Hänsyn: All exploatering bör undvikas. Behov av eventuellt avtal för skydd mot skogsbruksåtgärder prövas.

16 Stala kyrka

En stor yngelkoloni av honor och ungar av långörod fladdermus håller till i kyrkan under sommaren.

Hänsyn: Hänsyn vid ev. renoveringsarbeten.

17 Nöteviken

Vackra och botaniskt rika lövskogar

Flera typer av lövskogar växer här i den delvis skalgruspåverkade randzonen intill bergen. Förutom en grovstammig bokskog med blåsippa och skogsbingel i fältskiktet förekommer partier med välutvecklade blandlövlundar med begynnande naturskogskaraktärer och mycket artrik kärlväxtflora. Blåsippa, hässleklocka, skogsbingel, murgröna, sårläka, tandrot och vätteros är vanliga. Även det rödlistade gräset skogssvingel förekommer. I högre belägna partier har skogen mer hedskogskaraktär.

Hänsyn: Skogsbruk bör undvikas/bedrivas med stor försiktighet. Ev. behov av skydd/naturvårdsavtal prövas.

18 Björvattnet

Våtmark i närnaturen

Björvattnet är ett flitigt utnyttjat besöksobjekt för bl.a. skolorna i Henån. Den lilla sjön är starkt igenväxande, men hyser förutom grodor och gott om vatteninsekter även bäver. Knölsvan har tidigare häckat.

Hänsyn: Stor hänsyn mot stigen, sjön och våtmarker måste tas vid eventuell skogsavverkning. Behov av eventuell restaureringsinsats utreds.

19 Kindslättis vatten

Botaniskt intressant sjö och våtmark

Våtmark omgiven av blandskog som inte är hårt röjd eller gallrad. Vid sjöns stränder påträffas missne, rostnate och den ovanliga ormbunken granbräken. Intill sjön finns en klar källa. Nedanför en bergbrant med stora nedfallna block växer bl.a. bok. Ormvråk häckar. Området är lättillgängligt tack vare en fin stig från söder.

Hänsyn: Undvik exploatering. Skogsbruk bör bedrivas med stor försiktighet. Ev. behov av naturvårdsavtal eller liknande utreds.

20 Vassbotten

Den lilla sjön Vassbotten hyser häckande smådopping och botaniskt intressanta kärr med bl.a. sengröe, trubbnate och brunstarr.

Hänsyn: Fiskinplantering får ej ske. Orörd hydrologi.

21 Halsefjorden

Halsefjorden omfattar de grunda vattenområdena utanför sydöstra Orust i huvudsak norr om Askeröarna. Dessa vatten utgör tillsammans med Kalvöfjorden i Stigfjorden de fågelrikaste i Bohusläns innerskärgård. Framförallt beror detta på den goda tillgången till näringsrika grundbottnar och att området är beläget utmed en viktig flyttningsled. Många sjöfåglar, t.ex. stora flockar med knipor och småskrakar uppehåller sig här under den känsliga ruggningstiden. Bland andra arter kan nämnas skäggdopping – ofta i hundratal, svarthakedopping och stora mängder gäss. Även havsörn, pilgrimsfalk och salskrake är vanliga gäster.

De grunda bottnarna täcks till stor del av omfattande ålgräsängar, som också utgör yngel- och uppväxtområde för fisk.

Området utgör ett Natura 2000-område och är tillsammans med Stigfjorden utpekade som ett våtmarksområde av internationell betydelse, enligt den s.k. Ramsarkonventionen,

Hänsyn: Se Natura 2000 och Ramsar

22 Mölnebyån

Vacker och fågelrik havsöringså

Välutvecklade lövbårder med äldre lövträd finns längs en stor del av ån. Bl.a. förekommer bäckbräsma och läkevänderot samt rikligt med vildapel och äkta fläder vid åns nedre lopp. Strömstare och forsärla förekommer liksom bäver. Ån har stor betydelse som lekvatten för havsöring.

Hänsyn: Alla ingrepp i ån och lövbårder undviks.

23 Skala å

Botaniskt intressant bäckravin, med bl.a. bäckbräsma, gullpudra, hässleklocka, lundarv, rankstarr, stinksyska, desmeknopp och smånunneört. Längs en stor del av bäcken finner man även smörbollor och stora bestånd av strutbräken. Vid havsstranden växer saltstarr och strandstarr.

Hänsyn: Alla ingrepp på stranden, i ån och lövbårder undviks.

24 Allmags kile

Fågelrik havsvik

Omgivningarnas tilltalande jordbrukslandskap fortsätter i form av strandängar med karaktäristisk och värdefull flora ner mot kilen. Vattenmiljön utgörs av produktiva grundbottnar med bl.a. stora, men tydligt övergödningpåverkade ålgräsbestånd. Kilen utgör trots detta födoplats för både häckfåglar i området och stora mängder rastande fåglar, bl.a. ruggande änder. Bland rastande sjöfåglar märks bl.a. kärrensäppa, brushane, gräsand och kricka. Bland växterna kan noteras bl.a. saltmålla.

Hänsyn: Fortsatt bete av strandängarna av största betydelse. Åtgärder för att minska näringsbelastningen bör studeras.

25 Stora och Lilla Kullholmen

Häckningsskär

Öarna bildar tillsammans med intilliggande holmar i Uddevalla kommun en ögrupp av stor betydelse som häckningsplats för främst ejder. Även småskrake och skärpiplärka häckar.

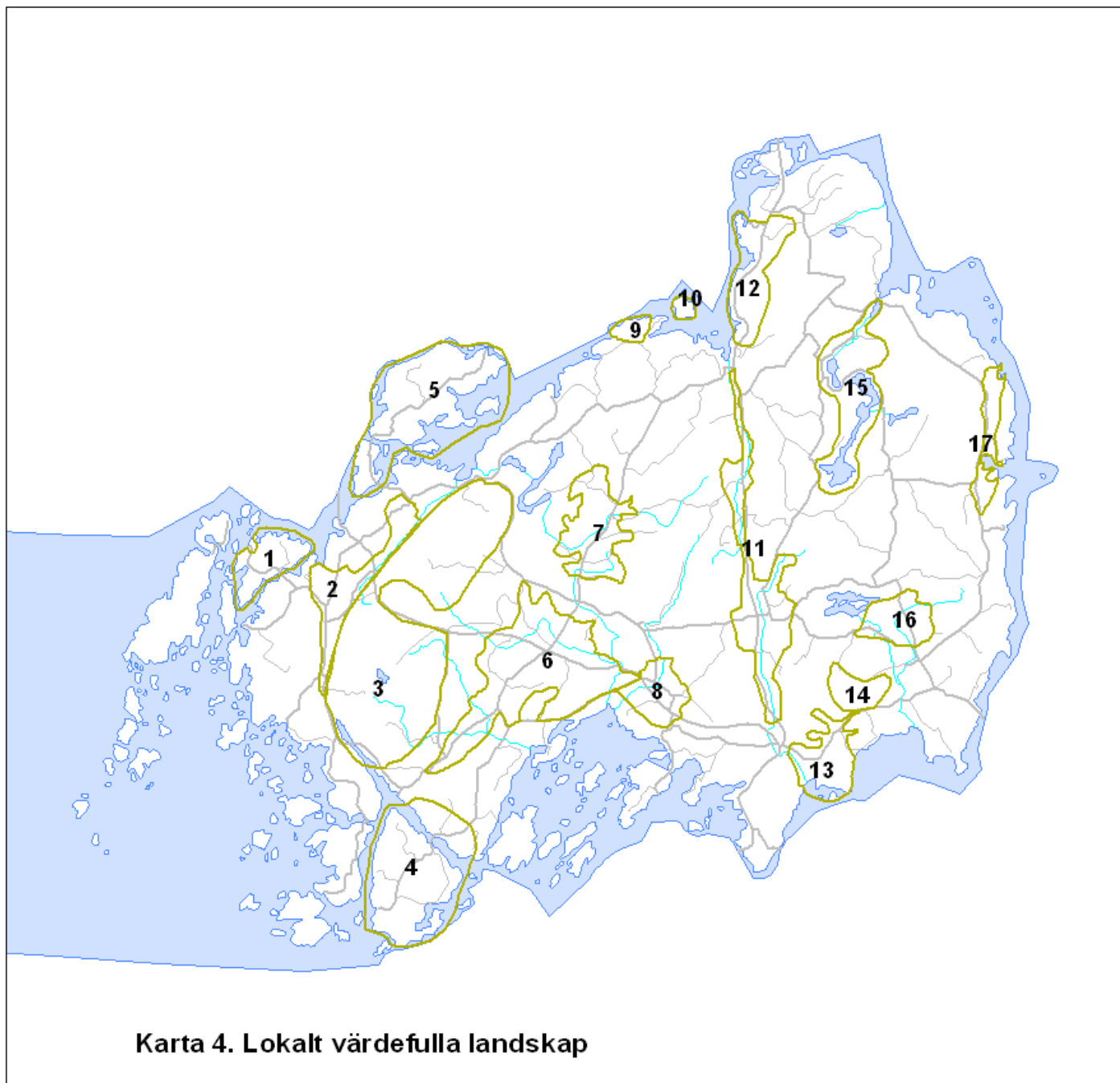
Hänsyn: Fågelskyddsområde med tillträdesförbud normalt 1 april till 15 juli. Se skyltar!

26 Brattholmen – Trätte

I södra delen av det vackra Trätte ligger en av Orust få brukade gamla slåtterängar, som tack vare återupptagen slåtter återfått en tydlig slåtterflora.

Utmed halsefjordens strand finns värdefulla sältor och på Brattholmen en av Orust finaste öbetesmarker med mycket artrik flora.

Hänsyn: Fortsatt hävd är av största betydelse.

Tabell 5.2 Lokalt värdefulla landskap

1 Lavö

Ön, som domineras av klippedar och mellanliggande ännu till stor del betespräglade gräsmarker är ett fint exempel på ett kustnära ännu till stor del öppet och av naturen småskaligt kulturlandskap. Rik hävd- och skalgrusgynnad flora. I söder pågår ännu bete och dessa delar utgör ett av de bästa exemplen på betade utmarker i länet.

Hänsyn: Kulturlandskapets karaktär bör bevaras. Ett levande jordbruk, åretruntboende och hävd av betesmarker bör stimuleras.

2 Morlandadalen

Morlandadalen är en imponerande sprickdal invid Storehamnsplatån. Dalgången är mestadels uppodlad och inramas av höga, lövskogskantade bergstup i öster. I sluttningarna kring dagens öppna kulturlandskap finns flera stenåldersboplatser och på bergkrönen runt om finns ett flertal rösen, som tillsammans speglar en lång historia av mänsklig bosättning. Vid Bua och Hästekälla är särskilt rikt på stenåldersboplatser och gravar och här är det lätt att föreställa sig hur stenålderns människor hittade en väl skyddad boplatz i lövskogen vid stranden av den dåtida fortsättningen på Boxviks kile.

Hänsyn: Öppenheten i dalen, liksom hävd av naturliga gräsmarker och fornlämningsområden är betydelsefull. Även värdefulla löv-betesmosaiker och buskbryn finns. Randlövskogarna utmed hela Storehamnsbranten från Boxviks kile till Brandala och Torebo och med flikar upp vid Nösund, Boxvik och Röd bildar en landskapsekologisk helhet som är viktig att värna.

3 Storehamn med Boxviks kile

Storehamn utgörs av en vidsträckt gnejsplatå med hållmarker och barrskogar. I väster avgränsas området skarpt med nästan lodräta bergstup ner mot Morlandadalens odlingsmarker. Bildningen är ett ovanligt tydligt exempel på en s.k. överskjutning, där det östra bergsmassivet skjutits in över den förkastningspricka som bildat Morlandadalen och Boxviks kile.

”Hamn” är den gamla bohuslänska benämningen på avsides belägna utmarksbetesmarker. Storehamnsområdet var skogsklätt på 1600-talet, men det intensiva betet under 17- och 1800-talet i kombination med återkommande bränningar förvandlade hela denna väldiga bergsplatå till trädlöst land. På den magra utmarken på Storehamn röjdes mark och byggdes torp på många ställen på 1800-talet. Vid Boxviks vette ligger en samling torpställen, varav Paraten är det mest kända och kanske mest intressanta. Torpen och den intressanta hävdfloran på Hjortsbackens skalgrusbankar vittnar tillsammans om odlingshistorien här uppe. Ett annat

torpområde med genom senare tiders beteshävd välbevarade äldre åkerlappar finns vid Slättorp och Skällersbacken norr om väg 178.

När skogen tog slut nyttjades torv till bränsle och de många myrarna på Storehamn bär ofta spår av torvtäkt. Trots detta har de är ett mosaikartat våtmarkskomplexen på Storehamn höga naturvärden. Här finns fina miljöer för vadare och en del av våtmarkerna är kalkpåverkade och hyser mycket intressant flora. Ett antal småsjöar finns i södra delen, varav Kroksjön hyser den i länet mycket sällsynta gotlandsagen.

Idag fortsätter skogen sitt långsamma återtåg över Storehamns magra hållmarker. Den gamla karaktären av utmarkshed är dock fortfarande påtaglig och på flera ställen finns utsiktsplatser med fin utsikt över Morlandadalen.

Området är vetenskapligt dokumenterat och av stort värde som referenslokal.

Ett ur naturvårdssynpunkt särskilt värdefullt område är trakterna kring Boxviks kile och Boxviks vette i söder. Här finns flerstädes skalgrus i jorden, vilket i kombination med gamla hävdtraditioner gett upphov till en intressant flora och fauna som ännu finns kvar i många områden.

Området kring soptippen vid Månsemyr har undantagits, då det är alltför påverkat om tippens närhet. Även delar av bebyggelsen i Röd har undantagits.

Hänsyn: Tystnad, orördhetskänsla, utsikter, gammal utmarksprägel samt torpmiljöer och andra kulturspår är viktiga att värna, liksom värdefulla myrar, hed- och gräsmarker. Långsam igenväxning sker. Ett område där karaktär av gammalt utmarksbete återskapas vore värdefullt. Flera värdefulla lövskogar finns. Randlövskogarna utmed hela Storehamnsbranten från Boxviks kile till Brandala och Torebo och med flikar upp vid Nösund, Boxvik och Röd bildar en landskapsekologisk helhet som är viktig att värna. Värdefulla busksnår och gräsmarker utmed Boxviks kile.

4 Lyrön och Lyrösund

På Lyrön sätter ännu det kustnära småskaliga jordbruket sin prägel på landskapet. Även om en del av de avsides belägna gamla tegarna och ängslotterna lämnats till igenväxning, finns ännu på åtskilliga ställen en intressant ängsflora på det ofta skalgrusrika underlaget, t.ex. vid Röd och inom reservatsdelarna i sydost.

I det dramatiska landskapet vid Lyrösund är spåren tydliga av det typiska kustnära mångsyssleriet. Här har jämte fisket även båtbyggandet gett viktiga biinkomster som gjort det möjligt att leva på de små åker- och ängsmarkerna som ligger insänkta mellan de branta bergen.

Hänsyn: Ett levande jordbruk, åretruntboende och hävd av både betesmarker och små ängspartier bör stimuleras.

5 Flatön med Ängsö och Malö

Evert Taubes Flatön och Ängön hyser än idag ett blommande småskaligt jordbrukslandskap i innerskärgården, omgivet av friska glittrande vatten i de smala sunden i Strömmarna. Den småbrutna terrängen, med smala åkermarker, beteshagar och grusvägar som slingrar fram längs lövkranade bergspartier, sätter sin prägel på ön. Öarna har dock som helhet en mycket växlande karaktär. Sydvästra Flatön domineras av ett starkt kuperat och höglänt hållmarkslandskap medan områdets norra delar präglas av tall- och granskog. Gränsen mellan inlandets barrskogsregion och kustlandets lövskogsregion löper här tydligt tvärs över Flatön.

Öarna har i sen tid genom landhöjningen förenats via ett ”sund” av våtmarker, som numera betas. I söder har på liknande sätt Rapön förenats med Flatön med ett motsvarande stråk av intressanta våtmarker och småsjöar som i takt med vattenståndet i havet växlar mellan salt och sött vatten.

På västsidan av Flatön utbreder sig, nedanför en krans av välutvecklade krattekskogar, flacka strandängar, som är sannolikt betats ända sen de stigit ur havet. Vid Kila är strandängsvegetationen särskilt välutvecklad och här växer bl.a. den sällsynta saltmållan.

Malön domineras av samma höglänta hållmarkslandskap som sydvästra Flatön, men även på denna ö finns ett levande kulturlandskap och värdefulla ängs- och betesmarker. Bl.a. finns på Malö en av de mäktigaste och artrikaste skalgrusbankarna inom Orust kommun.

I de grunda vattnen Strömmarna och Snäckedjupet är syrsättningen god tack vare de ständiga, men växlande strömmarna. De grunda vattnen lockar vadare och sjöfågel till rast- och födosök. I synnerhet under isrika vintrar har Strömmarna stor betydelse, genom att de nästan aldrig isläggs helt.

Flatön och Malö är en stor tillgång för friluftslivet genom sin vackra och intressanta natur, sina lättströvade stränder och sina bergknallar med fina utsiktsplatser. Inte minst har Taubes musik i kombination med det levande kulturlandskapet skapat ett värdefullt turistmål.

Flatön är en av de platser där apollofjärilen senast har haft ett fäste.

Hänsyn: Stor hänsyn måste tas till landskapets och bebyggelsens karaktär vid ev. nybyggnationer. Ett levande jordbruk med hävd av åkrar och betesmarker bör stimuleras. Förutom strandängsbetet är fortsatt ängsslåtter av största betydelse. Åtgärder bör prövas för att stimulera utökat slåtterbruk.

6 Tegneby-Holm-Haga

Det öppna landskapet från slätten kring Tegneby kyrka ner till strandängarna vid Kalvöfjorden är exempel på ett landskap som troligen brukats oavbrutet sedan stenåldern. Området utgörs, liksom flera stora dalslätter på Orust av en uppodlad lerslätt, omgiven av låga bergbundna marker som ofta är betade. Rikedomen på småbiotoper är bitvis stor och här och var finns vackra hagmarker med typisk flora.

Området är mycket rikt på fornminnen. Vid Haga finns Bohusläns största ansamling av megalitgravar, som tillsammans med samtida boplatser och gravar från senare perioden låter ana ett kontinuerligt utnyttjande av landskapet från stenålder till medeltid, då kyrkan i Tegneby anlades.

Stråket mellan Torp och Lunden utgörs av en odlad dalgång omgiven av delvis betade bergs- och moränmarker rika på fornlämningar. Landskapet är variationsrikt, med små terränganpassade åkrar och beteshagar i de mer höglänta områdena. Bland fornlämningarna märks stenåldersboplatser, ett mindre gravfält och flera monumentalgravar, såsom den restaurerade gånggriften vid Lunden.

Hänsyn: Noggrann hänsyn till kraktäristiskt bebyggelsemönster, men även till värdefulla småmiljöer och kulturspår vid nybebyggelse. Hävd av gårdsnära miljöer, småbiotoper och naturbetesmarker bör stimuleras.

7 Röraslätten

Slätten runt Röra kyrka utgör ett typiskt jordbrukslandskap på Orust med bergen som skyddande famn i öster, väster och norr. På bergen och på små höjder i landskapet finns också ett flertal fornlämningar som vittnar om den långa jordbrukshistorien. Många av gårdarna ligger samlade i små byar på dalsidorna, där jorden först odlades upp och där än idag fragment av gamla tegar kan påträffas hävdade som betesmarker.

Hänsyn: Noggrann hänsyn till kraktäristiskt bebyggelsemönster, men även till värdefulla småmiljöer och kulturspår vid nybebyggelse. Hävd av gårdsnära miljöer, småbiotoper och naturbetesmarker bör stimuleras.

8 Stala

Slätten runt Stala kyrka har tjänat som bygdecentrum sedan järnåldern. Liksom på Tegneby-slätten omges lerslätten här av låga och ofta betade bergsmarker. På dessa finns flera gravfält, stensättningar och rester av mycket gamla s.k. ryggade åkrar..

Stala kyrka är på sommaren hemvist för en stor koloni av honor och ungar av långörad fladdermus, som jagar i det insektsrika kulturlandskapet.

Hänsyn: Noggrann hänsyn till kraktäristiskt bebyggelsemönster, men även till värdefulla småmiljöer och kulturspår vid nybebyggelse. Hävd av gårdsnära miljöer, småbiotoper och naturbetesmarker bör stimuleras.

9 Valeberget

Valeberget utgör en mäktig och dominerande bergrygg med högsta höjd över havet på c:a 115 meter. I norr stupar berget stupar brant ner mot fjorden där vattendjupet överstiger 60 meter. I söder avgränsas Valeberget av en djup dalgång som sammanbinder de båda vikarna Svineviks kile och Rånäs kile. Vegetationen på berget domineras av välutvecklad tallskog, men både lövskog och granskog växer i sluttningarna. I branten mot norr finns ständigt fuktiga bergsklyftor av botaniskt intresse. Valeberget var ett av de första berg som berguven återkom till på Orust efter att ha varit nära utrotning på 1950-70-talet.

Hänsyn: Skoglig och bebyggelsehänsyn till landskapsbild. Nordbranten skyddas från skogsbruk och annan exploatering.

10 Bårholmen

Större delen av ön upptas av hållmarkstallskog, som börjar få naturskogsprägel. Här hittar man på vissa ställen rikligt med orkidéerna knärot och spindelblomster. Stränderna utgörs huvudsakligen av klippstränder, som på sydsidan är flacka och lättillgängliga. Bland strandväxterna kan nämnas strandloka, strandstarr och saltstarr, liksom de småväxta arterna dvärgarun och dvärglin. Ön besöks flitigt under sommaren och utnyttjas bl.a. för lägerverksamhet.

Hänsyn: Prioritera lägerliv och annat friluftsliv. Utred behov av eventuellt skogsskydd.

11 Gunnarsbo – Vräländ - Häröd

Orust genomdras av en sprickdal i nordsydlig riktning från Henån i norr till Varekil i söder. Dalen utgör ett stycke vacker, dramatisk och varierad, men också typisk orustnatur, som möter de flesta av dem som besöker ön. Området innehåller dessutom lättillgängliga besöksmål, som kan berätta mycket om öns natur och historia.

I södra delen av dalen finns ett sammanhängande kulturlandskap från Vräländslätten till Varekil. Från Varekil till Borrefjäll är dalen trång och omges av branta berg. De välutvecklade randlövskogarna är här av särskilt intresse. Ek och björk dominerar skogen som varierar från örtrika ängsskogar nere i sluttningarna till magrare hedskogar eller lågvuxna

krattskogar högt upp i branterna. Marken efter dalens östsida har skalgrusinblandning, vilket förklarar den exklusiva örtfloran med arter som trolldruva, hässleklocka, skogslök, backlök, gullviva, skogsbingel, bergmynta, kungsmynta och lundelm. Bland kryptogamerna kan nämnas stiftklotterlav, torsklav, baronmossa, räsvansmossa och rikligt med grov fjädermossa. På bergsbranten växer på ett ställe den för Bohuslän mycket sällsynta ormbunken murruta. Dalens västsida har magrare jordmån och här kantas kulturmarken av blandskog av gran, tall och björk. Vid Borrefjäll finns en fornborg precis innan dalen öppnar sig mot Vräländslätten.

På bergsklackarna runt det öppna odlingslandskapet kring Vräländ och Hoga finns flera fornlämningslokaler med stenåldersboplatser, rösen, domarringar, högar och stensättningar. Kring dagens öppna kulturlandskap finns här således en väl samlad gravfältsmiljö, som visar på dalens långa bosättningshistoria.

Norr om Häröd har den nordsydliga sprickdalen från Henån till Varekil sin smalaste profil. Ändå sträcker sig ännu ett levande kulturlandskap med betesmarker och åkrar fram i dalbotten. Ån Henån har här skurit sig ner i sedimenten och bildat ett tilltalande ravinlandskap i den trånga dalgången.

En rik och intressant flora påträffas vid foten av många av bergen i hela dalgången.

Hänsyn: Levande jordbruk och hävd av marginalmarker och fornminnesrika områden stimuleras.

Landskapsekologiskt är sammanhanget av randlövskogarna och brynmiljöerna i hela dalgången från Varekil till Henån och vidare till Söbben viktiga att värna. De upplevelsemässiga värdena av kulturlandskapet slutar vid Högeliden, men det landskapsekologiska värdet av lövskogen fortsätter längs ån och bergsidorna.

Både Henån och Varekilsån är viktiga havsöringförande vattendrag som måste värnas vid planering.

12 Stubbeberget – Söbben

Dramatiskt och vackert kustlandskap

Stubbebergets mäktiga branter och den magnifika utsikten mot Borgilafjorden norr om Henån har fascinerat många vägfarande. De plötsliga växlingarna mellan de höga bergbranterna och det småskaliga jordbrukslandskapet vid Söbben och Sörgraven ger också en mycket typisk bild av Orustnaturen, samtidigt som området erbjuder fina utflyktsmål i form av både badstränder, strövskog och utsiktsberg.

Som på många andra ställen på ön inrymmer denna dramatiska variation också stora biologiska naturvärden. Områdets bergspartier karaktäriseras av mestadels av hållmarker och tallskog, men rymmer också t.ex. mossrik

granskog med ögonpyrola och linnéa på Stubbeberget – arter som växtgeografiskt hör hemma i inlandet. Mellan berg och kulturmark sträcker sig här - liksom längs nästan hela den långa sprickdalen ner till Varekil - typiska randlövsskogar. De är här delvis av lundkaraktär med artrik och vacker örtflora. I områdets norra del rinner den havsöringförande Gårebäcken i en vackert utbildad, djupt nederoderad bäckravin med örtrik alskog. Klippstränder dominerar, men även andra strandtyper förekommer. Vid Sörgraven växer bl.a. bohusmarrisp och strandstarr.

Hänsyn: Exploatering med stor hänsyn till landskapsbild, utflyktsmål och biologiska värden. Värna den landskapsekologiskt värdefulla helheten av randlövsskogar

13 Trätteområdet

Trätteområdet är ett ganska typiskt stycke Orust med en mosaik av odlingslandskap, randlövsskogar, berg och barrskog. Landskapsbilden är tilltalande och modernare bebyggelse saknas. Utmed bergsbranterna finns lövsskogar som utgör en fortsättning på de värdefulla randlövskogarna vid Varekil. Mindre hackspett och skogsduva häckar. I området finns också äldre kulturmarker med intressant flora, bl.a. något så ovanligt som en ännu brukad slätteräng med nattviol och andra slättergynnade växter. I Fries flora finns flera mindre vanliga växter rapporterade från området. Vid gården Hultet finns äldre kulturmarker som länge har brukats med gamla metoder. Här finns även ett värdefullt äldre och mycket grovt tallbestånd. Några värdefulla mycket grova ekar står utmed Svanesundsvägen.

Hänsyn: Landskapsbild samt helhet av biologiskt rika lövsskogar och småmiljöer. Fortsatt hävd av slättermark.

14 Kultehamn

Platålandskap med hålltallskog

Kultehamn utgör en del av ett större bergsmassiv på sydöstra Orust. Inlandsisen har här utformat ett platålandskap av utpräglade rundhällar. Vegetationen är karaktäristiskt ensartad med omväxlande lav- och risklädda hällar och magra skogar med tall och björk. Möjlig miljö för apollofjäril och andra värmekrävande insekter i sydsluttningarna.

Hänsyn: Tystnad, orördhetskänsla, utsikter, gammal utmarksprägel är viktiga att värna, liksom miljöer med omväxlande buskar, träd och lavklädda hällar i söder.

15 Grindsbyvattnet, Assmunderödvatten, Klevaån och Runnsvatten

Sjölandskap och historisk vattenkraft i odlingsbygd

Varken Orust eller Bohuslän som helhet är bortskämt med slättsjöar. På östra Orust finns dock två områden av denna karaktär; Kollungerödvattnet och Grindsby- Assmunderödvatten.

Även det sistnämnda vattensystemet är av betydelse både för landskapsupplevelse, naturvård och kulturhistoria och är dessutom en sötvattenresurs av potentiellt stort värde. Det långsmalt utsträckta Grindsbyvattnet avvattnas genom Assmunderödvatten och vidare via Klevaån och Runnsvatten till Brunnefjälls kile. Sjöarna omges till största delen av flacka, uppodlade lermarker och breda säv- och vassbälten är där vanliga utmed stränderna. I andra partier omges dock sjöarna av barrskog och stränderna utgörs där av branta klippor. Klevaån rinner i en lövskogkantad ravin, medan Runnsvatten är en nära nog helt igenväxt liten slättsjö.

Större delen av sjösystemet är mycket lättillgängligt via vägar som ofta går nära stränderna. Landsvägen förbi Assmunderöd är av mycket gammalt datum och kombinationen jordbruk, samfärdsel och vattenkraft till såg och kvarnar gjorde tidigt Assmunderöd till något av ett industriellt och kommersiellt centrum.

Nedom de gamla kvarnarna är Klevaån havsöringförande, och i ravinen trivs både springkorn, bäckbräsma, strömstare och forsärla. Runnsvatten har tidigare lockat till sig en hel del våtmarksanknutna småfåglar, men sjöns betydelse tycks av okänd anledning ha minskat på senare år.

Hänsyn: Levande jordbruk och hävd av marginalmarker och områden med kultur- och fornminnen stimuleras.

Landskapsekologiskt är skydd av strandnära miljöer viktiga att värna. Återupptagen strandbeteshävd kan öka värden vid sjöarna.

16 Bö

Öster om Kollungeröd utsträcker sig en jordbruksbygd med stora, sammanhängande odlingsytor. Landsvägen som sluter tätt intill bergsidorna är troligen mycket gammal och rikedomerna på fornlämningar från järnåldern talar för en kontinuitet i bebyggelsen ända från förhistorisk tid. Storblockiga gärdesgårdar omgärdar beteshagarna i området.

Hänsyn: Levande jordbruk och hävd av marginalmarker, småmiljöer och fornminnesrika områden stimuleras.

17 Allmag, Öberg och Buvenäs

Vid Allmag, Öberg och Buvenäs utbreder sig ett för Orust ovanligt storskaligt herrgårdslandskap med vidsträckta odlingsytor och landskapet skiljer sig markant från många av kommunens övriga jordbruksbygder. Åkermarker dominerar, men några värdefulla hagmarker och strandängar finns också i området, liksom gamla vägsträckningar utmed bergen. Den väl bevarade bebyggelsen har ett för Orust typiskt terrängläge i övergången mellan berg och dal.

Hänsyn: Hänsyn till bebyggelsestruktur. Levande jordbruk med hävd av naturbetesmarker, marginalmarker och småmiljöer.

6. Våra mål för Orust natur

I styrdokumentet ”Vårt framtida Orust” sägs att en av kommunens viktiga uppgifter är att ”ta tillvara och utveckla våra unika upplevelsevärden i form av hav, skärgård, natur och bebyggelse”.

Orust kommun ser sin attraktiva och rika natur som en av sina viktigaste tillgångar när det gäller att åstadkomma en positiv utveckling i kommunen. Att bevara och utveckla dessa naturvärden på ön är därför en av kommunens viktigaste uppgifter.

Riksdagen har inom ramen för de 16 nationella miljömålen formulerat ett antal mål som rör skyddet av vår natur. För att ta vår del av ansvaret i förverkligandet av dessa mål och för att slå vakt om och utveckla de stora tillgångar vår egen natur innebär för oss själva, våra besökare och framtida generationer, vill vi specificera vårt eget ansvar. Detta vill vi göra dels genom att konkretisera vår roll vad gäller riksdagens mål, men också genom att peka ut vilka kvaliteter i vår natur och vårt landskap vi själva vill ta ett särskilt ansvar för. Dessa *Kvalitetsmål för Orustnaturen* redovisas på de följande sidorna.

Kvalitetsmålen för naturupplevelse utgår från vad vi bedömer vara viktiga karaktärer och inslag i vår natur för våra och våra besökares upplevelser – om vilka kvaliteter som är viktiga för att bevara och utveckla Orustnaturens attraktivitet.

Kvalitetsmålen för biologisk mångfald utgår från de kunskaper som finns om hoten mot mångfalden inom kommunen. Enstaka hotade eller lokalt sällsynta arter kan dyka upp i snart sagt alla miljöer man studerar. Med begränsade resurser är det snarare viktigt att fokusera på de miljöer där vi på Orust har ett särskilt stort ansvar för att bevara hotad mångfald. Vi har valt att kalla det vår *ansvarsnaturtyper*. Det är naturtyper som trängts tillbaka kraftigt, men som haft eller har en tyngdpunkt här. De hyser ofta här en särskilt stor och speciell mångfald eller fyller en särskilt viktig ekologisk funktion.

På samma sätt har vi pekat ut *ansvarsarter*, för vilka vi vill ta ett särskilt ansvar. De har valts för att de i sig är viktiga för oss att värna, men också för att de indikerar egenskaper i miljön som är viktiga också för en mängd andra arter.

Ett fokus på dessa naturtyper och arter ligger i linje med naturvårdsbiologisk forskning som betonar betydelsen av att prioritera naturvårdens insatser så att samband kan upprätthållas i ett landskapsperspektiv. Men det ligger också i linje med vår egen önskan att

särskilt värna och utveckla det som är typiskt för vår egen natur. Det är till syvende och sist vi själva som måste bestämma vilken natur vi vill ha.

Kvalitetsmål för Orustnaturen:

Natur för upplevelse

Allmänt mål

Människor skall ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald, som grund för hälsa, livskvalitet och välfärd.

Våra särskilda kvalitetsmål

Kommunens invånare och besökare skall ha en god tillgång till

natur för avkoppling:

- Klara badvatten med klipp- och sandbottnar
- Kust- och skärgårdslandskap med känsla av lugn och orördhet
- Tysta skogs- berg- och hedlandskap med känsla av lugn och orördhet
- Fiskrika och attraktiva fiskevatten för havsöring och för kustfiske
- Strövnatur på gångavstånd

natur för identitet och förståelse:

- Typiska friska marina klipp-, sand- och lerbottensamhällen
- Typiska öppna klipp- och kulturlandskap vid kusten, med tydliga historiska spår
- Typiska kulturlandskap på öns inre, med tydliga historiska spår
- Typiska bergbranter och randlövskogsmiljöer
- Typiska hed- och skogslandskap på magra bergsplatåer (hamnar)

en rik upplevelsemångfald:

- Fiskrika kustvatten och vattendrag
- Artrika friska tångsamhällen i klara vatten
- Rikedom på tärnor, måsar, strandskator & ejdrar
- Chans att se knobbsäl och tumlare, labb, fiskgjuse, berguv, pilgrimsfalk och havsörn
- Sånglärka, tofsvipa, rödbena och storspov kan höras i odlingslandskapet
- Stora and- och gåsflockar kan ses i kilar och sund
- Blomsterrika betesmarker, vägkanter och ängar

- Rikedom på dagfjärilar
- Apollofjäril

Kvalitetsmål för Orustnaturen:

Natur för biologisk mångfald

Allmänna mål

- Naturtyper som utvecklats genom naturliga processer och långvarig hävd skall bevaras med sina ekologiska funktioner och processer och sina typiska arter.
- Arter skall kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation.

Våra särskilda kvalitetsmål

Förutom att arbeta generellt för ett gott skydd för den biologiska mångfalden bedömer vi att det finns ett antal naturtyper och arter för vilka Orust har ett särskilt ansvar. För dessa "ansvarsnaturtyper och ansvarsarter för Orust" kommer vi att sätta särskilda mål utifrån respektive naturtyps eller arts landskapsekologiska sammanhang och särskilda krav på hänsyn och bevarandeåtgärder.

Ansvarsnaturtyper

- Ålgräsängar
- Musselbankar på sedimentbottnar
- Havsstrandängar (sältor)
- Kustnära betesmosaiker med klippedar, ljunghedar, torrängar och busksnår
- Vegetation på skalgrusbankar
- Randlövsskogar
- [Kustnära insjöar](#)

← **Formaterade:** Punkter och numrering

Ansvarsarter

- Havsöring
- Stinkpadda
- Hasselsnok
- Tobisgrissla
- Labb
- Silltrut
- Havsörn
- Pilgrimsfalk
- Berguv
- Gulärla (sydlig)
- Kärrsnäppa (sydlig)
- Höksångare
- Törnskata
- Hämpling
- Mindre hackspett
- Smådopping
- Saltmålla
- Västkustros
- Orustbjörnbär
- Rosenbjörnbär
- Krypfloka
- Kustgentiana
- Bohusmarrisp
- Uddnate
- [Safsa](#)
- [Pukvete](#)
- [Smal käringtand](#)
- Apollofjäril

← **Formaterade:** Punkter och numrering

|

Preciserade mål

För att ta stegen från kvalitetsmål till en handlingsplan behövs mer tydligt uppföljningsbara mål. Detta kräver dels att de formuleras på ett konkret - om möjligt kvantifierbart - sätt, och dels att sådana resurser finns att de blir möjliga och realistiska att utföra och följa upp. Det är också viktigt att det finns ett tydligt utpekat ansvar för uppföljningen och de förslag till åtgärder som anges i kapitel 9. Därför redovisas här en uppsättning mer konkreta mål. Dessa är uppställda efter de sex av riksdagens antagna miljökvalitetsmål som har direkt koppling till naturvård i vår region. Friluftsliv och naturupplevelse, som inte har något eget nationellt miljömål, men är en högt prioriterad angelägenhet för kommunen, redovisas först.

Natur för upplevelse

Miljökvalitetsmål beslutat av riksdagen (ur det 16:e miljömålet om biologisk mångfald)

Människor skall ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald, som grund för hälsa, livskvalitet och välfärd.

Kompletterande kommunala mål

- 1) Alla de upplevelsekvantiteter som nämns i kommunens kvalitetsmål Natur för Upplevelse skall finnas tillgängliga för alla inom kommunens gränser.
- 2) God tillgång till kust för bad och fritt strövande skall finnas i kommunens olika delar.
- 3) Lättströvad natur skall finnas tillgänglig inom gångavstånd för alla invånare i kommunens tätorter.

Hav i balans samt levande kust och skärgård

Miljökvalitetsmål beslutat av riksdagen

Västerhavet och Östersjön skall ha en långsiktigt hållbar produktionsförmåga och den biologiska mångfalden skall bevaras. Kust och skärgård skall ha en hög grad av biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Näringar, rekreation och annat nyttjande av hav, kust och skärgård skall bedrivas så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden skall skyddas mot ingrepp och andra störningar.

Nationella/regionala delmål (som även stöds av Orusts kommun)

1) Senast år 2010 skall minst 50 % av skyddsvärda marina miljöer och minst 70 % av kust- och skärgårdsområden med höga natur- och kulturvärden i Västra Götalands län ha ett långsiktigt skydd.

2) Senast år 2005 skall en strategi finnas för hur kustens och skärgårdens kulturarv och odlingslandskap kan bevaras och brukas i Västra Götalands län. [Finns.](#)

3) Senast år 2005 skall åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade marina arter och fiskstammar som har behov av riktade åtgärder. [Finns ej för alla arter.](#)

4) Senast år 2010 skall de årliga totala bifångsterna av marina däggdjur uppgå till maximalt 1 % av respektive bestånd. Bifångsterna av sjöfåglar och oönskade fiskarter skall ha minimerats till nivåer som inte har negativ påverkan på populationerna.

5) Uttaget av fisk, inklusive bifångster av ungfisk, skall senast år 2008 vara högst motsvarande återväxten, så att fiskbestånden kan fortleva och, vid behov, återhämta sig.

6) Buller och andra störningar från båttrafik skall vara försumbara inom särskilt känsliga och utpekade skärgårds- och kustområden i Västra Götalands län senast år 2010.

7) Genom skärpt lagstiftning och ökad övervakning skall utsläppen av olja och kemikalier från fartyg och fritidsbåtar minimeras och vara försumbara senast år 2010.

8) Senast år 2009 skall det finnas åtgärdsprogram enligt EG:s ramdirektiv för vatten så att God ytvattenstatus kan uppnås.

Även miljömålet ”Ingen övergödning” berör kusthavet; Halterna av gödande ämnen i mark och vatten skall inte ha någon negativ inverkan på människors hälsa, förutsättningarna för biologisk mångfald eller möjligheterna till allsidig användning av mark och vatten.

Även EG:s ramdirektiv för vatten anger mål för vattenkvaliteten; Enligt vattendirektivet ska det tas fram ett åtgärdsprogram för varje avrinningsdistrikt till 2009. Åtgärdsprogrammet ska innehålla de åtgärder som behövs för att vattnen inom avrinningsdistriktet ska få ”god vattenstatus”, d.v.s. att vattnet har liten mänsklig påverkan jämfört med naturliga förhållanden.

Kompletterande kommunala mål

1) Marina grundbottnar dominerade av ålgräs, nating och blåmusselbankar skall öka med 5 % på bekostnad av svartnande havssallad, trådformiga alger och bakterier inom kommunens kustvatten till år 2020. ?

2) Ingen exploatering av ovan nämnda bottenarter får ske utan att minst lika mycket långsiktigt hållbara ersättningsmiljöer med motsvarande bottenarter tillskapas.

Borttaget: xx

Borttaget: 1

Formaterade: Punkter och numrering

3) I fall där påverkan på ovan nämnda bottentyper kan befaras p.g.a. punktutsläpp, skall kommunen undersöka påverkan och arbeta för åtgärder.

4) 100 enskilda avlopp till grunda kustområden skall ha anslutits till reningsverk till år 2010.

Borttaget: X

5) Två hinder för vattengenomströmning i grunda vikar skall ha åtgärdats till år 2010.

Borttaget: X

6) Förutsättningarn att skapa områden med "bullerfri skärgård" genom lokala regleringar bör provas inom tre områden; Nordströmmarna, Valleröskärgården och inre delen av Stigfjorden.

Borttaget: Förutsättningarna att skapa ett "bullerfritt kustområde" inom Slätterna-Käringöarkipelagen – Härmanö utreds till år 2007.¶

6) Antalet betade öar < 1km² skall öka med 25% mellan 2004 och 2010.

Formaterade: Punkter och numrering

Borttaget: 1989

För mål angående övriga kustnära betesmarker, se nedan under rubriken Ett rikt odlingslandskap.

7) Mollön skall vara tillgänglig som upplevelsemiljö även för icke båtägare senast år 2008, t.ex. genom en självbetjäningfärja.

Formaterade: Punkter och numrering

8) Sopmajor ska finnas i västra skärgården i den utsträckning som är lämplig för att minimera nedskräpningen.

Borttaget: Något om prov med flexibla fågelskydd?

Ett rikt odlingslandskap

Miljö kvalitetsmål beslutat av riksdagen

Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks.

Nationella/regionala delmål (som även stöds av Orusts kommun)

1) *Nationellt: Senast år 2010 skall samtliga ängs- och hagmarker bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden. Arealen hävdad ängsmark skall utökas med minst 5 000 ha och arealen betesmark av de mest hotade typerna skall utökas med minst 13 000 ha till år 2010. Regionalt: I Västra Götaland skall senast år 2010 minst 70 000 ha ängs- och betesmark bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden. Arealen hävdad ängsmark skall utökas till minst 750 ha och arealen hävdad betesmark av de mest hotade typerna skall utökas till minst 1 000 ha.*

2) *Mängden småbiotoper i odlingslandskapet skall bevaras i minst dagens omfattning i hela landet.*

3) *Mängden kulturbärande landskapselement som vårdas skall öka till år 2010 med ca 70 %.*

4) Senast år 2010 skall det nationella programmet för växtgenetiska resurser vara utbyggt och det skall finnas ett tillräckligt antal individer för att långsiktigt säkerställa bevarandet av inhemska husdjursraser i Sverige.

5) Senast år 2006 skall åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder.

6) Nationellt: Målet för ekologisk produktion till år 2005 är att 20 % av åkermarken skall odlas ekologiskt och att den ekologiska animalieproduktionen skall öka. 10 % av antalet mjölkkor och slaktdjur av nöt och lamm bör finnas i ekologisk produktion till år 2005.

Regionalt: Minst 20 % av arealen skall odlas ekologiskt till år 2005 och den ekologiska djurproduktionen skall öka. När denna nivå har uppnåtts är en ytterligare utveckling önskvärd. Större delen av de ekologiska produkterna skall nå konsumenterna som ekologiska livsmedel.

År 2005 är: 20 % av arealen ekologiskt odlad, 10 % av antalet mjölkkor ekologiskt hållna, 10 % av antalet slaktdjur av nöt och lamm ekologiskt producerade, 3 % av antalet slaktsvin ekologiskt producerade, 50 % av nyetableringarna inom frukt- och bärödlingen ekologiska, 75 % av nyetableringen av frilands- och växthusodlade grönsaker och rotfrukter ekologiska, en ökad andel av produktionen ansluten till kontroll av KRAV eller Demeterförbundet.

Kompletterande kommunala mål

- 1) Senast år 2010 skall 95% av de ängs- och hagmarker som bedömts som värdefulla i den nya ängs- och betesmarksinventeringen 2002-04, hävdas på ett sätt som bevarar deras värden.
- 2) Arealen hävdad äng skall öka med minst 5 ha.
- 3) Minst 40 % av åkerarealen ska odlas ekologiskt år 2010. Andelen ekologiskt hållna mjölkkor samt slaktdjur av nöt och lamm ska vara minst 40 % år 2005.
- 4) Orusts kommun skall senast 2008 fastställa en strategi och tydliga mål för hur andelen lokalproducerat naturbeteskött och andra KRAV-livsmedel som köps in till kommunala förvaltningar skall utvecklas.

Levande sjöar och vattendrag

Miljö kvalitetsmål beslutat av riksdagen

Sjöar och vattendrag skall vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer skall bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion skall bevaras samtidigt som förutsättningarna för friluftsliv värnas.

Nationella/regionala delmål (som även stöds av Orusts kommun)

1) Senast år 2005 skall berörda myndigheter ha identifierat och tagit fram åtgärdsprogram för särskilt värdefulla natur- och kulturmiljöer i Västra Götalands län som behöver ett långsiktigt skydd i eller i anslutning till sjöar och vattendrag. Senast år 2010 skall minst hälften av de skyddsvärda miljöerna ha ett långsiktigt skydd.

2) Senast år 2005 skall berörda myndigheter ha identifierat och tagit fram åtgärdsprogram för restaurering av skyddsvärda vattendrag eller sådana vattendrag som efter åtgärder har förutsättningar att bli skyddsvärda. Senast till år 2010 skall minst 25 % av de värdefulla och potentiellt skyddsvärda vattendragen i Västra Götaland ha restaurerats.

3) Senast 2005 sker utsättning av djur och växter på ett sådant sätt att den biologiska och genetiska mångfalden inte påverkas negativt.

4) Senast 2005 har åtgärdsprogram inletts för de hotade arter och fiskstammar som har behov av riktade åtgärder.

Kompletterande kommunala mål

1) Senast 2012 har fiskevårdsplaner utarbetats och restaureringsåtgärder genomförts för samtliga vattendrag som av länsstyrelsen klassats som regionalt fiskeintresse.

← Formaterade: Punkter och numrering

Myllrande våtmarker

Miljö kvalitetsmål beslutat av riksdagen

Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet skall bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden.

Nationella/regionala delmål (som även stöds av Orusts kommun)

1) En nationell strategi för skydd och skötsel av våtmarker och sumpskogar skall tas fram senast till år 2005.

2) Samtliga våtmarksområden i Västra Götalands län som ingår i Myrskyddsplan för Sverige skall ha ett långsiktigt skydd senast år 2010.
(Kommentar: Storehamns myrkomplex utgör enda våtmarksområdet i Orusts kommun som också finns med i myrskyddsplanen.)

3) Senast år 2004 skall inte skogsbilvägar byggas över våtmarker med höga natur- eller kulturvärden eller så att dessa våtmarker påverkas negativt på annat sätt.

4) I odlingslandskapen skall minst 12 000 ha (nationellt) / 3000 ha (regionalt) våtmarker och småvatten anläggas eller återställas fram till år 2010.

5) Åtgärdsprogram skall senast till år 2005 finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder.

Kompletterande kommunala mål

- 1) Ett kommunalt förslag på skydd för Storehamnsmyren skall finnas framme senast 2010. Utredningen bör omfatta natur-, kultur- och upplevelsevärdena i de gamla utmarkerna i södra Storehamnsområdet; Storehamnsmyren, Hjortsbacken, Paraten, Boxviks vette.
- 2) Senast år 2010 skall 95% av arealen värdefulla havsstrandängar hävdas på ett sätt som bevarar deras värden.

Borttaget: I odlingslandskapen skall nya våtmarker och småvatten anläggas eller återställas motsvarande Orusts andel av de våtmarker som anläggs i regionen. Räknet i förhållande till arealen jordbruksmark motsvarar Orusts andel av de våtmarker som skall anläggas xx ha.

Formaterade: Punkter och numrering

Levande skogar

Miljö kvalitetsmål beslutat av riksdagen

Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas.

Skogsvårdsstyrelsen i Västra Götaland har ansvaret för att precisera riksdagens delmål rörande "Levande skogar" till regionala mål. För övriga regionala mål i detta kapitel har länsstyrelsen ansvaret.

Nationella/regionala delmål (som även stöds av Orusts kommun)

1) Nationellt: Ytterligare 900 000 hektar skyddsvärd skogsmark skall undantas från skogsproduktion till år 2010. Regionalt: År 2010 har, räknat från 1998, ytterligare 80 000 ha skyddsvärd skogsmark undantagits från skogsproduktion, vilket avspeglas i att ytterligare 26 000 ha naturreservat har inrättats, ytterligare 3 000 ha biotopskydd har bildats, ytterligare 5 000 ha naturvårdsavtal har upprättats och ytterligare 46 000 ha frivilliga avsättningar finns i Västra Götalands län.

2) Nationellt: År 2010 skall mängden hård död ved öka med minst 40 % och mer i de områden där den biologiska mångfalden är särskilt hotad, arealen äldre lövrik skog skall öka med minst 10 % och mer i de områden där den biologiska mångfalden är särskilt hotad, arealen gammal skog skall öka med minst 5 % och vara högre i de områden där den biologiska mångfalden är särskilt hotad, och arealen mark förnygrad med lövskog skall öka.

Regionalt: År 2010 skall mängden hård död ved i Västra Götalands län uppgå till minst 3,9 m³sk/ha på produktiv skogsmarksareal utanför reservat och nationalparker och vara högre i de områden där den biologiska mångfalden är särskilt hotad.

Arealen äldre lövrik skog skall öka med minst 15 % till år 2010 på produktiv skogsmarksareal utanför reservat och nationalparker och mer i de delar av Västra Götalands län där den biologiska mångfalden är särskilt hotad.

Arealen gammal skog skall uppgå till minst 3 % av den produktiva

skogsmarksarealen utanför reservat och nationalparker 2010 och vara högre i de delar av Västra Götalands län där den biologiska mångfalden är särskilt hotad.

Arealen mark föryngrad med lövskog skall öka på produktiv skogsmarksareal utanför reservat och nationalparker i Västra Götalands län.

3) Åtgärdsprogram skall finnas och ha inletts senast år 2005 för de hotade arter (regionalt: och livsmiljöer) som har behov av riktade åtgärder.

Kompletterande kommunala mål

1) Orusts kommun skall verka för att de ädellövskogar som av länsstyrelsen bedömts ha "högsta skyddsvärde" får ett långsiktigt formellt skydd.

2) All kommunalägd skogsmark skall vara miljöcertifierad senast år 2010.

Borttaget: även fortsättningsvis /

Borttaget: ???

God bebyggd miljö

Miljö kvalitetsmål beslutat av riksdagen

Städer, tätorter och annan bebyggd miljö skall utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden skall tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar skall lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

Nationella/regionala delmål (som även stöds av Orusts kommun)

Senast år 2010 skall fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för

- *hur kulturhistoriska och estetiska värden skall tas till vara och utvecklas*
- *hur grön- och vattenområden i tätorter och tätortsnära områden skall bevaras och utvecklas och andelen hårdjord yta inte ökas*

Kompletterande kommunala mål

- 1) Alla invånare i kommunens tätorter skall ha tillgång till lättströvad natur inom gångavstånd
- 2) Senast 2010 utgör estetiska och kulturhistoriska värden i närlandskapet viktiga aspekter vid planering och skötsel av närnaturområden vid tätorterna.

- 3) Senast 2010 utgör alltid estetiska och kulturhistoriska värden i landskapet viktiga aspekter vid all hantering av bygglov / detaljplanering inom kommunens ”värdefulla landskap”.
- 4) Långtgående hänsyn tas till värdefulla naturområden i samband med exploateringar. De rekommendationer om hänsyn som angivits i detta kapitel följs.

Ett rikt växt och djurliv

Miljö kvalitetsmål beslutat av riksdagen

Den biologiska mångfalden skall bevaras och nyttjas på ett hållbart sätt, för nuvarande och framtida generationer. Arternas livsmiljöer och ekosystemen samt deras funktioner och processer skall värnas. Arter skall kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation. Människor skall ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald, som grund för hälsa, livskvalitet och välfärd.

Nationella delmål (som även stöds av Orusts kommun)

- 1) Senast år 2010 skall förlusten av biologisk mångfald inom Sverige vara hejdad.
- 2) År 2015 skall bevarandestatusen för hotade arter i landet ha förbättrats så att andelen bedömda arter som klassificeras som hotade har minskat med minst 30 procent jämfört med 2000, och utan att andelen försvunna har ökat.
- 3) Senast år 2007 skall det finnas metoder för att följa upp att biologisk mångfald och biologiska resurser såväl på land som i vatten nyttjas på ett hållbart sätt. Senast år 2010 skall biologisk mångfald och biologiska resurser såväl på land som i vatten nyttjas på ett hållbart sätt så att biologisk mångfald upprätthålls på landskapsnivå.

Kompletterande kommunala mål

- 1) Kommunen medverkar inte utan synnerliga skäl till exploateringsprojekt som medför skador på kända förekomster av arter som klassificerats som hotade. Om detta ändå inte kan undvikas, görs kompensationsåtgärder för arten.
- 2) Kommunen avser att särskilt arbeta för att förbättra bevarandestatusen för de ansvarsnaturtyper och ansvarsarter vi pekat ut ovan.

7. Hänsyn och anpassning vid fysisk planering och tillstånd

Hänsynsnivåer

I kapitel 4 har redogjorts för de naturtyper och naturområden som karterats och klassificerats i samband med tidigare inventeringsarbeten samt de skyddade områden av olika slag som förekommer i kommunen. Materialet är ett viktigt kunskapsunderlag, framför allt inom den fysiska planeringen. Genom att på ett samlat sätt redovisa materialet i naturvårds- och friluftslivsplanen och samtidigt göra det lättillgängligt såväl i pappersform som i digital form finns förutsättningar att det ska kunna bli ett aktivt verktyg inom den fysiska planeringen.

För att ytterligare öka användbarheten inom fysisk planering och i samband med olika tillståndsärenden har naturområdena kategoriserats i olika s k *hänsynsnivåer*. Hänsynsnivåerna syftar på olika grader av hänsyn som bör tas i samband med exploatering. Ju högre naturvärde ett område har desto större grad av hänsyn bör tas. Dock kan hänsynsnivåerna inte direkt översättas med klassificering av områdena i olika naturvärdesklasser. Även ett högt värde för friluftslivet kan föranleda en hög hänsynsnivå. Till exempel har alla naturreservat förts till hänsynsnivå 1 (högsta hänsyn) oavsett om reservatet i första hand är avsatt för sina naturvärden eller för sina friluftslivsvärden. Även andra avväganden – bl. a. med avseende på områdenas storlek - har gjorts för att få en så tillämpningsanpassad nivåindelning som möjligt.

I översiktsplanen anges även andra skäl att ta särskild hänsyn vid bedömning av exploatering. Till exempel skall värdefull jordbruksmark respektive produktiv skogsmark bevaras.

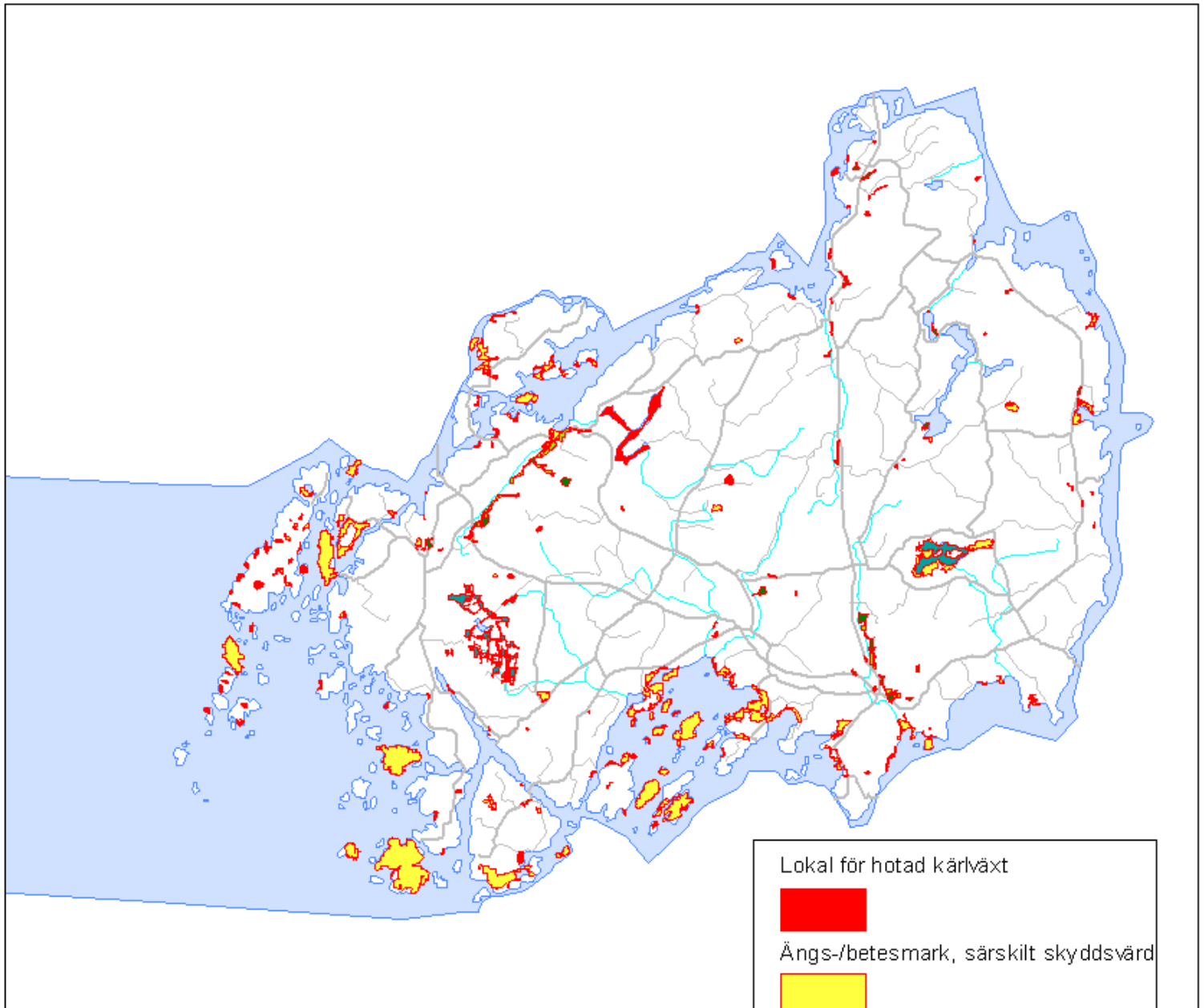
Hänsynsnivå 1

- Skyddade områden (naturresevat, naturminnen, områden med landskapsbildsskydd, fågel- och sälskyddsområden, områden med strandskydd, områden med naturvårdsavtal samt biotopskyddade områden och objekt)
- Natura 2000-områden och Ramsarområden
- Särskilt skyddsvärda ängs- och betesmarker (En klassning av objekten i Jordbruksverkets inventering 2004 har gjorts i arbetet med detta naturvårdsprogram. Klassningen har grundats dels på interna värden i objekten, men även tagit hänsyn till värden i omgivningarna. Så har t.ex. alla objekt inom och de flesta intill relevanta Natura 2000-områden och naturresevat klassats som särskilt skyddsvärda.)
- Ädellövskogar, våtmarker eller sumpskogar klass 1.
- Nyckelbiotoper.
- Lokal för hotad växtart (CR/EN/VU)
- Havsområden som i kommunens kustvatteninventering fått känslighetsklass 1 eller 2.

Riktlinje: Ny exploatering i Hänsynsnivå 1- områden får ej förekomma med hänsyn till de mycket höga naturvärdena. Exploatering i närheten får ej ske så att natur- eller friluftslivsvärden hotas.

Undantag:

1. Sådana mindre exploateringar som uttryckligen tillåts i reservatsbestämmelser.
2. Länsstyrelsen/miljödomstolen kan ge tillstånd till sådana mindre ingrepp i Natura 2000-områden, som inte skadar de utpekade värdena.
3. För områden med strandskydd får länsstyrelsen/kommunen med stöd av Miljöbalken 7:18 bevilja dispens om det finns särskilda skäl, men ”endast om det är förenligt med strandskyddets syften”.
4. För ett s k generellt biotopskydd, t ex samtliga stenmurar i odlingslandskapet gäller att exploatering skall undvikas. Möjlighet finns dock att söka dispens hos länsstyrelsen för mindre ingrepp, som kan bli ofrånkomliga vid detaljplanläggning i jordbrukslandskap.
5. För exploatering i områden som klassats högt i naturvårdsinventeringarna ovan får exploatering endast ske om en ny naturvärdesinventering tydligt visar att klassningen ej är befogad. Vid en sådan bedömning skall samråd även ske med den myndighet som ansvarat för inventeringarna (länsstyrelsen eller skogsvårdsstyrelsen).

**Karta 5. Områden i hänsynsnivå 1
(utom havsområden och skyddade områden)**

Hänsynsnivå 2

- Övriga skyddsvärda ängs- och betemarker
- Ädellövskogar, våtmarker och sumpskogar klass 2 & 3
- Objekt med naturvärden enligt skogsvårdsstyrelsen.
- Lokal för missgynnad (NT) / i övrigt sällsynt växtart.
- Riksintressen för naturvärden, kulturvärden eller friluftslivet.
- Artrika vägkanter enligt Vägverkets inventering
- Närströvområden i anslutning till tätorter enligt översiktsplanen.
- ”Värdefulla naturområden” enligt kapitel 5.3.
- Havsområden som i kommunens kustvatteninventering fått känslighetsklass 3.
- I övrigt lokalt värdefulla områden som kartläggs i samband med detaljplaneläggning eller olika tillståndsärenden.

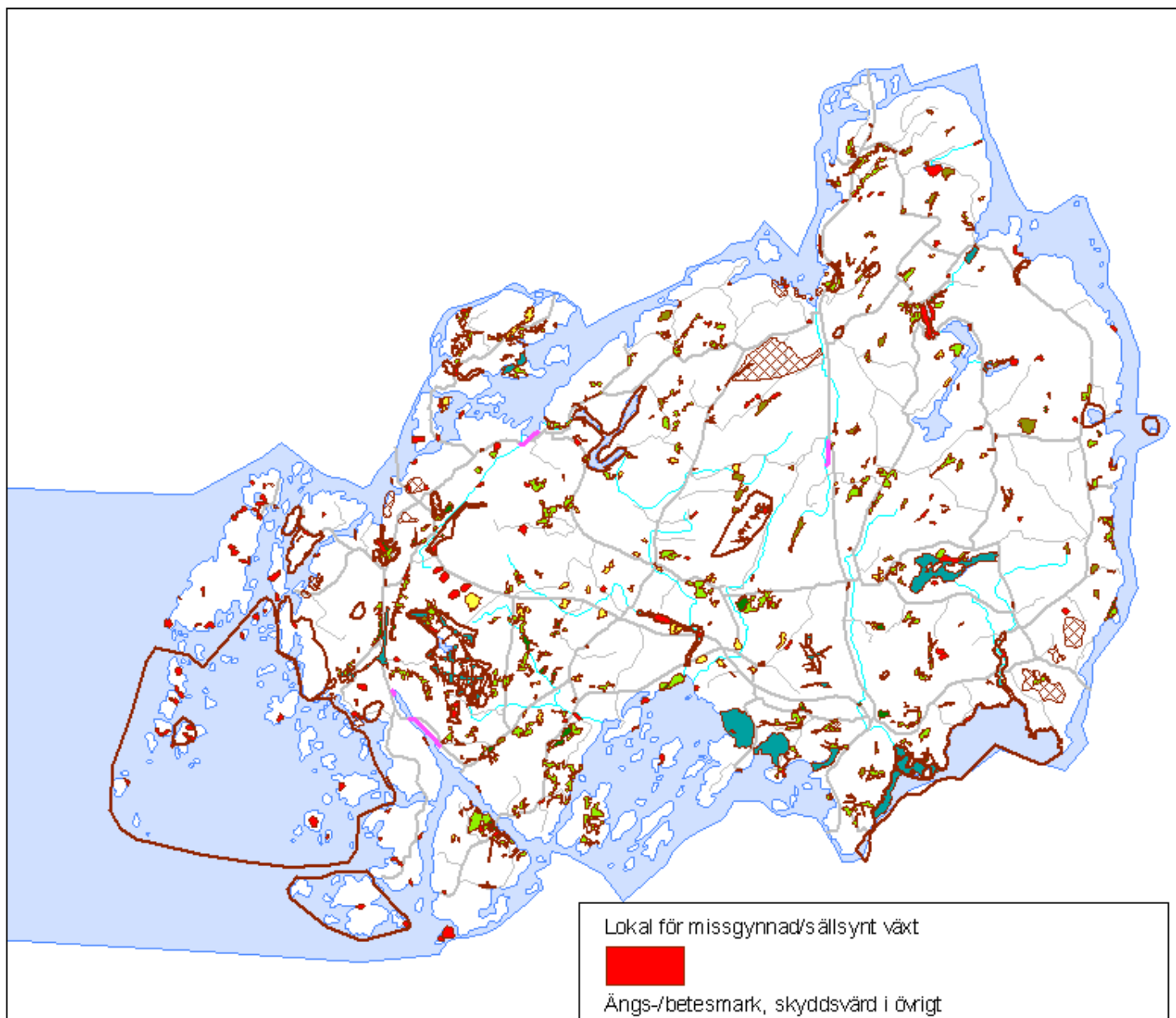
Riktlinje:

Omfattande exploatering i hänsynsnivå 2-områden får ej förekomma. Mindre omfattande exploatering bör ej förekomma och får bara ske om den kan ske på sådant sätt att utpekade värden inte påtagligt skadas.

Även exploatering i närheten skall ske med hänsyn till naturvärdena.

Undantag:

1. För närströvområden kan det i vissa fall bli aktuellt med ändrade gränsdragningar. Dessa skall dock föregås av en särskild studie som motiverar sådana ändringar från naturvårds- och friluftslivssynpunkt.
2. För värdefulla naturområden eller områden som klassats i naturvårdsinventeringar som nämns ovan kan i vissa fall exploatering kombineras med bevarandeåtgärder så att naturvärdena gynnas. Vid en sådan bedömning skall samråd ske med den myndighet som ansvarat för inventeringarna (länsstyrelsen, skogsvårdsstyrelsen eller vägverket).
3. Omvärdering av områden enligt ovan kan göras endast om en ny naturvärdesinventering tydligt visar att den gamla klassningen eller avgränsningen ej är befogad. Även vid en sådan bedömning skall samråd även ske enligt ovan.
4. För de ganska stora områden som utgör riksintressen för naturvärden och friluftslivet gäller enligt miljöbalken att de skall skyddas mot åtgärder som ”påtagligt kan skada natur- och kulturmiljön”. Under förutsättning att detta villkor klaras kan möjligen en något mer omfattande exploatering än för andra hänsynsnivå 2-områden accepteras för mark med riksintresse belägen intill samlad bebyggelse. Observera att ett område både kan vara av riksintresse och dessutom omfattas av olika inventeringar/skydd enligt hänsynsnivå 1 eller 2, då gäller inte detta undantag.

**Karta 6. Områden i hänsynsnivå 2
(utom havsområden och riksintressen)**

Hänsynsnivå 3: *Landskapsperspektiv*

- ”Värdefulla landskap” enligt kapitel 5.4.
- Områden i kommunens kulturmiljöprogram
- Värdefulla odlingslandskap enligt länsstyrelsens bevarandeprogram
- Riksintresset ”södra Bohuskusten” enligt Miljöbalken 4:4.
- Stora opåverkade områden enligt översiktsplanen

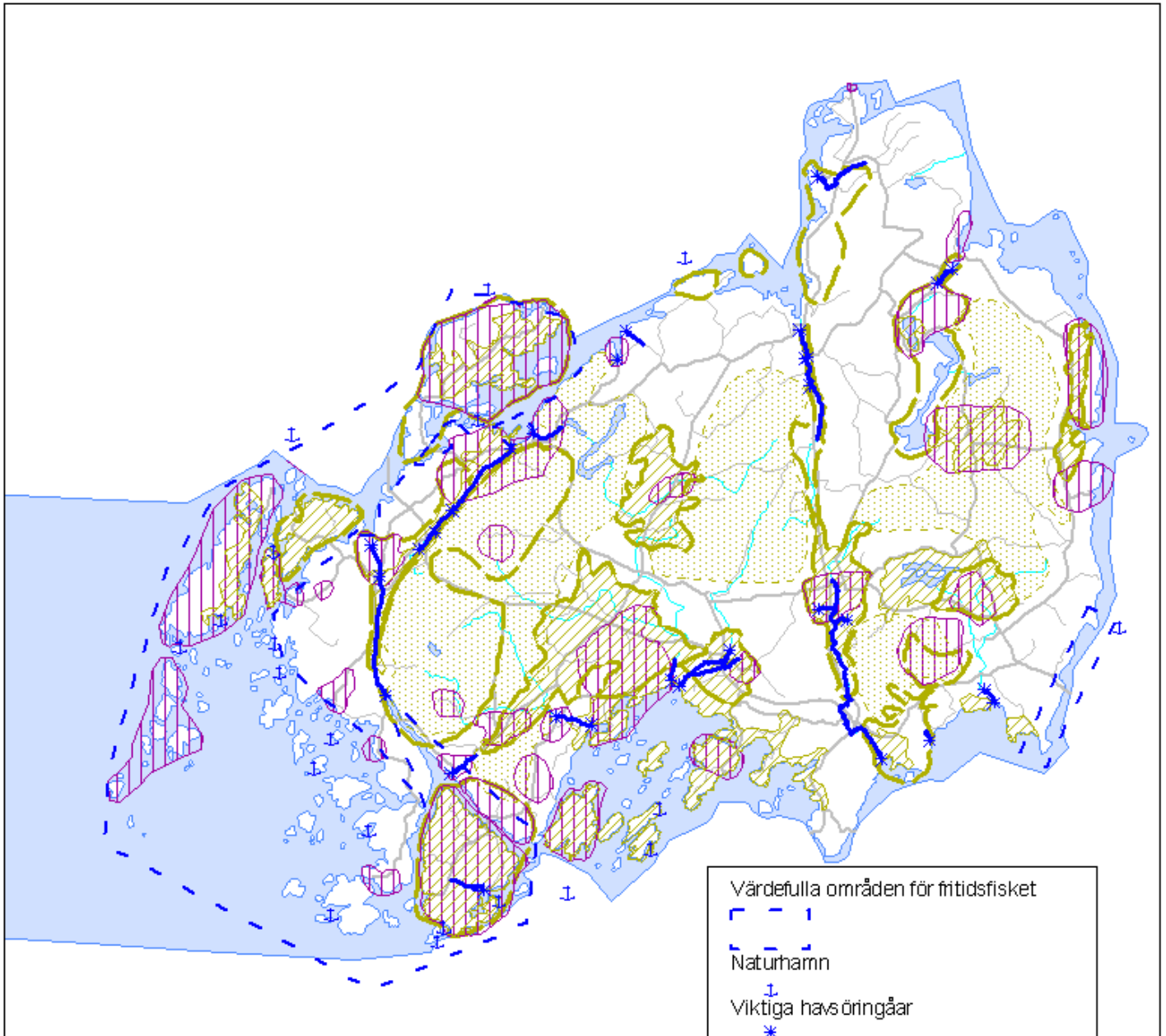
Riktlinje:

Vid all exploatering skall iaktas extra stor försiktighet med hänsyn till de speciella värden för landskapsbild, natur- & kulturmiljövård och/eller friluftsliv, som pekas ut för de olika områdena.

Särskild hänsyn tas till förekomster av äldre kulturspår och rester av hävdpräglade gräsmarker och fetörtrika klippedar.

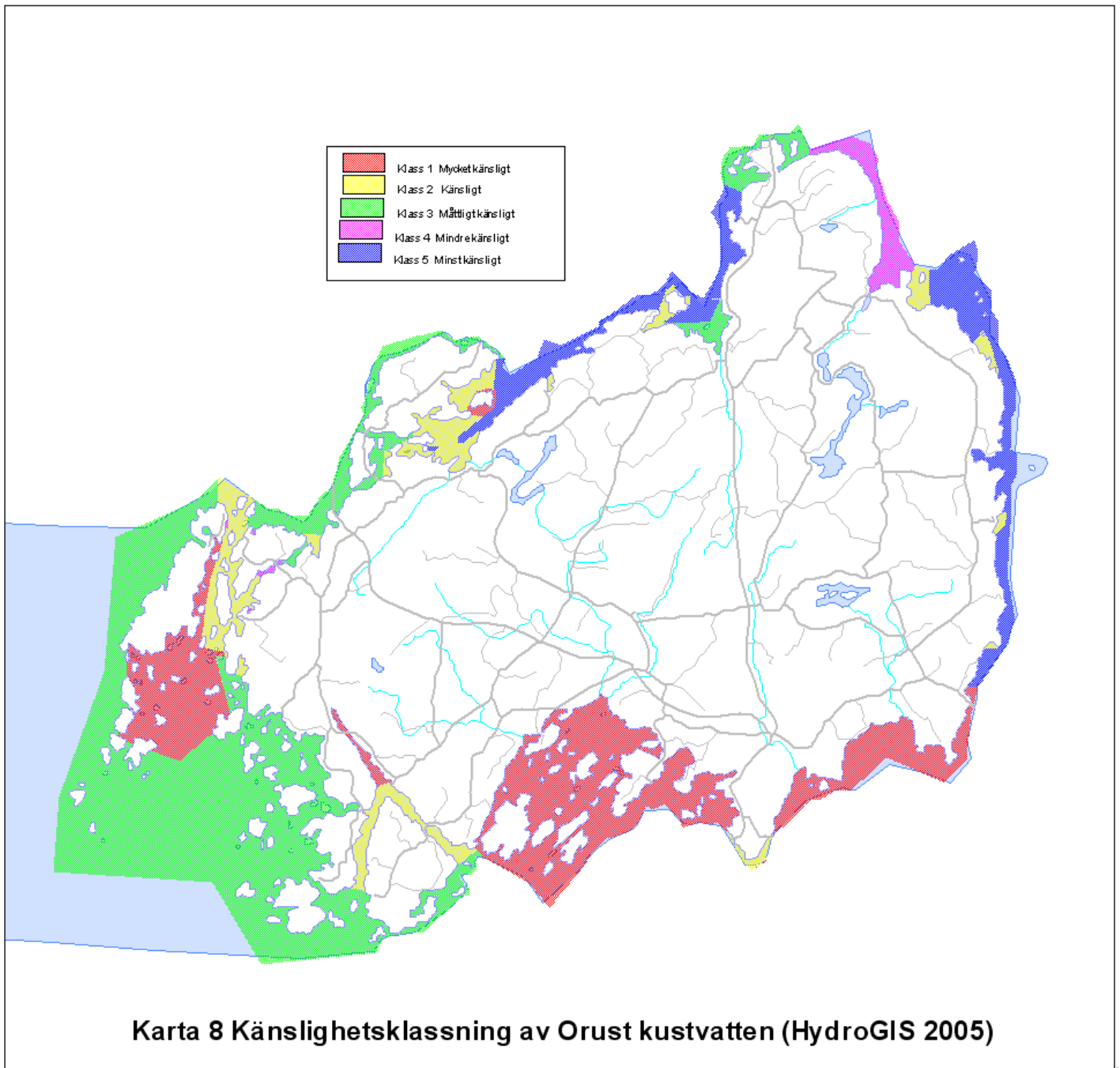
Lösningar bör sökas för byggande som krävs för eller gynnar en fortsatt hävd av naturliga gräsmarker i synnerhet och det öppna landskapet i allmänhet.

Se i övrigt kommunens översiktsplan beträffande riktlinjer för ny byggnation m m. Checklistan nedan för hantering av naturvårds- och friluftslivsfrågor vid exploatering efterföljs.

Karta 7. Områden i hänsynsnivå 3
(utom havsområden)

- Värdefulla områden för fritidsfisket
┌ - - - - ┐
- Naturhamn
┌ - - - - ┐
- Viktiga havs öringåar
┌ - - - - ┐
- Värdefullt odlingslandskap
* * * * *
- Bevarandeområde för kulturmiljön
/ / / / /
- Stort orört område enligt ÖP
| | | | |
- Värdefullt landskap
* * * * *
- Värdefulla områden för fritidsfisket
┌ - - - - ┐

Övrig mark

Riktlinje: Checklistan nedan för hantering av naturvårds- och friluftslivsfrågor vid exploatering efterföljs.

Checklista:

Hantering av naturvårds- och friluftslivsfrågor vid exploatering

I samband med fysisk planering och olika tekniska projekt i kommunen är det viktigt att det är enkelt att kunna hämta digital information om vilka värdefulla natur- och rekreationsområden som berörs i ett aktuellt område. I *figur 7.1* ges några konkreta exempel på hänsyn till natur- och friluftslivsvärden som kan tas då t ex en detaljplan skall förverkligas.

Steg 1 Avgränsning av / alternativa / plan- eller projekteringsområden

Steg 2 Kontroll mot kommunens digitala kartbas

Ofta kan justeringar av planerna göras redan i detta skede.

Steg 3 Kontroll i fält och bedömning av värden

Då den digitala naturvårdsplanen inte ger en fullständig bild av vilka naturvärden, behöver oftast en kontroll i fält göras. Tidigare oupptäckta värden kan finnas som bör föranleda anpassningar och förändringar i planerna. Särskild uppmärksamhet bör ägnas sådana små och stora miljöer som kan utgöra viktiga delar av vår ansvarsnatur – t.ex. ängsrester, skalgrusbankar, gamla vårdträd, stenmurar, öppna diken, småvatten, åkerholmar etc. En del av dessa kan också omfattas av biotopskydd för småmiljöer inom odlingslandskapet. Kontrollen i fält bör utmynna i en bedömning av naturvärdena inom det aktuella området och av möjligheterna till anpassningar av projektet.

Steg 4 Miljökonsekvenser

Miljökonsekvenserna på grund av projektet beskrivs. I många fall räcker det med en enklare miljöbedömning utan särskild formell status. I vissa fall behöver en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) enligt miljöbalken eller plan- och bygglagen upprättas. Slutsatserna från steg 3 arbetas in i MKB:n eller miljöbedömningen. I enklare ärenden kan steg 3 och 4 slås ihop till ett steg.

Steg 5 Hänsyn vid projektering/exploatering

För att försäkra sig om att hänsyn till naturvård och friluftsliv verkligen tas även i utbyggnadsskedet behöver ansvaret för dessa frågor tydliggöras. I t ex ett exploateringsavtal eller en miljöplan för ett tekniskt projekt bör en obligatorisk punkt finnas med som tar upp dessa frågor och vem som ansvarar för dem. Där kan även ingå krav på återrapportering från entreprenören till kommunen, liksom en klausul om vitesförelägganden om föreskriven hänsyn inte tas.

Detaljhänsyn vid exploatering

- Planera regelmässigt in grönytor med utgångspunkt i befintliga naturvärden och i Orusts ansvarsnatur. Grönyteskötseln bör alltid ses som en möjlighet att i första hand förstärka eller i andra hand nyskapa hävdberoende naturvärden såsom ängsytor, brynbuskage eller vårdträd.
- Planera in stråk för tillgänglighet till närnaturen.
- Landskapselement i form av stenmurar, öppna diken, bäckar, småvatten m m bör så långt möjligt sparas inom ramen för exploateringen. I jordbruksmark är dessa objekt skyddade enligt det generella biotopskyddet.
- Spara särskilt värdefulla träd. Enskilda värdefulla träd kan behöva skyddas med planbestämmelse.
- Avstånden mellan nybebyggelse och vattendrag bör vara tillräckliga för att inte skapa framtida behov av stabilitetsförbättrande åtgärder i och vid vattendragen.
- Avstånden mellan nybebyggelse och skogsbestånd bör planeras så att problem med skuggning och lövfällning så långt möjligt undviks.

Figur 7.1. Exempel på detaljhänsyn till naturvård och friluftsliv i samband med exploatering. Vilken hänsyn som bör tas till värdefulla naturområden generellt framgår av hänsynsnivåerna som beskrivits i början av kapitlet.

8. Ansvarsfördelning i kommunen

Det övergripande politiska ansvaret för naturvårds-, friluftslivs- och kulturmiljöfrågorna i kommunen har kommunstyrelsen. Kommunens samlade mål och ambitioner i dessa frågor redovisas i översiktsplanen och i detta naturvårdsprogram. Miljö- och byggnadsnämnden har ett viktigt ansvar att bevaka frågorna i samband med detaljplaneläggning och tillståndsprövning enligt PBL och MB. Barn- och utbildningsnämnden ansvarar för kulturfrågor samt stöd till olika föreningsdrivna fridsanläggningar.

På tjänstemannanivå har ansvarsfördelningen setts över och preciserats i samband med arbetet med detta naturvårdsprogram. Kommunen har för närvarande ingen kommunekolog som kan ta ett mer övergripande ansvar för naturvårdsfrågorna mm. Ansvaret för dessa frågor blir därför uppdelade på flera enheter.

Naturvårdsfrågorna är ofta av ”förvaltningsövergripande” karaktär och beröra ofta olika personers ansvarsområde. Planeringsgruppen kan härvid fungera som forum för samordning och helhetstänkande. Detta förutsätter att även miljösidan finns representerad i gruppen.

Kommunstyrelseförvaltningens ansvar

- Övergripande naturvårdsplanering (ÖP, naturvårdsprogram mm)
- Information om naturvårdsarbetet inom ramen för Agenda 21 arbetet
- Remissvar i frågor som berör kommunens övergripande naturvårdsplanering
- Utveckling av turism

Miljö- och byggnadsenhetens ansvar

- Tillsyn enligt miljöbalken
- Bevakning av att naturvårdsfrågorna och behovet av närstövområden mm i samband med bygglovprövning och detaljplaneläggning
- Att driva vissa naturvårdsprojekt

Tekniska enhetens ansvar

- Bevakning av naturvårdsfrågorna i samband med projektering och utbyggnad av olika exploateringsprojekt
- Bevakning av naturvårdsfrågorna i samband med skötseln av kommunens markområden

Barn- och utbildningsförvaltningens ansvar

- Ge barn och ungdomar tillräckliga kunskaper i naturvård och en positiv känsla för natur och friluftsliv

Kultur- och fritidsenhetens ansvar

- Natur och kulturfrågor
- Stöd till olika friluftsanläggningar

9. Åtgärdsplan

I kapitel 6 redovisas nationella, regionala och kommunala mål rörande naturvård/biologisk mångfald samt friluftslivsfrågor. För att gå vidare mot dessa kommer kommunen att arbeta enligt denna åtgärdsplan.

Åtgärdena är ordnade på samma sätt som miljömålen, men det bör observeras att vissa åtgärder kan röra flera miljömål. Åtgärdena har givits prioritet 1-3.

Natur för upplevelse

- 1) Utred hur väl kommunen uppfyller målet om tillgänglighet till närströvsområden och kust för alla invånare. Utarbeta en plan för hur målen ska nås. **Prio 1**

- 2) Utred möjligheten att förbättra tillgängligheten till Mollön för icke båtturen allmänhet, t.ex. genom en självbetjäningstjänst. **Prio 2**

- 3) Skapa en plattform i kommunen för samverkan med ideella organisationer för natur- och kulturvandringar. **Prio 1**

- 4) Utarbeta en naturguide till kommunens natur utifrån naturvårdsprogrammet. **Prio 1**

- 5) Upprätta i samverkan med Västkoststiftelsen och länsmuséet en plan för att skylta upp /förnya skyltar vid attraktiva naturområden respektive fornlämningar i kommunen. i syfte att få en mer välutvecklad information i attraktiva och/eller känsliga områden. **Prio 1**

- 6) Utred möjligheten att utveckla rid-, cykel- och vandringsleder på ön för att stimulera såväl turistnäring som invånarnas rekreation. **Prio 1**

Hav i balans samt levande kust och skärgård

- 7) Utred i samarbete med länsstyrelsen möjligheterna att tillskapa pilotprojektet "Bullerfri skärgård" i tre områden; Valleröskärgården, Stigfjorden och Nordströmmarna. **Prio 1**

- 8) Utred omfattningen av enskilda avlopp som påverkar grunda vikar och hur åtgärder mot dessa skulle kunna prioriteras. Stigfjordenområdet prioriteras **Prio 1**

← --- **Formaterade:** Punkter och numrering

- | 9) Utred omfattningen av näringsläckage från åkermark till vatten som påverkar grunda vikar och hur åtgärder mot dessa skulle kunna prioriteras. Stigfjordenområdet prioriteras **Prio 1**

Ett rikt odlingslandskap

- 10) Regelbundna träffar hålls mellan kommun, lantbrukare och hästägare för att identifiera problem och möjligheter när det gäller att bevara öppna landskap. **Prio 1**
- 11) Strategi och tydliga mål utarbetas för hur andelen närproducerat naturbeteskött och andra KRAV-märkta livsmedel som köps in till kommunala förvaltningar skall utvecklas. **Prio 1**
- | 12) Genomför en satsning med råd och utbildning riktad till bostadsbolag och samfälligheter i syfte att stimulera till ängsskötsel inom grönyteskötseln. **Prio 1**
- 13) Utred och initiera projekt ”Apollons höjder” för att på lämpliga platser röja gamla utsiktsberg och återuppta bruket med vårdkasar för att därigenom gynna upplevelse-, natur- och kulturvärden och bidra till att rädda den hotade apollofjärilen. **Prio 2**

← - - - - **Formaterade:** Punkter och numrering

Levande skogar

- 14) Gör en plan för naturvårdscertifiering av skogsbruket på kommunal mark enligt FSC. **Prio 1**

Allmänt

- | 15) Ett årligt kommunalt stöd till naturvårdsåtgärder införs och definieras som en budgetpost i budget för år 2008. **Prio 1**
- | 16) Möjligheten av en gemensam tjänst som naturvårdsansvarig/kommunbiolog prövas tillsammans med Tjörn och Stenungsund i budgetprocessen för 2008. **Prio 1**

← - - - - **Formaterade:** Punkter och numrering

10. Idékatalog

Syftet med idékatalogen är att här samla förslag på åtgärder som ännu ej kunnat prioriteras. Idekatalogen kan således fungera som en ”bank” för förslag som senare kan tas upp till beslut och därmed komma att ingå i Åtgärdsplanen.

1. Restaurering av Björvattnet för ökad biologisk mångfald i en närnatur inom nära räckhåll för bl.a. flera skolor.
2. Ta fram en plan på vilka värdefulla ängs- och betesmarker i kommunen som behöver bevaras och skötas, samt införa ett system med uppföljning av läget när det gäller hur dessa hävdas i kommunen
3. Initiera projekt ”Kattfot och blå viol” i syfte att återskapa ängar på Malö-Flatön-Ångö. Målet är att återskapa ett typiskt blomsterrikt innerskärgårdslandskap kring Evert Taubes sommarviste. Befintliga ängsmarksrester restaureras och hävdas tillsammans med vallar och strandängar så att landskapet får prägel av ängsblomster, hödoft, ärla och svala.
4. Genomför en informationssatsning till fritidshusägare om naturvård kring knutarna. Syftet bör vara att bl.a. stimulera till mer ängsskötsel.
5. Dito för hästgårdsägare, med syfte att stimulera naturvårdsinriktat bete och öppethållande av landskapet.
6. Arbeta för att i samråd med Väst kuststiftelsen och länsstyrelsen i någon strandängsvik återuppta traditionen att valla in strandäng med stenmurar
7. Kommunen tar initiativ till att i samarbete med LRF/länsstyrelsen/skogsvårdsstyrelsen skydda en del av nätverket av värdefulla randlövsskogar. Satsningen kan utmynna i statliga eller kommunala naturreservat, biotopskyddsområden och / eller prioriteringar av skogsvårdsstyrelsens rådgivnings- och tillsynsinsatser.
8. Utred skydd för Krokvattnet-Vassdalsvattnet i samarbete med länsstyrelsen.

11 Fortsatta arbetet med naturvårdsplanen

Denna naturvårdsplan består av två delar; dels detta dokument "Orust kommun naturvårdsprogram 2006", som antas av kommunfullmäktige under 2006 och dels den digitala databasen "Värdefull natur på Orust", som uppdateras kontinuerligt när ny kunskap tillkommer genom egna eller andras inventeringar eller då kommunen beslutar om ändringar rörande "lokalt värdefulla naturområden" eller "lokalt värdefulla landskap".

Dokumentet "Orust kommun naturvårdsprogram" hanteras som en bilaga till Översiktsplanen 2006, medan uppdateringen av databasen hanteras av kommunens GIS-enhet.

Även kapitlen 9 Åtgärdsplan och 10. Idékatalog uppdateras kontinuerligt genom beslut av kommunstyrelsen/KSAU/KF. Uppdatering sköts av kommunstyrelseförvaltningen.

En viktig fortsättning på arbetet med naturvårdsprogrammet kommer också att ske genom populariseringen av programmet i form av en naturguidebok för Orust, förutsatt att sökta anslag erhålls från statsbidragen till lokal och kommunal naturvård 2006.

Genom beslutet att anta detta naturvårdsprogram har Orust kommun också tydligt markerat naturvården som ett viktigt kommunalt intresse, som bevakas i enlighet med den ansvarsfördelning som anges i kapitel 8.

11 Referenser

- Appelqvist, T. m fl. 2000: **Ädellövskog i Göteborgs och Bohus län.** Länsstyrelsen Västra Götaland & Pro Natura. Rapport 2000:1.
- Bengtson, O. 1992: **Ädellövskogar i Orust kommun.** Länsstyrelsen, rapport 1992:8.
- Fiskeriverket. 2005: **Fiske 2005 – en undersökning om svenskarnas fritidsfiske.** Fiskeriverket i samarbete med SCB.
- GF Konsult AB. 2003: **Skydd av värdefulla tätortsnära naturområden – bristanalys med områdesförslag.** Underlagsrapport till Länsstyrelsen i Västra Götalands län – regeringsuppdraget om tätortsnära naturområden av särskilt värde för friluftsliv och naturvård. 2003-05-07.
- GF Konsult 2005: **8 fjordar Natur – fiske – miljö – en kunskapsöversikt**
- Gustafsson, L. & Ahlén, I. 1996: **Sveriges Nationalatlas. Växter och djur.**
- Gärdenfors, U. (ed.) 2005: **Rödlistade arter i Sverige 2005.** ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Fiskeriverket. 2005: **Fiske 2005 – en undersökning om svenskarnas fritidsfiske. En undersökning i samarbete med SCB.**
- Hultengren, S. & Pleijel, H. 2005: **Kusthedar, sältor och ängar. Natur och människor i en kustbygd.** Naturcentrum AB, Stenungsund.
- HydroGIS AB 2005a: **Marina bottnar inom Orust kommun år 2004 – Marinbiologisk undersökning Rapport 407**
- HydroGIS AB 2005b: **Känslighetsklassning av kustvattnet kring Orust**
- Jordbruksverket 2005a: **Ängs- och betesmarksinventeringen 2002-2004.** Jordbruksverket rapport 2005:1
- Jordbruksverket 2005b: **Utdrag ur databas för ängs- och betesmarksinventeringen 2002-2004.**
- Länsstyrelsen, 1979: **Natur i Göteborgs och Bohus län.**
- Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1995: **Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården.** Länsstyrelsen 1995:21. Göteborg.
- Länstyrelsen i Göteborgs och Bohuslän 1997. **Våtmarksinventering i Göteborgs och Bohuslän län.**
- Länsstyrelsen Västra Götaland 2000, **Kustområdet och skärgården i Bohuslän – en värdebeskrivning av ett nationallandskap enligt 4 kap miljöbalken.** Lst O 2000:8
- Länsstyrelsen Västra Götaland. 2000 (opubl.): **Inventering av våtmarker i f.d. Göteborgs och Bohus län.**

Länsstyrelsen Västra Götaland. 2005: Utkast till **Bevarandeplaner för Natura 2000**. Områden inom Orust kommun. 2005-05-31 – 07-21.

Länsstyrelsen Västra Götaland. 2003a: **Länsstyrelsens hemsida:** www.o.lst.se

Länsstyrelsen Västra Götaland. 2003b: **Registerblad. Områden av riksintresse för naturvården**. Arbetsmaterial.

Naturvårdsverket 1994, **Myrskyddsplan för Sverige**.

Miljömålsrådet 2005: **Miljömålsrådets hemsida:** <http://miljomal.nu/index.php>

Naturvårdsverket 1996: **Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet**. Stockholm.

Naturvårdsverket. 1997a: **Svenska naturtyper i det europeiska nätverket Natura 2000**.

Naturvårdsverket. 1997b: **Ängs- och hagmarker i Sverige**. Naturvårdsverkets rapport 4819.

Naturvårdsverket 1997c: **Sveriges finaste odlingslandskap, Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet, etapp 1**. Naturvårdsverkets rapport 4815.

Naturvårdsverket. 1998: **Planera för natur. Råd för naturvårdsplanering och naturvårdsprogram**. Rapport 4911.

Naturvårdsverket. 1999: **Miljömålen i Sverige. Sektorsmål för friluftsliv och naturturism**. Rapport 5009.

Naturvårdsverket. 2000: **Sydsvenska lövskogar och andra lövbärande marker**. Rapport 5081.

Naturvårdsverket. 2002: **Naturvårdsverkets hemsida:** www.environ.se

Nordiska ministerrådet 1984: **Vegetationstyper i Norden**

Nordiska ministerrådet 1987: **Nordiska ministerrådet Miljörapport 1987:3**

Regeringskansliet. 2002: **En samlad naturvårdspolitik. Sammanfattning av regeringens skrivelse 2001/02:173**. Miljödepartementet.

Skogsvårdsorganisationen (SVO). 2003: **SVO:s hemsida:** www.svo.se

Sportfiskarna Väst. 2002: **Sportfiske Väst. Årsbok 2002**. Kristian Pedersen.

Statistiska Centralbyrån. 1998: **Markanvändningen i Sverige**. Tredje utgåvan.

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). 2002: **SLU:s hemsida:** www.slu.se

Vägverket Region Väst. 2005: Utdrag ur **register för artrika vägkanter**.

Åsander, L. 1989: **Ängs- och hagmarker i Orust kommun**. Länsstyrelsen, rapport 1989:5.